

«Σχετίζεσθαι, Παίζουν, Δημιουργείν»

**3ο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας
Παιδιού & Εφήβου (ΕΕΨΨΠΕ)
17-19 Οκτωβρίου 2025**

**Συνεδριακό Κέντρο της Πανεπιστημιούπολης Αρχαίου Ελαιώνα σε
συνεργασία με το ΠΑΔΑ**

Περίληψεις παρουσιάσεων και
βιογραφικά συμμετεχόντων

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 17/10/2025

18:00-19:00	Παραλαβή συνεδριακού υλικού από τους συνέδρους
19:00-19:30	Χαιρετισμός από τον πρόεδρο του Συνεδρίου Δημήτρη Τζίκα Χαιρετισμοί άλλων Εταιριών (ολομέλεια)
19:30-20:00	Εναρκτήρια ομιλία από την πρόεδρο της ΕΕΨΨΠΕ Εύη Αθανασιάδου (ολομέλεια)

Τράπεζα αφιερωμένη στον Γιάννη Τσιάντη

Μια προσπάθεια τριών συνεργατών του για να παρουσιαστεί η πολύπλευρη συμβολή του Γιάννη Τσιάντη στην ελληνική παιδοψυχιατρική, στη διάδοση της ψυχαναλυτικής σκέψης, στο διαγνωστικό και θεραπευτικό έργο με παιδιά και εφήβους και το πλούσιο συγγραφικό και ερευνητικό του έργο στον ελληνικό και ευρωπαϊκό χώρο.

Επιστρέφοντας στην Αθήνα από την Αγγλία, ο Γιάννης Τσιάντης εισήγαγε μια πληθώρα ψυχιατρικών μεταρρυθμίσεων στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας για παιδιά και εφήβους από τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Αρχικά ξεκίνησε την Κλινική Ψυχολογικής Παιδιατρικής στο Νοσοκομείο Παίδων «Η Αγία Σοφία» (η οποία αργότερα έγινε Παιδοψυχιατρική Κλινική της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών). Αυτό βασίστηκε στην εμπειρία του από τα βρετανικά μοντέλα. Εκπαίδευσε εκατοντάδες επαγγελματίες ψυχικής υγείας και μεταπτυχιακούς φοιτητές ιατρικής και τους έφερε σε επαφή με την ψυχοδυναμική κατανόηση.

Ο Γιάννης Τσιάντης αγωνίστηκε για την καθιέρωση της παιδοψυχιατρικής ειδικότητας ως ισότιμου συνομιλητή στο χώρο της ιατρικής. Τα οράματά του για την ψυχοκοινωνική διάσταση των παρεμβάσεων και των υπηρεσιών υγείας και για την ανάγκη ψυχοδυναμικού προσανατολισμού και επομένως και εκπαίδευσης των ειδικών ψυχικής υγείας είναι κυρίαρχα σε όλη του την πορεία.

Ομιλήτριες/ής**Ειρήνη Τσανίρα**

Ψυχίατρος-Παιδοψυχίατρος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών Εφήβων και Ενηλίκων.

Έφη Λάγιου-Λιγνού

MPsychPsych, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών, Εφήβων και Γονέων-Βρεφών/Νηπίων, Ιδρυτικό Μέλος, Διδάσκουσα και Επόπτρια της ΕΕΨΨΠΕ, Μέλος του ΔΣ του ΙΨΥΠΕ "Π. Σακελλαρόπουλος", Επόπτρια κλινικού έργου των κινητών μονάδων της ΕΠΑΨΥ, Μέλος του Βρετανικού Συλλόγου Παιδοψυχοθεραπευτών (ACP), της Εταιρείας Ψυχοθεραπευτών Tavistock και APPCIOS.

Στέλιος Χριστογιώργος

Παιδοψυχίατρος, Ψυχαναλυτικός Ψυχοθεραπευτής Παιδιών και Εφήβων, Διδάσκων της ΕΕΨΨΠΕ.

Εργαστήριο**Το παίζειν και το σχετίζεσθαι στην ψυχοδιαγνωστική διαδικασία και οι θεραπευτικές προκλήσεις**

Μία σημαντική εργασία της κλινικής εργασίας αποτελεί η σε βάθος αξιολόγηση ενός παιδιού, λαμβάνοντας υπόψη τους παράγοντες που επηρεάζουν τη σωματοψυχική του κατάσταση, με σκοπό τη διαμόρφωση ενός θεραπευτικού σχεδιασμού που θα κρίνει σε μεγάλο βαθμό την ουσιαστική ψυχοκοινωνική πορεία του.

Με βάση κλινικό υλικό, θα αναδειχτεί η αξία της διαγνωστικής και θεραπευτικής εργασίας. Όταν παραπέμπεται ένα παιδί, το αίτημα δεν είναι μόνο η συγκρότηση μιας διάγνωσης, αλλά κι ο επαναπροσδιορισμός ή ακόμα και η 'επιβεβαίωση' μιας προηγούμενης. Ο ρόλος μας είναι να επεξεργαστούμε εκ νέου το σύμπτωμα που το αφορά και που εμπλέκει ταυτόχρονα και την οικογένειά του.

Ο παιδοψυχίατρος ή και ο κλινικός ψυχολόγος, καλούνται να προβούν στην κλινική εκτίμηση μιας 'συγκεκριμένης περίπτωσης', μέσα από μία 'συνθήκη-πλαίσιο' (Βίννικοτ), όπου αναδεικνύεται τόσο η διαδικασία της κλινικής παρατήρησης, όσο και της ανάλυσης των ενδοψυχικών συγκρούσεων.

Η παρούσα εργασία εστιάζει στην ενότητα των Διαταραχών της Ψυχολογικής Ανάπτυξης, μέσα από μια προσπάθεια κατανόησης των ψυχοπαθολογικών αμυντικών μηχανισμών που διέπουν τις περιπτώσεις αυτές, καθώς και της ποιότητας του άγχους που τις χαρακτηρίζει.

Για την εργασία αυτή θα εστιάσουμε στην θεώρηση του Winnicott για τη σχέση νόησης και ψυχής, του Meltzer για τη σημασία του αισθητικού αντικειμένου και την ανάπτυξη της γνώσης καθώς και της Haag για την δημιουργία των αντιληπτικών σχηματισμών μεταξύ μητέρας και βρέφους και που ονομάζει μπούκλες επιστροφής. Παράλληλα θα αναγνωριστεί η αξία της ικανότητας του παίζειν στην ψυχοδιαγνωστική διαδικασία η οποία εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την ικανότητα του παιδιού για το σχετίζεσθαι της μεταβιβαστικής σχέσης κάτι που είναι καθοριστικός παράγοντας τόσο για την πρόγνωση όσο και για την εξέλιξη της θεραπείας, αποτελώντας έτσι την από κοινού δημιουργία της θεραπευτικής дуάδας.

Συντονισμός / σχολιασμός**Ιάκωβος Κλεώπας**

Νευροψυχολόγος (PhD), Ψυχαναλυτής, Μέλος της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας. Πρόεδρος του Ινστιτούτου Ψυχοσωματικής Αθήνας και Μέλος του IPSO-Paris. Γενικός Γραμματέας της Διεθνούς Ένωσης Ψυχοσωματικής P. Marty. Διδάσκων του ΠΜΣ Κλινικής Ψυχολογίας του ΕΚΠΑ.

Ομιλήτρια**Παναγιώτα (Μάγια) Κορκοκίου**

Κλινική Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Μέλος ΔΣ της ΕΕΨΨΠΕ και Μέλος ΔΣ CIPPA (Γαλλία).

Ελεύθερη ανακοίνωση**Μετουσίωση και Αναστολή στην Εφηβεία: Η Δημιουργική Δραστηριότητα ως Πεδίο Ψυχικής Επεξεργασίας και Άμυνας**

Η εφηβεία αποτελεί μια περίοδο έντονων αναταράξεων, αλλαγών και δυνατοτήτων για ανάπτυξη. Το άτομο έρχεται αντιμέτωπο με ένα σώμα και έναν ψυχισμό που αλλάζει και αναπτύσσεται προς κάθε κατεύθυνση, καθώς δεν είναι πια αυτό που ήταν. Άλυτες ασυνείδητες συγκρούσεις που σχετίζονται με την βρεφική και παιδική ηλικία, επιστρέφουν στο προσκήνιο και πρέπει να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας, καθώς ο/η έφηβος/η αγωνίζεται να αποκτήσει την αυτονομία του και να διαμορφώσει την ταυτότητά του (Wise, 2000). Η αφύπνιση του σώματος μέσω της ήβης και η αύξηση της έντασης ενορμήσεων – σεξουαλικών και επιθετικών- που είχαν σε ένα βαθμό καταλαγιάσει κατά την λανθάνουσα περίοδο, επανέρχονται με ένταση και μπορεί να κατακλύσουν το Εγώ, το οποίο καλείται να τις διαχειριστεί, επιστρατεύοντας μηχανισμούς άμυνας.

Η μετουσίωση αποτελεί έναν τέτοιο μηχανισμό, κατά τον οποίο η ενόρμηση απομακρύνεται από τον σεξουαλικό της σκοπό και προσανατολίζεται προς έναν υψηλότερο, πολιτισμικά ή ηθικά σκοπό (Freud, 1915). Η ικανότητα μετουσίωσης αποτελεί ένα εξαιρετικά εμφανές χαρακτηριστικό της πολιτιστικής ανάπτυξης, καθώς η ενορμητική ενέργεια διοχετεύεται σε κοινωνικά αποδεκτές δραστηριότητες-επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή ιδεολογικές (Freud, 1930. Freud, 1936).

Η εφηβεία δημιουργεί ένα πρόσφορο έδαφος για μετουσιωτικές διαδικασίες. Οι δημιουργικές δραστηριότητες ωφελούν την ανάπτυξη, λειτουργώντας ως μέσα έκφρασης και συμβολοποίησης των ενορμήσεων και των ενδοψυχικών συγκρούσεων. Ο/Η έφηβος/η μπορεί να εκφράσει τον εσωτερικό του κόσμο μέσα από τη μουσική, τη συγγραφή, τον αθλητισμό. Αντίθετα, θεωρούμε ότι οι εν λόγω δραστηριότητες ενδέχεται να λειτουργούν με έναν ανασταλτικό τρόπο, όταν μέσω αυτών αποφεύγεται η επαφή με τον εαυτό και με τους άλλους.

Η αναστολή αποτελεί έναν μηχανισμό κατά τον οποίο η έκφραση μιας ενόρμησης αναστέλλεται και το άγχος αποφεύγεται. Η λειτουργία του Εγώ και των ψυχικών δυνατοτήτων περιορίζεται, προσβάλλοντας διαφορετικούς τομείς (Freud, 1926. Freud, 1936). Όταν η αναστολή λειτουργεί σε υπερβολικό βαθμό, μπορεί να οδηγήσει στην εμφάνιση δυσκολιών όπως είναι η κοινωνική απομόνωση.

Στην παρούσα εισήγηση θα παρουσιαστούν βινιέτες από κλινικό υλικό με δύο εφήβους, 15 και 17 ετών, οι οποίοι μέσω της ενασχόλησης τους με δημιουργικές δραστηριότητες, το μπάσκετ και τη μουσική αντίστοιχα, επεξεργάζονται ψυχικά ζητήματα που αφορούν τη σχέση με το σώμα, την επιθυμία και την ταυτότητα. Μέσα από την ανάλυση των κλινικών παραδειγμάτων θα γίνει προσπάθεια ανάδειξης των αμυντικών διαδικασιών, της μετουσίωσης και της αναστολής, καθώς και της μεταβίβασης και της αντιμεταβίβασης. Τα παραπάνω έχουν ως στόχο να συμβάλλουν στην ανάδειξη και στην καλύτερη κατανόηση των ενδοψυχικών διεργασιών που χαρακτηρίζουν αυτή την κρίσιμη περίοδο ζωής του ατόμου, καθώς και των διαπροσωπικών διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στον κοινό μεταβατικό χώρο της ψυχοθεραπείας.

Συντονισμός

Δρ. Αθανάσιος Αλεξανδρίδης

Ψυχίατρος, Παιδοψυχίατρος. Διδάσκων Ψυχαναλυτής της ΕΨΕ, της ΑΡΕ και της ΙΡΑ, Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ, Επιστημονικός σύμβουλος στο Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας "Γαληνός", Ευρωπαίος εκπρόσωπος στο ΔΣ της ΙΡΑ.

Ομιλήτριες

Αγγελική Καραγιάννη

Κλινική Ψυχολόγος, Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ και Επιστημονικός συνεργάτης του τμήματος Παιδιών και Εφήβων του Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας "Γαληνός".

Αφροδίτη Μαντά

Ψυχολόγος, Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ και Επιστημονικός συνεργάτης του τμήματος Παιδιών και Εφήβων του Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας "Γαληνός".

Νατάσα Μπογιατζόγλου

Ψυχολόγος, Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ και Επιστημονικός συνεργάτης του τμήματος Παιδιών και Εφήβων του Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας "Γαληνός".

Στρογγυλή τράπεζα**Διευκολυντικό περιβάλλον και μεταβατικά φαινόμενα στην Μ.Ψ.Κ.Α. εφήβων (Ε.Π.Α.Ψ.Υ.)
(Περικλής Καρατζαφέρης, Ευθυμία Κατσικανδαράκη, Βαρβάρα Φωή)**

Η Μονάδα Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης Εφήβων της Ε.Π.Α.Ψ.Υ ξεκίνησε τη λειτουργία της τον Μάρτιο του 2019 ως ενδιάμεση εξωνοσοκομειακή δομή ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης εφήβων 13-18 ετών. Απευθύνεται σε εφήβους με ψυχιατρική συμπτωματολογία, που χρήζουν ειδικής θεραπευτικής παρέμβασης εκτός του οικογενειακού και κοινωνικού τους περιβάλλοντος. Αποτελεί την μοναδική στην Ελλάδα, μη άμεσα συνδεδεμένη με παιδοψυχιατρικό τμήμα, δομή που εξυπηρετεί τον συγκεκριμένο πληθυσμό. Πρόκειται για κοινοτική, στεγαστική δομή ανοιχτού τύπου, που λειτουργεί βάσει του βιοψυχοκοινωνικού μοντέλου και τις αρχές της κοινωνικής ψυχιατρικής. Το ανώτατο όριο φιλοξενίας είναι τα 18 έτη. Η δυναμικότητα της Μονάδας ανέρχεται στους 8 ωφελούμενους/ες. Παραπομπές και αναθέσεις γίνονται δεκτές από την 1η ΥΠΕ σε συνεργασία με τις εισαγγελικές αρχές, τις παιδοψυχιατρικές κλινικές δημόσιων νοσοκομείων και τις κοινωνικές υπηρεσίες.

Λόγω του αναπτυξιακού σταδίου, παρατηρείται σημαντική επικάλυψη, ρευστότητα και ευμεταβλητότητα, όσον αφορά στην κλινική εικόνα και διάγνωση. Στην πλειοψηφία τους, οι ωφελούμενοι παρουσιάζουν ένα μεικτό προφίλ, σύνθετων ψυχοκοινωνικών δυσκολιών. Ενδεικτικά, φιλοξενούνται έφηβοι που βρίσκονται αντιμέτωποι με ένα μεγάλο φάσμα της ψυχοπαθολογίας, όπως ψυχωτικές διαταραχές, στοιχεία συναισθηματικών και αγχωδών διαταραχών, μετατραυματικές διαταραχές (ιστορικό ενδοοικογενειακής κακοποίησης και παραμέλησης), αναδυόμενες διαταραχές προσωπικότητας, με κοινό παρανομαστή την απουσία ή την ακαταλληλότητα ενός οικογενειακού περιβάλλοντος, με συνέπεια την ανάγκη προσωρινής ή/και μακροχρόνιας απομάκρυνσης από αυτό.

Στην ανακοίνωση του συνεδρίου θα γίνει μία προσπάθεια παρουσίασης της δομής και της λειτουργίας της, μέσα από τον παραλληλισμό της με ένα «Διευκολυντικό Περιβάλλον», όπως αυτό αναπτύχθηκε από τον παιδίατρο και ψυχαναλυτή D.W. Winnicott (1965), με ταυτόχρονες αναφορές στις έννοιες των μεταβατικών φαινομένων και καταστάσεων (Winnicott, 1953; 1971). Τέλος, θα υπάρξει αναφορά στις προκλήσεις και τις δυσκολίες, με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπη η Μονάδα και οι επαγγελματίες.

Η Μονάδα Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης Εφήβων με την έννοια του Διευκολυντικού Περιβάλλοντος, όπως το περιέγραψε ο D.W. Winnicott (1965), μπορεί να παραλληλιστεί μέσα από τη λειτουργία της ως ένας χώρος που προσφέρει ασφάλεια, σταθερότητα και τη δυνατότητα προσωπικής εξέλιξης των εφήβων που φιλοξενεί. Σύμφωνα με τον Winnicott, το Διευκολυντικό Περιβάλλον αναφέρεται στη συνθήκη εκείνη που παρέχει επαρκή υποστήριξη, συναισθηματική διαθεσιμότητα και προσαρμοστικότητα στις ανάγκες του αναπτυσσόμενου ατόμου, επιτρέποντάς του να ανακαλύψει τον αυθεντικό του εαυτό μέσα από τη σταδιακή διαφοροποίηση από τη μητρική παρουσία. Αντίστοιχα, μια Μονάδα Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης δύναται να λειτουργεί ως ένα προστατευτικό πλαίσιο, που προσφέρει στους εφήβους, οι οποίοι συχνά έχουν βιώσει τραύματα και σοβαρές διαταραχές στις σχέσεις τους με τα πρωταρχικά αντικείμενα, τη δυνατότητα να αναδημιουργηθεί μία εμπειρία βασικής εξάρτησης των πρώιμων σχέσεων χωρίς να ενεργοποιηθούν εκ νέου τραυματικά στοιχεία της αφήγησης των εφήβων. Οι επαγγελματίες που απαρτίζουν τη θεραπευτική κοινότητα της Μονάδας επιτελούν έναν ρόλο ανάλογο με αυτό της «αρκετά καλής μητέρας» του Winnicott, προσφέροντας «ένα περιβάλλον που κρατά» (Winnicott, 1960). Σκοπός είναι να ενεργοποιηθούν de novo οι αναπτυξιακές διεργασίες των εφήβων, που τόσο απότομα και βίαια ανακόπηκαν, δίνοντας την ευκαιρία για δημιουργία νοήματος.

Η Μονάδα δύναται να ιδωθεί ως ένας μεταβατικός χώρος, ο οποίος επιτελεί μία λειτουργία ανάλογη με αυτή του μεταβατικού αντικειμένου, όπως το περιέγραψε ο Winnicott (1953). Ο έφηβος βρίσκεται σε μία ενδιάμεση κατάσταση, ανάμεσα στο προστατευτικό περιβάλλον του νοσοκομείου και την απαιτητική, συχνά τρομακτική, εξωτερική πραγματικότητα της κοινότητας. Η Μονάδα προσφέρει έναν ενδιάμεσο ψυχικό τόπο, ο οποίος επιτρέπει την όσο το δυνατόν σταδιακή αυτονόμηση του εφήβου, διαφυλάσσοντας τη λεπτή ισορροπία μεταξύ στήριξης και ενίσχυσης της ψυχικής διαφοροποίησης. Η λειτουργία της δομής ως μεταβατικό πλαίσιο έγκειται στην ικανότητα της να επιτρέπει στον έφηβο να δοκιμάσει νέες ταυτίσεις και μορφές σχέσης, δίχως τον κίνδυνο μιας αιφνίδιας ρήξης από τις προηγούμενες εμπειρίες του. Μέσα από τη θεραπευτική συνθήκη της ενσάρκωσης από τους φροντιστές στοιχείων μητρικής ή πατρικής λειτουργίας αναδύεται και αναπαράγεται η εσωτερική σύγκρουση του εφήβου, ο οποίος ταλαντεύεται μεταξύ της επιθυμίας για αυτονομία και της ταυτόχρονης ανάγκης για εξάρτηση. Όπως το μεταβατικό αντικείμενο του βρέφους, έτσι και η Μονάδα δεν είναι ένα παγιωμένο αμετάβλητο σημείο αναφοράς, αλλά ένα πεδίο ψυχικής εργασίας, όπου ο έφηβος μπορεί να αποεπενδύσει σταδιακά την προσκόλληση στη νοσοκομειακή δομή και να προχωρήσει προς την εσωτερίκευση μίας πιο ώριμης, λειτουργικής σχέσης με την πραγματικότητα. Η μητέρα «δομή» προσαρμόζεται στις ανάγκες των ωφελούμενων και δίνει τη δυνατότητα στον έφηβο να ανακαλύψει δημιουργικά τα αντικείμενα. Δηλαδή, χτίζει τη δημιουργική χρήση του κόσμου (Winnicott, 1958).

Βιβλιογραφία

- Winnicott, D. W. (1953). Transitional objects and transitional phenomena; a study of the first not-me possession. *The International Journal of Psychoanalysis*, 34, 89–97.
- Winnicott, D. W. (1958). *Collected papers: Through paediatrics to psycho-analysis*. Basic Books.
- Winnicott, D. W. (1960). The Theory of the Parent-Infant Relationship. *International Journal of Psychoanalysis*, 41, 585-595.
- Winnicott, D. W. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development*. International Universities Press.
- Winnicott, D. W. (1971). *Playing and reality*. Penguin.

Συντονισμός

Γιώργος Ξυλούρης

Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων, Επιστημονικός Υπεύθυνος του Τμήματος Παιδιών και Εφήβων του ΙΨΥΠΕ, Μέλος της κλινικής ομάδας Προγράμματος Πρώιμης Παρέμβασης του Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Ενηλίκων (ΙΨΥΠΕ) "Π. Σακελλαρόπουλος", Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Ομιλητές

Περικλής Καρατζαφέρης

Ψυχολόγος στον Ξενώνα Εφήβων "ΠΝΟΕΣ" της ΕΠΑΨΥ.

Ευθυμία Κατσικανδαράκη

Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων στον Ξενώνα Εφήβων "ΠΝΟΕΣ" της ΕΠΑΨΥ.

Ελεύθερη ανακοίνωση

Ψυχοθεραπευτικές και ψυχοπαιδαγωγικές μέθοδοι σε κωφά και βαρήκοα άτομα.

Η επιθυμία για σχετίζεσθαι πέρα από τον ήχο: Η ανάγνωση της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας με κωφά παιδιά στη σκέψη της Françoise Dolto (Θεολόγος Μολάκης)

(Πηγή από την διπλωματική μου διατριβή: «Ψυχοθεραπευτικές και ψυχοπαιδαγωγικές μέθοδοι σε κωφά και βαρήκοα άτομα», Ιατρική Σχολή ΕΚΠΑ)

Η ανακοίνωση αυτή εξετάζει τη συμβολή της Françoise Dolto στην κατανόηση της κώφωσης μέσα από το πρίσμα της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο το κωφό παιδί σχετίζεται, επιθυμεί και συγκροτείται ψυχικά στο πεδίο του Άλλου, όταν απουσιάζει η φωνητική - προφορική γλώσσα.

Η Dolto, αν και κανένας από τους σχολιαστές της δεν έχει αναφερθεί στο κλινικό έργο της με τα κωφά παιδιά, παρά μόνο με έναν ανεκδοτολογικό τρόπο, ήδη από τη δεκαετία του 1980, υποστήριξε την επανεμφάνιση παραμελημένων μέχρι πρότινος ψυχαναλυτικών ερωτημάτων για την κώφωση, τα οποία έχει καταθέσει σε κάποια άρθρα, συνεντεύξεις και ομιλίες σε Συνέδρια. Συγκεκριμένα, ανέδειξε την κώφωση όχι ως παθολογία, αλλά ως διαφορετικό τρόπο πρόσβασης στο συμβολικό. Η νοηματική γλώσσα, ως φυσική γλώσσα, σύμφωνα με την επιστήμη της γλωσσολογίας, δεν είναι απλώς ένα εναλλακτικό επικοινωνιακό μέσο, αλλά ο πρώτος φορέας γλωσσικής και ψυχικής σχέσης του κωφού παιδιού με τον κόσμο. Η επιθυμία για σχετίζεσθαι είναι παρούσα, ακόμη και χωρίς ήχο· αυτό που απαιτείται είναι ένας τόπος για να εγγραφεί. Η γλώσσα των χειρών, των χειρομορφών, των εκφράσεων του προσώπου και της μίμησης, παρέχει ένα τέτοιο πλαίσιο, μέσα στο οποίο το υποκείμενο μπορεί να εγγραφεί και να απευθυνθεί.

Η Dolto τονίζει ότι η απουσία γλωσσικής πρόσβασης στο κωφό παιδί – ειδικά όταν γεννιέται σε ακούον περιβάλλον – θέτει σε κίνδυνο την ψυχική του συγκρότηση. Στερούμενο τα σημανόμενα εκείνα που οργανώνουν το υποκείμενο μέσα στο χρόνο και τον λόγο, το παιδί μπορεί να βυθιστεί σε απομόνωση, να παραμείνει στο πεδίο της σωματικότητας ή ακόμα και να εμφανίσει αυξημένες πιθανότητες σε ψυχωτικά ή αυτιστικά χαρακτηριστικά. Η πρώιμη πρόσβαση στη νοηματική γλώσσα, όχι μόνο για το ίδιο, αλλά και για τους γονείς του, αποτελεί ψυχοθεραπευτική πράξη.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία με κωφά παιδιά καλείται να επαναδιατυπώσει τους όρους του «σχετίζεσθαι». Όταν η φωνή δεν ακούγεται, η σχέση δεν εξαφανίζεται, αλλά μετασχηματίζεται. Η Dolto προτείνει ένα θεραπευτικό πλαίσιο βασισμένο στη σωματική εγγύτητα, την οπτικότητα, την επανάληψη και την ερμηνεία μέσα από τον ρυθμό και την εικόνα. Ό,τι δεν λέγεται, μπορεί να δείχνεται· κι ό,τι δείχνεται, μπορεί να σημαίνει.

Αυτή η ανάγνωση φέρνει κοντά τις ψυχαναλυτικές θεωρήσεις της Dolto αναφορικά με την είσοδο του υποκειμένου στη γλώσσα, αλλά και τη λειτουργία του Άλλου ως εγγυητή της σχέσης. Η γλώσσα, ακόμη κι όταν δεν έχει ήχο, παραμένει φορέας επιθυμίας.

Τέλος, η ανακοίνωση θα εστιάσει τόσο στη θεωρητική σύνδεση μεταξύ γλώσσας, επιθυμίας και υποκειμενικότητας στην κώφωση, όσο και σε ψυχοθεραπευτικές διαστάσεις που προκύπτουν από τη σκέψη της Dolto, με στόχο την ανάδειξη μιας κλινικής που δεν αναζητά το έλλειμμα (ακουστικό), αλλά αφουγκράζεται το παρόν του παιδιού – με ό,τι αυτό φέρει και με ό,τι δεν μπορεί να αρθρωθεί.

Το βλέμμα που κατοικώ – ένας χώρος ανάμεσα στην Εικαστική Ψυχοθεραπεία και την Ψυχανάλυση (Τίνα Σπανού)

Οι άνθρωποι έρχονται στη θεραπεία γιατί ζητούν να «δουν» μέσα από τα μάτια μας, των θεραπειών, αυτό που ξεφεύγει από τα δικά τους μάτια και το οποίο κάνει τη ζωή τους να κινείται με μη δημιουργικά πρότυπα συναισθήματος και συμπεριφοράς, ζώντας παγιδευμένοι σε έναν επαναλαμβανόμενο τρόπο σκέψης και αίσθησης που δε θέλουν και που τους ταλαιπωρεί. Ζητούν να «δουν» όπως το μάτι του μωρού που ψάχνει το βλέμμα της μητέρας

Στις συνεδρίες Εικαστικής Ψυχοθεραπείας δυο παιδιών, θα γίνει αναφορά σε αυτό το βλέμμα, του θεραπευόμενου αλλά και του θεραπευτή, μέσω της εικαστικής δημιουργίας, ως ένα κομβικό γεγονός της ενδοψυχικής ανάπτυξης και της μεταβολιστικής «λειτουργίας α» κατά τον Bion.

Γιατί η τέχνη, ως το κύριο μέσο της Εικαστικής Ψυχοθεραπείας, είναι ένας τόπος όπου ο άνθρωπος προβάλλει αυτό που έχει δει στα μάτια του άλλου. Στο έργο τέχνης «δεν υπάρχει μόνο αυτό που βλέπεις αλλά και κάτι άλλο που μπορείς να το φανταστείς, να το αισθανθείς..» όπως έλεγε ο Παναγιώτης Τέτσης. Στην Εικαστική Ψυχοθεραπεία συμβαίνει αυτό που ο R. Roussillon αναφέρει, ότι μέσα από το παιχνίδι γεννιέται αυτός ο ενδιάμεσος χώρος από όπου γεννιέται ο εαυτός.

Συντονισμός

Ειρήνη Λυμπινάκη

Ψυχολόγος - Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων και MBT-C (Mentalization Based Treatment - Children), Θεραπεύτρια και Επόπτρια. Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Ομιλητής

Θεολόγος Μολάκης

Κοινωνικός Λειτουργός στο Ειδικό Γυμνάσιο & Λύκειο Κωφών & Βαρηκόνων Αγ. Παρασκευής. MSc στην Ψυχοθεραπεία, Ιατρική Σχολή ΕΚΠΑ.

Ομιλήτρια

Σταμάτα (Τίνα) Σπανού

Οικ. Σύμβουλος – Εικαστική Ψυχοθεραπεύτρια. Μέλος Συλλόγου Εικαστικών Ψυχοθεραπευτών Ελλάδος – ΣΕΨΕ.

Εργαστήριο**«Χωρίς παιδικό δωμάτιο»: Η ονειροπόληση του θεραπευτή ως εργαλείο δημιουργίας μεταβατικού χώρου παιχνιδιού και συν-κατασκευής νοήματος στην ψυχοθεραπεία**

Η ψυχοθεραπεία είναι μια δημιουργική διαδικασία σχετίζεσθαι. Ο Freud (1920) παρατήρησε ότι ο ασθενής δεν μπορεί να θυμηθεί το απωθημένο ως κομμάτι του παρελθόντος, αλλά χρειάζεται να το επαναλάβει ως σύγχρονο βίωμα, μέσω της μεταβίβασης, κάτι που ίσως παρουσιάζει αναλογίες με τη μεταγενέστερη έννοια του «βρίσκω-δημιουργώ» του Winnicott. Κατά τον Winnicott (1971), η ψυχοθεραπεία συμβαίνει «εκεί που συμπίπτουν δύο περιοχές του παίζειν, εκείνη του ασθενούς και εκείνη του θεραπευτή». Όταν ο ασθενής δεν μπορεί να παίξει, οι ερμηνείες ενδέχεται να επιφέρουν αμυντικά συμμόρφωση και στόχος του θεραπευτή είναι να καταστήσει τον ασθενή ικανό να παίξει. Το παίζειν αναπτύσσεται σε μια δυνητική ενδιάμεση περιοχή εμπειρίας, ανάμεσα στον εσωτερικό κόσμο του ασθενούς και την εξωτερική πραγματικότητα, ανάλογη με το χώρο των μεταβατικών φαινομένων ανάμεσα στο βρέφος και τη μητέρα. Κατά την πρώιμη φάση συγχώνευσης μωρού-αντικειμένου, όταν η μητρική φροντίδα είναι «αρκετά καλή», επιτρέπει στο μωρό την αυταπάτη ότι αυτό που βρίσκει εξωτερικά (το στήθος) αντιστοιχεί στην ικανότητά του να το δημιουργήσει το ίδιο. Στη συνέχεια, αν όλα πάνε καλά, το υποκειμενικό αντικείμενο αποκηρύσσεται, επιβιώνει, ξαναγίνεται αποδεκτό και αντιληπτό πια αντικειμενικά (ως εξωτερικό). Το παιχνίδι, το οποίο είναι η βάση για την αίσθηση του εαυτού, αρχίζει σε αυτή την ενδιάμεση περιοχή που ενώνει μητέρα και βρέφος, εφόσον υπάρχει εμπιστοσύνη στη μητέρα ως σταθερό αντικείμενο. Η διακοπή στη συνέχεια της φροντίδας ή η απώλεια της μητέρας, κατά την πρώιμη αυτή φάση, αν διαρκέσει παραπάνω χρόνο από όσο το μωρό μπορεί να κρατήσει ζωντανή την εικόνα της, ενδέχεται να επηρεάσει την ικανότητα του παίζειν και της δημιουργικής χρήσης των αντικειμένων.

Στο παίζειν μητέρας-βρέφους ή θεραπευτή-θεραπευόμενου, ο Bion (1962) επισημαίνει τη σημασία της ικανότητας ονειροπόλησης της μητέρας/ του θεραπευτή, που υποδέχεται και μεταβολίζει τις ακατέργαστες αισθητικές διεγέρσεις του μωρού ή τις προβολές του θεραπευόμενου (ψυχική λειτουργία άλφα), διευκολύνοντας την ικανότητα συμβολοποίησης και διαχείρισης των εσωτερικών και εξωτερικών διεγέρσεων. Αντανακλά μια δημιουργική και αυθεντική επικοινωνία, βασισμένη όχι μόνο στη σκέψη αλλά και στην ικανότητα διαισθάνεσθαι. Ο Ogden (1997) περιγράφει την ονειροπόληση του αναλυτή ως ένα σημαντικό στοιχείο της αναλυτικής τεχνικής και ως τη «συναισθηματική πυξίδα» του αναλυτή, που συμβάλλει στην κατανόηση της μεταβίβασης-αντιμεταβίβασης. Από τη μια, η ονειροπόληση είναι μια ιδιωτική ψυχική εμπειρία του αναλυτή, που περιλαμβάνει φευγαλέες σκέψεις, συναισθήματα, σωματικές αισθήσεις, εικόνες ή μελωδίες που έρχονται στο νου του, όντας ψυχικά σε μια διπλή κατάσταση παρουσίας και απουσίας προς τον αναλυόμενο (απουσία μέσω της ονειροπόλησης και της ελεύθερα κυμαινόμενης προσοχής). Από την άλλη, η ονειροπόληση αντανακλά ταυτόχρονα μια ασυνείδητη διυποκειμενική κατασκευή, που έχει συνδημιουργηθεί από τη δυάδα αναλυτή-αναλυόμενου, συνιστώντας τον «διυποκειμενικό αναλυτικό τρίτο».

Ήδη ο Green (1975) είχε προτείνει την ανάγκη διεύρυνσης της έννοιας της αντιμεταβίβασης, η οποία δεν περιλαμβάνει μόνο τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα που δημιουργούνται από τη μεταβίβαση, αλλά και όλη την ψυχική λειτουργία του αναλυτή. Οι εσωτερικές διεργασίες του αναλυτή στοχεύουν στη συμβολοποίηση, όπου ορίζεται ως σύμβολο «ένα αντικείμενο κομμένο στα δύο, που μπορεί να αναγνωριστεί όταν αυτοί που το κρατούν μπορούν να ενώσουν τα δύο κομμάτια», χωρίς να σημαίνει ότι αυτά είναι ίσα. «Το πραγματικό αναλυτικό αντικείμενο δεν είναι ούτε αυτό του ασθενή ούτε του αναλυτή, αλλά αυτό που προκύπτει από τη συνάντηση των δύο πλευρών της επικοινωνίας, μέσα στον δυνητικό χώρο

που υπάρχει ανάμεσά τους». Έτσι, η ερμηνεία δεν είναι η αποκάλυψη του κρυμμένου νοήματος από τον αναλυτή, αλλά η κατασκευή ενός νοήματος που δεν είχε δημιουργηθεί ποτέ πριν αρχίσει η αναλυτική σχέση.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να δείξει, μέσα από κλινικό υλικό από την ψυχοθεραπεία ενός κοριτσιού κατά την προεφηβεία και εφηβεία, πώς η αξιοποίηση των εμπειριών που προέρχονται από διαδικασίες ονειροπόλησης και διαδραμάτισης μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία ενός μεταβατικού χώρου παιχνιδιού στη дуάδα θεραπευτή - θεραπευόμενου, που θα διευκολύνει τη συμβολοποίηση και τη συνδημιουργία ενός προσωπικού μύθου γύρω από την ιστορία του υποκειμένου και το τραύμα.

Βιβλιογραφία

- Bion, W. R. (1962). Learning from experience. London: Tavistock.
- Freud, S. (1920). Beyond the Pleasure Principle. The Standard Edition of the Complete psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVIII (1920-1922): Beyond the Pleasure Principle, Group Psychology and Other Works, 1-64.
- Green, A. (1975). The Analyst, Symbolization and Absence in the Analytic Setting (On Changes in Analytic Practice and Analytic Experience)—In Memory of D. W. Winnicott. Int. J. Psycho-Anal., 56:1-22.
- Ogden, T. H. (1997). Reverie And Interpretation. Psychoanalytic Quarterly, 66: 567-595.
- Winnicott, D. W. (1971). (Μετ. Γ. Καλομοίρης). Το παιχνίδι και η πραγματικότητα. Αθήνα: Αρμός 2019.

Συντονισμός

Αριέλλα Ασέρ

Κλινική Ψυχολόγος-Ψυχαναλύτρια, Μέλος της ΕΨΕ.

Σχολιασμός

Έλενα Κοσμά

Κλινική Ψυχολόγος, Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Ομιλήτρια

Πηνελόπη Καζούρη

Κλινική Ψυχολόγος (MSc), Απόφοιτος του Μεταπτυχιακού προγράμματος ειδίκευσης στην Κλινική Ψυχολογία του ΕΚΠΑ, Συνεργάτης της Διαγνωστικής και Θεραπευτικής Μονάδας για το Παιδί "Σπύρος Δοξιάδης" (Τμήμα Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Παιδιών και Εφήβων).

Στρογγυλή Τράπεζα**Από τη Δυσ-λειτουργία στη Συν-Κατασκευή: Μεταβατικοί Τόποι στη Θεραπεία Παιδιών και Εφήβων**

Στην παρούσα στρογγυλή τράπεζα, οι εισηγήτριες θα εξετάσουν την έκφραση των δυσ-λειτουργιών του «σχετίζεσθαι, παίζειν, δημιουργείν» στο πλαίσιο της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας παιδιών και εφήβων, με βάση θεωρητικές αναφορές και μέσα από παρουσίαση και σχολιασμό κλινικών βινιετών. Θα δοθεί έμφαση στο πώς μορφές εκδραμάτισης, σιωπής και φαντασιακής επικοινωνίας, αν και φαινομενικά λειτουργούν ως εμπόδια, μπορούν να αξιοποιηθούν ως γλώσσες μεταβίβασης και πεδία ψυχικής επεξεργασίας.

Στην πρώτη εισήγηση εξετάζονται θεωρητικά ζητήματα, όπως οι δυσλειτουργικές μορφές επικοινωνίας και σχετίζεσθαι, η πολυδιάστατη λειτουργία του πλαισίου και η σημασία του μεταβατικού χώρου.

Ο μεταβατικός ή «τρίτος χώρος» (Ogden, 1997) περιγράφεται και ως μια ενδιάμεση περιοχή εμπειρίας (Winnicott, 1971), όπου το ψυχικό αντικείμενο συν-κατασκευάζεται (Green, 2012; Ποταμιάνου, 1997). Μέσω αυτής της δυναμικής της θεραπευτικής συνάντησης, δίνεται η δυνατότητα στο ασύνδετο βίωμα να υποστεί μεταβολή και να αποκτήσει νόημα (Freud, 1937; Stern et al., 1998).

Η δεύτερη εισήγηση αναφέρεται στην ψυχαναλυτική πορεία 9χρονης θεραπευόμενης, η οποία, μέσα από εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας, κατόρθωσε να προσεγγίσει και να επεξεργαστεί ασυνείδητο τραυματικό υλικό. Στις πρώτες φάσεις, η θεραπεία λειτούργησε κυρίως ως «λεκάνη» για «άδειασμα», με έντονη λογορροϊκή διάθεση που δεν επέτρεπε ερμηνευτική επεξεργασία. Η μετάβαση συνέβη όταν δημιουργήθηκε, από κοινού με τη θεραπεύτρια, η «μυστική γλώσσα γκουλού-γκουλού» — ένα φαντασιακό εργαλείο σύνδεσης και συμβολικής επεξεργασίας. Η δημιουργία της μυστικής γλώσσας συνέβαλε καθοριστικά στη συγκρότηση θεραπευτικού δεσμού και στη διαμόρφωση μεταβατικού χώρου. Αργότερα, η χρήση της αγγλικής γλώσσας επέτρεψε τη σταδιακή επαφή με το τραυματικό υλικό, λειτουργώντας ως αποστασιοποιητικός μηχανισμός. Η σταδιακή εγκατάλειψη αυτών των ενδιάμεσων μορφών επικοινωνίας κατέδειξε την ενίσχυση της εμπιστοσύνης στη θεραπευτική σχέση και την ανάδυση εσωτερικών συγκρούσεων εντός του αναλυτικού πλαισίου.

Η τρίτη εισήγηση εστιάζει στη σιωπή ενός 10χρονου κοριτσιού, ως δυσ- λειτουργικής μορφής έκφρασης. Το παιδί, βυθισμένο σε μια καθηλωτική σχέση με τη μητέρα, εμφανίζεται σιωπηλό, εγκλωβισμένο μεταξύ αποσυρμένης παρουσίας και εκρήξεων θυμού. Η επικοινωνία αναδύεται μέσα από τη ζωγραφική. Από τον αυστηρό έλεγχο του ίχνους με ξυλομπογιές, περνά σταδιακά στη ρευστότητα της ακουαρέλας και στην έκταση των σχεδίων στον χρόνο. Αυτή η εικαστική μετακίνηση αντικατοπτρίζει την ψυχική δυνατότητα να ανοιχτεί χώρος εντός της θεραπευτικής σχέσης και να αρθρωθεί η εμπειρία του εαυτού. Η ψυχαναλυτική συνθήκη ανοίγει το δρόμο για την αποστασιοποίηση από την αδιαφοροποίητη σχέση με τη μητέρα διευκολύνοντας τη σταδιακή κίνηση προς μια εσωτερική αναπαράσταση του πατέρα. Το πέρασμα στην προεφηβεία εμφανίζεται δύσκολο και κοπιαώδες, απαιτώντας την ασφάλεια του ψυχαναλυτικού πλαισίου που λειτουργεί εκτός του άγρυπνου γονεϊκού βλέμματος.

Η τέταρτη εισήγηση πραγματεύεται την περίπτωση μιας 15χρονης έφηβης, στην οποία το ψυχαναλυτικό πλαίσιο μετατρέπεται σε πεδίο έντονης εκδραμάτισης: αιτήματα που παραπέμπουν σε βρεφικές ανάγκες σωματικής φροντίδας και ικανοποίησης, καθώς και επιτακτικές απαιτήσεις διαθεσιμότητας και ελέγχου, προβάλλονται προς τη θεραπεύτρια μεταφέροντας μη συμβολοποιημένες εμπειρίες πρώιμης σχέσης, φορτισμένες με άγχος και αγωνία εγκατάλειψης. Η θεραπευτική συνθήκη βιώνεται από την έφηβο ως πεδίο

δοκιμής της σταθερότητας και της αξιοπιστίας του αντικειμένου, με έντονες μεταβλητότητες στη συμπεριφορά και στιγμές παραβίασης του πλαισίου. Η σταθερότητα του πλαισίου καθιστά δυνατή τη δημιουργία ενός μεταβατικού χώρου, όπου οι πρώιμες εμπειρίες μπορούν να αποκτήσουν νόημα. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, η εκδραμάτιση, χωρίς να προσεγγίζεται ως παθολογική καθαυτή, μετασχηματίζεται σταδιακά, επιτρέποντας την ψυχική κίνηση και καθιστώντας τη θεραπευτική διεργασία εφικτή.

Μέσα από τις τρεις αυτές περιπτώσεις, οι εισηγήτριες επιθυμούν να φωτίσουν τις δυσ-λειτουργίες του «σχετίζεσθαι, παίζειν, δημιουργείν» όχι μόνο ως σημεία εμπλοκής, αλλά και ως εν δυνάμει εργαλεία θεραπευτικής διεργασίας. Όταν το θεραπευτικό πλαίσιο αντέχει, εμπεριέχει και νοηματοδοτεί, τότε οι εν λόγω λειτουργίες επιτρέπουν την επεξεργασία πρώιμου ψυχικού υλικού που αποδεδειγμένα τη ψυχική κίνηση.

Βιβλιογραφία

- Freud, S. (1937). Constructions in analysis. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. 23, 255–269.
- Green, A. (2012). On Construction in Freud's work. The International Journal of Psychoanalysis. 93 (5) 1238-1248.
- Ogden, T. H. (1997). Reverie and interpretation. Psychoanalytic Quarterly, 66, 567–595.
- Stern, D. N., Sander, L. W., Nahum, J. P., et al. (1998). Non-interpretive mechanisms in psychoanalytic therapy: The "something more" than interpretation. International Journal of Psychoanalysis, 79(5), 903–921.
- Winnicott, D. W. (1971). Playing and Reality. London: Tavistock.
- Ποταμιάνου, Α. (1997). Ένα Ψυχαναλυτικό Αντικείμενο γεννιέται. Στο Εκ των υστέρων (τεύχος:1).

Συντονισμός

Ολυμπία Σκλείδη

Κλινική Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων. Εκπαιδευμένη στην Συστημική Οικογενειακή θεραπεία, στην Ομαδική Ανάλυση και στην Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία Παιδιών και Εφήβων. Μέλος της Βρετανικής Ψυχολογικής Εταιρείας (BPS), Μέλος του Βρετανικού Συλλόγου Παιδοψυχοθεραπευτών(ACP), Ιδρυτικό Μέλος, Διδάσκουσα και Επόπτρια της ΕΕΨΨΠΕ.

Ομιλήτριες

Νεφέλη Αναγνωστοπούλου

Ψυχολόγος (MSc), Ελληνικό Κέντρο Θεραπείας & Εκπαίδευσης για την Ψυχική Υγεία Παιδιών Εφήβων & Νέων (ΕΚΘΕΨΥ), Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Ειδικευση στην ψυχική υγεία παιδιών και εφήβων. Παρέχει θεραπευτικές υπηρεσίες ψυχοδυναμικής κατεύθυνσης σε παιδιά, εφήβους και τους γονείς τους σε ιδιωτικούς φορείς και ιδιωτικό γραφείο, ενώ παράλληλα εργάζεται ως Ψυχολόγος σε ιδιωτική σχολική μονάδα.

Όλγα Καμπέρη

Ψυχολόγος (MSc), Ελληνικό Κέντρο Θεραπείας & Εκπαίδευσης για την Ψυχική Υγεία Παιδιών Εφήβων και Νέων (ΕΚΘΕΨΥ), Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εξειδίκευση στην ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία παιδιών, εφήβων και οικογενειών της Tavistock Clinic. Εργάζεται θεραπευτικά με παιδιά, εφήβους και γονείς σε ιδιωτικό πλαίσιο και συνεργαζόμενους φορείς.

Μαρία Λαδάκη

Ψυχολόγος, Εκπαιδευόμενο τελειόφοιτο μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εργάζεται ιδιωτικά στην ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων και τη συμβουλευτική.

Δρ. Ιουλία Παπάζογλου

Ψυχολόγος, Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ, Μέλος ΔΣ στο Σωματείο: Ψ-Δίκτυο-Πρόσβαση Στη Στήριξη.

Στρογγυλή Τράπεζα**Αλλάζοντας σπίτι, ξαναχτίζοντας σχέσεις: Το σχετίζεσθαι στην αναδοχή και υιοθεσία**

Το "σχετίζεσθαι" ως ψυχοσυναισθηματική λειτουργία αποτελεί θεμέλιο της ανθρώπινης ανάπτυξης, με ιδιαίτερη σημασία κατά τα πρώτα χρόνια ζωής. Οι πρώιμες σχέσεις τους βρέφους με τους φροντιστές του εσωτερικεύονται και αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη της αίσθησης εαυτού, καθώς και το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα μπορέσει να εμπεριέξει τα συναισθήματά του και τις ενορμήσεις του για να δομήσει ασφαλείς και αμοιβαία ικανοποιητικούς δεσμούς με τους ανθρώπους γύρω του.

Ωστόσο, σε περιπτώσεις παραμέλησης ή/και κακοποίησης, η συναισθηματική σύνδεση διαρρηγνύεται, προκαλώντας πρώιμο σχεσιακό τραύμα. Η αναγκαία απομάκρυνση του παιδιού από το ακατάλληλο περιβάλλον μπορεί να επιτείνει την τραυματική εμπειρία του παιδιού, καθώς πραγματοποιείται συχνά χωρίς την απαραίτητη προετοιμασία και σκέψη. Η τοποθέτησή του σε πλαίσιο φροντίδας, όπως η αναδοχή / υιοθεσία, μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία επανόρθωσης, υπό την προϋπόθεση της δημιουργίας ενός εμπεριέχοντος και σταθερού περιβάλλοντος για το παιδί και την ιστορία του, καθώς και τα νέα πρόσωπα φροντίδας.

Η εργασία αυτή εξετάζει μέσω της παρουσίασης κλινικού υλικού τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ενός τέτοιου περιβάλλοντος, εστιάζοντας στις επανορθωτικές σχεσιακές εμπειρίες που μπορούν να επιτρέψουν στο παιδί να ανακτήσει τη δυνατότητα του σχετίζεσθαι. Παράλληλα, διερευνώνται οι αντίρροπες δυνάμεις που συχνά παρεμποδίζουν αυτή τη διαδικασία – ενδοψυχικά κατάλοιπα του τραύματος, άκαμπτα θεσμικά πλαίσια, και ανεπίγνωστες μεταβιβαστικές και αντιμεταβιβαστικές κινήσεις τόσο ανάμεσα στο παιδί και τους νέους φροντιστές όσο και μεταξύ των θεσμών. Ειδική αναφορά γίνεται στο φαινόμενο της συστημικής μεταβίβασης και αντιμεταβίβασης, ως μηχανισμού που επηρεάζει τη δυναμική μεταξύ επαγγελματιών, γονέων και παιδιού.

Η πολυεπίπεδη κατανόηση και η ενεργητική επεξεργασία αυτών των ψυχοδυναμικών και συστημικών διεργασιών είναι κομβικής σημασίας για τη δημιουργία συνθηκών που επιτρέπουν στο παιδί να βιώσει μια επανορθωτική πορεία ανάπτυξης και να απαρτιώσει την ιστορία του.

Συντονισμός**Ανδρέας Μποζώνης**

Ψυχολόγος (MSc), Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ και τακτικό μέλος του ΣΕΨ (Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων - πιστοποίηση EUROPSY) και της WAIMH - Greece (Ελληνική Εταιρεία για την Ψυχική Υγεία των Βρεφών).

Ομιλήτριες**Αθανασία Κοτρώνη**

Ψυχολόγος (MSc), Υποψήφιο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εξωτερικός συνεργάτης Παιδικών Χωριών SOS, Πολυετής κλινική και εκπαιδευτική εμπειρία. Εργάζεται ιδιωτικά.

Ηρώ Ρουσάνογλου

Ψυχολόγος (MSc), Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εργάζεται στα Παιδικά Χωριά SOS, στο Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας "Γαληνός" και στο ιδιωτικό της γραφείο.

Στρογγυλή Τράπεζα**Η ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων στον δημόσιο τομέα: ερωτήματα και προκλήσεις**

Το στρογγυλό τραπέζι είναι αφιερωμένο στον καθ. Γ.Τσιάντη για το συνολικό έργο του και ειδικότερα για την συμβολή του στην οικοδόμηση μονάδων ψυχικής υγείας στη χώρα και την επίτευξη της εισαγωγής της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας παιδιών και εφήβων στον δημόσιο τομέα. Μέσα από τις εισηγήσεις θα εξεταστούν η θέση και ο ρόλος της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας εντός παιδοψυχιατρικών κλινικών του δημόσιου συστήματος υγείας και θα δοθεί έμφαση στην συμβολή της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας στην κατανόηση και αντιμετώπιση των ψυχικών δυσκολιών παιδιών και εφήβων που νοσηλεύονται ή παρακολουθούνται σε αυτές τις δομές. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των εισηγητών βρίσκεται η συζήτηση των ιδιομορφιών της ψυχαναλυτικής θεραπευτικής προσέγγισης παιδιών και εφήβων στον δημόσιο χώρο, η παρουσία της οποίας έχει μειωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, ακολουθώντας την διεθνή τάση που δίνει το προβάδισμα στις βιολογικές ψυχιατρικές προσεγγίσεις και σε βραχείες θεραπευτικές παρεμβάσεις εστιασμένες στο σύμπτωμα. Ειδικότερα, θα αναπτυχθούν θέματα σχετικά με την λειτουργία αφενός μιας Μονάδας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας στο πλαίσιο της Πανεπιστημιακής Κλινικής του Νοσοκομείου Παιδων «Η Αγία Σοφία», αφετέρου μιας Παιδοψυχιατρικής Κλινικής, του Νοσοκομείου Παιδων Πεντέλης, που διέπεται από ψυχοδυναμικό πνεύμα στο σύνολο της λειτουργίας της. Η αντιμετώπιση της ψυχοπαθολογίας του παιδιού και του εφήβου με την έννοια της ερμηνείας των συμπτωμάτων ως εκφράσεις εσωτερικής σύγκρουσης, γίνεται κατανοητή στο πλαίσιο της θεραπευτικής διαδικασίας εντός του κλινικού περιβάλλοντος. Οι δυναμικές που αναπτύσσονται ανάμεσα στο παιδί/ έφηβο, τον θεραπευτή και την ευρύτερη θεραπευτική ομάδα, εξετάζονται σε σχέση με τις ασυνείδητες διεργασίες του «θεραπευτικού χώρου» της μονάδας/ κλινικής, που αποτελεί ένα σύνθετο, πολυεπίπεδο και συχνά πιεστικό περιβάλλον, το οποίο έχει επιβαρυνθεί ακόμα περισσότερο τα τελευταία χρόνια λόγω των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης, της μετανάστευσης και της πανδημίας. Στο πλαίσιο των εισηγήσεων θα συζητηθεί επίσης η αποτελεσματικότητα της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας στην παιδοψυχιατρική, με βιβλιογραφικές αναφορές στα θεραπευτικά αποτελέσματα και τις μεθόδους αξιολόγησης και θα γίνει συνοπτική αναφορά στον παγκόσμιο επιστημονικό διάλογο περί αυτού. Η διεθνής εμπειρία δείχνει μια σαφή τάση υπονόμευσης της θέσης της ψυχανάλυσης στον δημόσιο τομέα, μέσω της μετατόπισης υπέρ ως επί το πλείστον βραχείας διάρκειας, ερευνητικά τεκμηριωμένων θεραπευτικών παρεμβάσεων, της αύξησης της φαρμακευτικής αντιμετώπισης της ψυχοπαθολογίας παιδιών και εφήβων, της λήψης αποφάσεων βάσει οικονομικών κριτηρίων και της προτίμησης διαγνωστικών διεργασιών που δεν διέπονται από θεωρητική προσέγγιση. Ωστόσο, η ψυχαναλυτική προσέγγιση παραμένει απαραίτητη και πολύτιμη για το σύγχρονο σύστημα υγείας, καθώς συνεχίζει να αποτελεί την κύρια πηγή από την οποία προέρχονται και αντλούν την αποτελεσματικότητά τους διάφορες θεραπευτικές παρεμβάσεις και για λόγους που αφορούν στην δυνατότητα θεραπευτικής αλληλεπίδρασης με τους ασθενείς και την συνεισφορά στην περαιτέρω ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής κατανόησης των προβλημάτων ψυχικής υγείας των παιδιών και εφήβων (Fonagy & Lemma, 2012). Περαιτέρω, θα παρουσιαστεί κλινικό υλικό από την εντατική ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία ενός παιδιού με σοβαρές συναισθηματικές δυσκολίες στο έδαφος τραυματικών εμπειριών, που παρακολουθήθηκε στην Μονάδα Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Παιδων «Η Αγία Σοφία». Η παρουσίαση θα επικεντρωθεί τόσο στην περιγραφή της ψυχαναλυτικής εργασίας με το παιδί και την πορεία έκβασής της, όσο και στην λειτουργία του πλαισίου ως δομικό στοιχείο της αναλυτικής εργασίας και σημαντικό παράγοντα προσέγγισης μιας «αυθεντικής» ανάλυσης (Etchegoyen, 1991). Τέλος, στόχος των εισηγήσεων που αναδεικνύουν την σημασία

της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας ως βασικό άξονα της δημόσιας παιδοψυχιατρικής φροντίδας, είναι η ενίσχυση της ψυχαναλυτικής προσέγγισης στον δημόσιο λόγο και η προσφορά χώρου για προβληματισμό μεταξύ των επαγγελματιών ψυχικής υγείας αναφορικά με την στήριξη της ψυχαναλυτικής εργασίας με παιδιά και εφήβους.

Ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία σε παιδιά και εφήβους: Αποτελεσματικότητα και μηχανισμοί αλλαγής (Γιώργος Γιαννακόπουλος)

Σε ένα δημόσιο σύστημα υγείας που ζητά αποδείξεις, η ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία σε παιδιά και εφήβους οφείλει να τεκμηριώνει την αποτελεσματικότητά της και να καθιστά ορατούς τους μηχανισμούς αλλαγής της, ώστε να παραμένει βιώσιμη, προσβάσιμη και επιστημονικά ενταγμένη στην ευρύτερη κλινική κοινότητα. Η παρούσα εισήγηση συνθέτει δύο γραμμές τεκμηρίων: τις μελέτες έκβασης που δείχνουν σταθερή βελτίωση σε συμπτώματα, λειτουργικότητα και σχέσεις, και τις μελέτες διαδικασίας που φωτίζουν το «πώς» αλλάζει ο νους του παιδιού/εφήβου. Αναδεικνύεται η συνεργική δράση ανάμεσα στους ειδικούς ψυχοδυναμικούς παράγοντες (μεταβίβαση/αντιμεταβίβαση, ερμηνεία, επεξεργασία, εναισθησία) και στους κοινούς παράγοντες της θεραπευτικής σχέσης (συμμαχία, εμπλοκή, προσδοκίες, αξιοπιστία θεραπευτή, συμμετοχή γονέων). Το παιχνίδι λειτουργεί ως κατεξοχήν μηχανισμός συμβολοποίησης και ρύθμισης του συναισθήματος, ενώ η εννόηση/αναστοχαστική λειτουργία διαμεσολαβεί την αλλαγή και στα παιδιά και στους γονείς. Στην εφηβεία, η εδώ-και-τώρα εργασία στη μεταβίβαση, μέσα σε σαφές και σταθερό πλαίσιο, είναι ιδιαίτερα δραστική. Καθοριστική είναι η τριαδική συμμαχία παιδιού-γονέα-θεραπευτή και οι έγκαιρες επιδιορθώσεις ρήξεων. Για τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας προτείνονται κλιμακωτές διαδρομές φροντίδας, συστηματική παρακολούθηση της έκβασης και της θεραπευτικής συμμαχίας από νωρίς, και ουσιαστική συμμετοχή των γονέων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων αναδεικνύεται ως ουσιώδης επιλογή φροντίδας στον δημόσιο τομέα.

Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία Παιδιών και Εφήβων στο δημόσιο πλαίσιο: Παρουσίαση περιστατικού (Ηρα Κόλλια)

Οι συνεκτικές όψεις της θεωρίας και της τεχνικής της ψυχανάλυσης στο πλαίσιο του Γενικού Παιδιατρικού Νοσοκομείου (Κατερίνα Χάρη)

Ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων στο νοσοκομείο Παίδων "Η Αγία Σοφία". Η εμπειρία της 15χρονης λειτουργίας της μονάδας ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας (Στέλιος Χριστογιώργος)

Στην παρουσίαση που ακολουθεί επιχειρείται με συνοπτικό τρόπο να παρουσιαστεί η λειτουργία της μονάδας ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας για παιδιά και εφήβους που λειτούργησε για 15 χρόνια (2006-2021) στο νοσοκομείο Παίδων "Η Αγία Σοφία" σαν μονάδα της πανεπιστημιακής παιδοψυχιατρικής κλινικής. Αναπόφευκτα ένα μεγάλο μέρος της παρουσίασης θα αφιερωθεί στις προκλήσεις, τα ερωτήματα και της ιδιαιτερότητες που αφορούν την ψυχοθεραπεία στον δημόσιο τομέα. Ένας από τους βασικούς στόχους της κλινικής από την ίδρυσή της ως τμήμα παιδοψυχιατρικής κλινικής έως και το 2021 ήταν σύμφωνα και με τη φιλοσοφία του ιδρυτή της, Γ. Τσιάντη, παροχή ψυχοθεραπείας πέρα από την παρέμβαση στην κρίση, και τη διαγνωστική εκτίμηση των παιδιών και των εφήβων. Η ιδέα της ψυχοθεραπείας στον δημόσιο τομέα διατυπώθηκε επίσημα από τον πατέρα της ψυχανάλυσης Sigmund Freud το 1918 στην ομιλία του στο ψυχαναλυτικό συνέδριο στη Βουδαπέστη. Το μανιφέστο του Freud το 1918 δεν έτυχε μεγάλης

αποδοχής στα χρόνια που ακολούθησαν από τους επιγόνους του. Οι πρώτες θεωρητικές αντιπαραθέσεις για το θέμα μπορεί σήμερα να προκαλούν θυμηδία, όμως επί πολλά χρόνια είχαν ισχυρή επίδραση στον ψυχαναλυτικό κόσμο. Παρατηρείται μία ισχυρή αντίδραση από το ψυχαναλυτικό κατεστημένο που επέμενε ότι η ψυχοθεραπεία δεν μπορεί να έρθει κοντά στους ανθρώπους σε τέτοιο πλαίσιο χωρίς να αποδυναμωθεί. Κάποιοι μάλιστα από τους "καθαρούς" εκπροσώπους αυτών των αντιλήψεων παρομοίασαν την εξάπλωση της ψυχανάλυσης στην κοινότητα με πορνεία, θεωρώντας ότι το μοίρασμα με τους πολλούς θα κατέστρεφε την "μονογαμία" του ψυχαναλυτικού ζεύγους και θα διαιώνιζε τον φθόνο και την απληστία. Αυτές οι απόψεις δείχνουν ότι και η ψυχοθεραπεία μπορεί να γίνει όχημα για να στηριχθούν συντηρητικές ταξικές σχέσεις. Ευτυχώς οι περισσότεροι ψυχοθεραπευτές και ψυχαναλυτές δεν συμμερίστηκαν αυτές τις απόψεις τουλάχιστον θεωρητικά γιατί στη πράξη και στη χώρα μας και διεθνώς η παρουσία ψυχαναλυτών και ψυχαναλυτικών ψυχοθεραπευτών στον δημόσιο χώρο (νοσοκομεία, πανεπιστήμια) είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η σχέση δημόσιου τομέα και ψυχοθεραπείας δεν είναι αυτονόητη. Μάλλον αυτονόητη θεωρείται μια κοινή πορεία συνεχών συγκρούσεων και συμφιλιώσεων. Ένα από τα ισχυρά επιχειρήματα των αντιτιθέμενων ή σκεπτικιστών σχετικά με την δυνατότητα ανάπτυξης της ψυχοθεραπείας στο δημόσιο υπήρξε η άποψη ότι κάτι τέτοιο θα αποτελούσε πλήγμα για το πλαίσιο. Ίδιο ζητούμενο λοιπόν είναι η δημιουργία όχι ακαμπτων αλλά ευέλικτων κανόνων που να συναντούν τις ανάγκες της ψυχοθεραπείας εντός του ευρύτερου θεσμικού πλαισίου. Αυτό το ζητούμενο επιχείρησε και σε μεγάλο βαθμό πέτυχε να υπηρετήσει η μονάδα ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας για παιδιά και εφήβους στο Αγία Σοφία τα 15 χρόνια της λειτουργίας της.

Συντονισμός

Στυλιανός Χριστογιώργος

Παιδοψυχίατρος, Ψυχαναλυτικός Ψυχοθεραπευτής Παιδιών και Εφήβων, Διδάσκων της ΕΕΨΨΠΕ.

Ομιλητές/τριες

Γιώργος Γιαννακόπουλος

Αναπληρωτής Καθηγητής Παιδοψυχιατρικής στην Ιατρική Σχολή του ΕΚΠΑ.

Έρα Κόλλια

Κλινική Ψυχολόγος (MSc), Διδάκτωρ Ψυχολογίας της Υγείας και Υποψήφιο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εργάστηκε για πολλά χρόνια ως Επιστημονικός συνεργάτης στην Μονάδα Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας της Παιδοψυχιατρικής Κλινικής στο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Παιδών "Αγία Σοφία".

Κατερίνα Χάρη

Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων. Δρ της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ. τ. Διευθύντρια Παιδοψυχιατρικού Τμήματος Γ. Ν. Παιδών Πεντέλης. Υποψήφιο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Στυλιανός Χριστογιώργος

Παιδοψυχίατρος, Ψυχαναλυτικός Ψυχοθεραπευτής Παιδιών και Εφήβων, Διδάσκων της ΕΕΨΨΠΕ.

Στρογγυλή Τράπεζα**Ψυχαναλυτική έρευνα για το παιδί και τον έφηβο: Ομόκεντροι κύκλοι****Έρευνα περατή και μη περατή: μια ποιοτική έρευνα γύρω από τις αντιδράσεις των θεραπευτών στο θυμό των εφήβων (Ελένη Χουρδάκη)**

Η εργασία αφορά τον εσωτερικό κύκλο, αυτόν όπου αντικείμενο έρευνας αποτελεί η ίδια η κλινική πράξη. Όπως επισημαίνει ο Midgley, η μεθοδολογία των ερευνών που ανήκουν σε αυτόν τον κύκλο μελετά το τι ακριβώς συμβαίνει εντός της θεραπευτικής διαδικασίας. Η κ. Χουρδάκη θα παρουσιάσει τη μεθοδολογία και τα ευρήματα μιας ποιοτικής μελέτης που εστίασε στο θυμό θεραπευόμενων εφήβων απέναντι στο θεραπευτή ή τη θεραπεύτριά τους καθώς και στις άμεσες αντιδράσεις των θεραπευτών/τριών. Η μελέτη χρησιμοποίησε τη μεθοδολογία Ανάλυση Συνομιλίας για να αναλύσει αποσπάσματα που συλλέχθηκαν από ηχογραφημένες συνεδρίες βραχείας ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας.

Η ψυχολογική και η ψυχοκοινωνική λειτουργικότητα των παιδιών με χρόνια σωματικά ασθενή γονέα: Έρευνα με ποσοτικούς και ποιοτικούς όρους (Σοφία Ανασσοντζή)

Η εργασία αφορά τον εξωτερικό ομόκεντρο κύκλο των ψυχαναλυτικών ερευνών όπου περιλαμβάνονται έρευνες οι οποίες δεν αφορούν την ψυχοθεραπευτική διαδικασία καθαυτή, αλλά εστιάζουν στη διερεύνηση/ανάλυση των ψυχολογικών αναγκών των συμμετεχόντων/ουσών. Με αφορμή την έρευνα για την μελέτη της ψυχοσυναισθηματικής και της ψυχοκοινωνικής λειτουργικότητας των παιδιών με γονέα πάσχοντα από Σκλήρυνση κατά Πλάκα δίνεται έμφαση στη σύζευξη ποσοτικών και ποιοτικών ερευνητικών εργαλείων μέσω μίας μικτής ερευνητικής οπτικής για να σκιαγραφηθούν επαρκέστερα τα ψυχολογικά και τα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά αυτών των παιδιών και οικογενειών.

Το βίωμα του αποχωρισμού: Υλικό από πέντε ψυχαναλυτικές έρευνες με παιδιά που μεγάλωσαν μακριά από τους γονείς τους (Λήδα Αναγνωστάκη, Αλεξάνδρα Ζαχαριά)

Η εργασία αφορά ένα ευρύτερο εξωτερικό ομόκεντρο κύκλο ερευνών ο οποίος περιλαμβάνει έρευνες αναφορικά με βιωμένες εμπειρίες ατόμων, όπως γίνονται κατανοητές μέσα από την ψυχαναλυτική οπτική. Συγκεκριμένα, στην παρουσίαση των Αναγνωστάκη και Ζαχαριά θα συζητηθούν τα ευρήματα από την έρευνα στη βιωμένη εμπειρία παιδιών που μεγάλωσαν στην Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα μακριά από τους γονείς τους λόγω πολιτικών και κοινωνικών συγκυριών (πολιτικές διώξεις, μετανάστευση, εισαγωγή σε μετεμφυλιακά ιδρύματα παιδικής πρόνοιας: «παιδομάζωμα» και παιδοπόλεις).

Συντονισμός**Λήδα Αναγνωστάκη**

Ψυχολόγος, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΤΕΑΠΗ/ΕΚΠΑ, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος ΕΕΨΨΠΕ.

Σχολιασμός

Άννα Χριστοπούλου

Ψυχαναλύτρια, Αντιπρόεδρος της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας, Μέλος της Ευρωπαϊκής Ψυχαναλυτικής Ένωσης και της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης, Ομότιμη Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας ΕΚΠΑ.

Ομιλήτριες

Ελένη Χουρδάκη

Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος του Association of Child Psychotherapists και της ΕΕΨΨΠΕ.

Σοφία Ανασοντζή

Κλινική Ψυχολόγος, Επίκουρη Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας Τμήμα Ψυχολογίας/ΔΠΘ, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος και Μέλος του ΔΣ της ΕΕΨΨΠΕ.

Λήδα Αναγνωστάκη

Ψυχολόγος, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΤΕΑΠΗ/ΕΚΠΑ, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος ΕΕΨΨΠΕ.

Αλεξάνδρα Ζαχαριά

Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Διδάσκουσα και Επόπτρια της ΕΕΨΨΠΕ.

Στρογγυλή Τράπεζα

Ζητήματα αντιμεταβίβασης στην θεραπευτική εργασία με εφήβους: πρόκληση ή πρόσκληση για ένα νέο τρόπο σχετίζεσθαι

Μεταβιβαστικές και αντιμεταβιβαστικές προκλήσεις: Η αναζήτηση της «ιδανικής» ψυχικής απόστασης στη σχέση με το αντικείμενο (Λιάνα Νικολούλια)

Η ανάδυση των ενορμήσεων και η επαναδιαπραγμάτευση των ψυχικών συγκρούσεων της παιδικής ηλικίας και των σχέσεων αντικειμένου στην εφηβεία δύναται να αποδιοργανώσει τον έφηβο και να οδηγήσει σε πολλές περιπτώσεις στην καταφυγή σε ξαφνικά και ακραία περάσματα στην πράξη, τα οποία αναδεικνύουν την δυσκολία στη ψυχική επεξεργασία των συγκρούσεων. Τα περάσματα στην πράξη, στοχεύοντας στην ανακούφιση από τις ενορμητικές πιέσεις και την προστασία του εαυτού από την αποδιοργάνωση, αποτελούν μαρτυρία ύπαρξης και διατήρησης μιας σχέσης με το πρωταρχικό αντικείμενο με στοιχεία συγχωνευτικά και με ανεπαρκή διαφοροποίηση από αυτό. Κατά την ψυχοθεραπευτική διαδικασία, ο θεραπευτής καλείται να συνοδεύσει και να κατανοήσει τα άγχη και τις φαντασιώσεις του εφήβου και να εμπεριέξει κατά Bion (1962) τα ακατέργαστα ψυχικά στοιχεία που του απευθύνονται στη μεταβίβαση. Με άλλα λόγια, ο θεραπευτής οφείλει να «παίξει» για τον έφηβο το ρόλο του «περιέχοντος» (Bion, 1962), του «καθρέπτη» (Winnicott, 1967), της «πλαισιώνουσας δομής» (Green, 1974) διευκολύνοντας την πορεία του εφήβου από την ψυχική εξάρτηση προς την αυτονομία και διανοίγοντας έναν δρόμο που θα οδηγήσει στην ψυχική επεξεργασία και στην απόδοση νοήματος.

Παρακολουθώντας τη διαδρομή μιας νεαρής έφηβης που υφίσταται τους κραδασμούς της καταστροφικότητας και κινείται στο πλαίσιο της «οριακότητας», θα εστιάσω μέσω του κλινικού υλικού στις περιπέτειες της μεταβιβαστικής- αντιμεταβιβαστικής σχέσης, που αναπόφευκτα αντικατοπτρίζουν τις ρωγμές της σχέσης από το πρωταρχικό αντικείμενο και αναδεικνύουν με αξιοσημείωτο τρόπο ελλείμματα στη ψυχική οργάνωση και αμφιθυμία στο σχετίζεσθαι. Τέλος, στην παρουσίαση στοχεύω να σκιαγραφήσω την εμπειρία της θεραπεύτριας στην προσπάθεια της τόσο να κατανοήσει το βίωμα της εφήβου και να αντέξει τις προκλήσεις, όσο και να προσφέρει στην έφηβη μια εμπειρία προς την αποδοχή και την εσωτερίκευση.

Αναβίωση των συναισθηματικών δυσκολιών στην πρωταρχική σχέση με την είσοδο στις εφηβικές διεργασίες: επίθεση στο σώμα-επίθεση στη σχέση (Έλενα Τερζιόγλου)

Στα πρώιμα στάδια της ανάπτυξης «ο ψυχισμός χρειάζεται να τραφεί με την εμπειρία όπως το σώμα χρειάζεται την τροφή» (Bion, 1962a). Η εγκατάσταση ενός ορίου ανάμεσα στο εσωτερικό και το εξωτερικό, τον εαυτό και τον άλλο συνιστά το αποτέλεσμα μιας σύνθετης διαδικασίας που προέρχεται από την ποιότητα της συνάντησης με το πρωταρχικό αντικείμενο. Μέσω της σωματικής επαφής με την μητέρα το δέρμα λειτουργεί ως όριο συγκρατώντας τα αδιαφοροποίητα αρχικά σωματοψυχικά μέρη του βρέφους. Προοδευτικά, με την καταλυτική συμβολή της ως ένα δεκτικό εξωτερικό αντικείμενο μορφοποιείται η αίσθηση απαρτίωσης και μια συνοχή στην αίσθηση του εαυτού. Έτσι το δέρμα γίνεται αντιληπτό από το βρέφος ως ένα κυριολεκτικό περιέχον/δοχείο που, όταν ενδοβάλλεται, δημιουργείται ένας εσωτερικός χώρος εντός του καθώς και η ικανότητα να αποχωρίζεται από το αντικείμενο (Bick, 1968).

Αντιθέτως, όταν το αντικείμενο είναι απρόθυμο να αναλάβει τις προβολές του βρέφους ή υπάρχει μια συνεχής/απρόβλεπτη απουσία του, αναδύονται συναισθήματα φόβου και απόγνωσης που παραμένουν

αμεταβόλιστα. Αυτά τα πρώιμα τραύματα στη σχέση με το πρωταρχικό αντικείμενο αποτελούν και ασυνέχειες, «κοψίματα», στην αίσθηση του εαυτού. Το απόν αντικείμενο παραμένει ένα κακό αντικείμενο ενώ παράλληλα παρεμποδίζεται η ικανότητα για ανάπτυξη της σκέψης και της συμβολοποίησης που θα αποτελούσε μια γέφυρα για την ανακούφιση των επώδυνων συναισθημάτων.

Όταν το Εγώ αρχίζει και κατακλύζεται με ολοένα και περισσότερες διεγέρσεις σε ποσότητα και ένταση οδεύοντας προς την εφηβεία δεν υπάρχει η δυνατότητα επεξεργασίας και απαρτίωσης τους σε ένα πλέγμα συναισθημάτων και αναπαραστάσεων. Οι σωματικές μεταβολές βιώνονται παλινδρομικά και κυριολεκτικά και έτσι οι απότομες αλλαγές στο εφηβικό πλέον σώμα επιφέρουν μια δεύτερη περίοδο του πρώιμου τραύματος. Έτσι, η θεραπεία με εφήβους που είχαν πρώιμες τραυματικές εμπειρίες στη σχέση με το πρωταρχικό αντικείμενο αναπόφευκτα περιλαμβάνει την χρήση του σώματός τους με έναν κυριολεκτικό τρόπο. Οι αυτοκαταστροφικές πράξεις, όπως για παράδειγμα οι αυτοτραυματισμοί καταδεικνύουν την αποτυχία στην εμπεριέξη και την συμβολοποίηση καθώς και την βαθιά αλληλένδετη σχέση σωματικού και ψυχικού πόνου. Το σώμα μετατρέπεται σε στόχο και δοχείο για τα συναισθήματα και τις ενορμήσεις που ο έφηβος δεν μπορεί να ελέγξει και να διεργαστεί ψυχικά. Το εξωτερικό μέρος του σώματος μαρτυρά τι συμβαίνει στο εσωτερικό, σαν μια πράξη που επικοινωνεί μια συναισθηματική κατάσταση στην πορεία προς μια εν δυνάμει συμβολοποίηση.

Για να έχει στ' αλήθεια ένα συναισθηματικό νόημα μια τέτοια πράξη απαιτείται το να γίνει αντιληπτή και να αναγνωριστεί σε έναν άλλο νου, το νου του θεραπευτή. Έτσι, οι μαζικές και πιεστικές προβολές και προβλητικές ταυτίσεις του εφήβου προς τον θεραπευτή περιλαμβάνουν και μια ανάγκη να επικοινωνήσει στοιχεία που απαιτούν πιο εκτενή διερεύνηση και αποσαφήνιση εντός του δικού του ψυχισμού. Ταυτόχρονα, η μαζική χρήση πρώιμων μηχανισμών άμυνας όπως για παράδειγμα η προβλητική ταύτιση και η σχάση κάνουν δυσκολότερη την προσπάθεια του θεραπευτή να τον εμπεριέξει συναισθηματικά (Τσιάντης & Αναστασόπουλος, 1998). Η προσφορά του αναλυτικού χώρου που μπορεί να εμπεριέξει τα πρώιμα άγχη που αναδύονται και, ει δυνατόν, να τα μετασχηματίσει σε μια μορφή ψυχικά ανεκτή από τον έφηβο αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της θεραπείας (Barros, 2016). Παρατίθενται αποσπάσματα κλινικού υλικού με έμφαση στα ελλείματα στην διαφοροποίηση λόγω της αποτυχίας ενός ασφαλούς συναισθηματικού δεσμού με το πρωταρχικό αντικείμενο, την επικράτηση πρώιμων μηχανισμών άμυνας, αλλά και την προσπάθεια αναπαράστασης του αποχωρισμού που λόγω των ελλειμμάτων στη συμβολοποίηση εκφράζονται κυρίως μέσα από το σώμα.

Συντονισμός

Ευγενία Σουμάκη

Ψυχίατρος Παιδιού και Εφήβου, τ. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παιδοψυχιατρικής, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Κρήτης, Ψυχαναλύτρια, μέλος ΔΣ της ΕΕΨΨΘ.

Σχολιασμός

Νάνσυ Ταλούμη

Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό και Διδάσκον Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ, Μέλος της Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Μελέτης της Εφηβείας "Ενηβος".

Ομιλήτριες

Λιάνα Νικολούλια

Ψυχολόγος (MSc), Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Έλενα Τερζιόγλου

Κλινική Ψυχολόγος (MSc, PhD), Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων "Σπύρος Δοξιάδης", Διαγνωστική και Θεραπευτική Μονάδα για το Παιδί, Υποψήφιο Μέλος ΕΨΨΠΕ.

Εργαστήριο**Ζωντανή παρουσίαση σεμιναρίου Ψυχαναλυτικής Παρατήρησης Βρέφους**

Η ψυχαναλυτική παρατήρηση βρέφους, σύμφωνα με τη μέθοδο της Esther Bick, αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στην εκπαίδευση ψυχοθεραπευτών, ψυχαναλυτών, καθώς και επαγγελματιών ψυχικής υγείας, προσφέροντας μια μοναδική εμπειρία συναισθηματικής κατανόησης -από πρώτο χέρι- της ανάπτυξης των πρωταρχικών σχέσεων, της οργάνωσης του ψυχισμού, της ανάπτυξης της αίσθησης εαυτού. Οι σχέσεις εξελίσσονται στο «εδώ και τώρα» της παρατήρησης. Βρέφος, μητέρα και πατέρας μαζί, σε μια αναλογική προς το παρελθόν διανομή ρόλων, μπαίνουν στις νέες σχέσεις τους, σε ένα γαϊτανάκι προβολών, ταυτίσεων, φαντασιώσεων. Οι ψυχικές αυτές κινήσεις επηρεάζουν άμεσα τις πρωταρχικές σχέσεις. Όπως είναι απαραίτητο για κάθε γονέα να συντονιστεί με το βρέφος χωριστά και μαζί, να κρατήσει και να εμπεριέξει πρώιμα άγχη, έτσι και για τον παρατηρητή το ζητούμενο είναι να συντονιστεί με κάθε μια από τις σχέσεις που διαμείβονται ενώπιον του, χωριστά αλλά και στη δυναμική διάδρασή τους, να κρατήσει την εστίασή του στην παρατήρηση, χωρίς να παρασύρεται από τα δικά του συναισθήματα, που αναδύονται εξ αιτίας της παρατήρησης, αναγνωρίζοντας τα μεταβιβαστικά και αντιμεταβιβαστικά φαινόμενα. Μέσω της εκπαίδευσης αυτής, οι παρατηρητές μπορούν να αναπτύξουν «ενσυναισθητική δεκτικότητα» καθώς εκτίθενται συνειδητά και ασυνειδητά σε πρώιμες ψυχικές καταστάσεις, όταν παρακολουθούν τη συναισθηματική ανάπτυξη του βρέφους μέσα στην οικογένειά του.

Η διαδικασία της παρατήρησης έχει τριμερή δομή: οι παρατηρήσεις πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια μιας εβδομαδιαίας επίσκεψης, σε προκαθορισμένο και τακτικό χρόνο, κατά την οποία ο εκπαιδευόμενος έρχεται στο σπίτι ενός νεογέννητου μωρού και της οικογένειάς του για μία ώρα, διάρκειας ενός ή δύο ετών, ανάλογα με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Κατά τη διάρκεια αυτής της ώρας, όσο το δυνατόν πιο διακριτικά, ο παρατηρητής ούτε εμπλέκεται ούτε είναι απόμακρος, προσπαθεί να παρατηρεί και να καταγράφει εσωτερικά όχι μόνο αυτό που συμβαίνει μπροστά στα μάτια του, αλλά και τι αντίκτυπο έχει αυτή η συνθήκη στα συναισθήματά του: ποιος είναι ο ρυθμός, ο τόνος και το κλίμα των ανταλλαγών που συμβαίνουν στην οικογένεια που παρατηρεί- τι διεγείρεται στο μυαλό του παρατηρητή- ποια είναι τα εξωτερικά και εσωτερικά «γεγονότα» αυτής της εβδομαδιαίας συνάντησης. Το δεύτερο στάδιο της διαδικασίας είναι αυτό της ατομικής γραπτής αναφοράς της συνάντησης, η οποία καταγράφεται μετά την παρατήρηση και περιλαμβάνει όσο το δυνατόν περισσότερες λεπτομέρειες, τόσο της αλληλεπίδρασης στο χώρο του βρέφους, όσο και για τις ψυχικές καταστάσεις που προκλήθηκαν στον παρατηρητή. Στο τελευταίο στάδιο οι παρατηρήσεις μεταφέρονται στη μικρή εποπτευόμενη ομάδα του σεμιναρίου, όπου διαβάζονται και σχολιάζονται. Η ομάδα παρέχει μια μορφή αναστοχαστικής και αφομοιωτικής επεξεργασίας στην οποία οι αρχικές παρατηρήσεις μπορούν να εξεταστούν καλοπροαίρετα - τα μέλη της ομάδας συχνά έρχονται να αντιπροσωπεύσουν πτυχές του «σεναρίου» του παρατηρητή που είτε είχαν παραλείφθει, είτε δεν είχαν καταγραφεί επαρκώς εκείνη τη στιγμή, για οποιονδήποτε λόγο (Waddell, 2006).

Ο στόχος αυτού του εργαστηρίου είναι να προσφέρει χώρο για προβληματισμό σχετικά με αυτή τη μορφή βιωματικής μάθησης. 'Μαθαίνοντας από την εμπειρία' γράφει ο Wilfred Bion (1962) και παράλληλα η Esther Bick παρουσιάζει τη Μέθοδο Ψυχαναλυτικής Παρατήρησης Βρέφους (1964), που εφαρμόζεται μετά από πρόταση του John Bowlby στην εκπαίδευση των παιδοψυχοθεραπευτών στην Κλινική Tavistock ήδη από το 1948 και στο Βρετανικό Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο από το 1960.

Αν και διαφορετικά εκφρασμένα, είναι όμως κεντρική είναι η θέση της μεθόδου παρατήρησης στο έργο των Esther Bick και Wilfred Bion. Μέσω της παρατήρησης διερεύνησαν και οι δύο την απαραίτητη λειτουργία

της ψυχικής εμπειρίας στην πρώιμη ψυχική ζωή και δίδαξαν τη σημαντικότητα της παρατήρησης «με νόημα και συναίσθημα» στο γίνεσθαι της ψυχαναλυτικής στάσης (Ο' Shaughnessy, 1989).

Στο εργαστήριο θα παρουσιαστεί «ζωντανά» μια σεμιναριακή ώρα Παρατήρησης Βρέφους, όπου θα συζητηθεί μια αυθεντική παρατήρηση μέσα από τις σημειώσεις του/της παρατηρητή/τριας. Με την ολοκλήρωση της σύντομης παρουσίασης θα ακολουθήσει συζήτηση.

Βιβλιογραφία

- Bick, E. (1964/2011) Notes on infant observation in psychoanalytic training, International Journal of Psycho-Analysis, 45:558-566. Σημειώσεις πάνω στην παρατήρηση βρέφους στην ψυχαναλυτική εκπαίδευση. Στο Ε. Λάγιου-Λιγνού κ.ά. (επιμ.) Παρατηρώντας το βρέφος: Η μέθοδος της ψυχαναλυτικής παρατήρησης βρέφους. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Bion, W.R., (1962) Learning from experience. London: Heinemann
- Ο' Shaughnessy, E., (1989). Ways of seeing; seeing with meaning and emotion Journal of Child Psychotherapy vol. 15, No2, pp 21-27
- Waddell, M., (2006). Infant Observation in Britain: The Tavistock Approach, International Journal of Psycho-Analysis, 87:1103-1120

Συντονισμός

Εύη Αθανασιάδου

Κλινική Ψυχολόγος (PhD, MSc), Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων. Πρόεδρος της ΕΕΨΨΠΕ και Διδάσκουσα. Έχει εργαστεί τα τελευταία 30 χρόνια σε Μονάδες Ψυχικής Υγείας για το παιδί και τον έφηβο ως ψυχοθεραπεύτρια, αλλά και ως επόπτρια.

Παρουσίαση

Έφη Λάγιου-Λιγνού (με ομάδα εκπαιδευομένων)

MPsychPsych, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών, Εφήβων και Γονέων-Βρεφών/Νηπίων, Ιδρυτικό Μέλος, Διδάσκουσα και Επόπτρια της ΕΕΨΨΠΕ, Μέλος του ΔΣ του ΙΨΥΠΕ "Π. Σακελλαρόπουλος", Επόπτρια κλινικού έργου των κινητών μονάδων της ΕΠΑΨΥ, Μέλος του Βρετανικού Συλλόγου Παιδοψυχοθεραπευτών (ACP), της Εταιρείας Ψυχοθεραπευτών Tavistock και APPCIOS.

Στρογγυλή Τράπεζα ΕΨΕ**Το παιχνίδι στην ψυχανάλυση παιδιών και ενηλίκων****Εργασία του ονείρου, Εργασία της σκέψης, Εργασία του παιχνιδιού (Αριστεά Σκούλικά)**

Στο παιχνίδι του εγγονού του Freud στο Πέρα από την αρχή της ηδονής υπάρχουν δύο μέρη. Το σκηνικό μέρος με τη σκηνοθεσία της κουβαρίστρας που πετιέται μακριά, επαναλαμβάνοντας την απουσία της μητέρας, και το λεκτικό μέρος που την συνοδεύει : "fort-da". Ο Freud είναι ο πρώτος παρατηρητής παιχνιδιού που τους αποδίδει την ίδια αξία. Ταυτοχρόνως συνδέει *σκηνοθεσία και λεκτική επένδυση* σε μια λειτουργική ενότητα η οποία αποτελεί ένα μοντέλο για τον τρόπο με τον οποίο μας παρουσιάζονται τα γεγονότα στο αναλυτικό δωμάτιο, γεγονότα μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και το παιχνίδι.

Εισάγοντας την εργασία του παιχνιδιού ως ενδιαμέση ψυχική επεξεργασία ο Freud μας ωθεί να δούμε τις αναλογίες που αυτό εμφανίζει με το όνειρο και τις διαδικασίες της σκέψης. Το όνειρο συγκροτείται επίσης από ένα σκηνικό και ένα λεκτικό μέρος, ό,τι δηλαδή συγκροτεί τις πρωτογενείς διαδικασίες εντός του ασυνειδήτου. Το σκηνικό μέρος αποτελείται από τις εικόνες που παράγονται μέσω της *Darstellbarkeit* (Freud, 1900, 339) και το λεκτικό από τις γλωσσικές μονάδες που ως συνειρμικές οντότητες δημιουργούν τις 'ψυχικές αξίες' (Freud, *ibid*) που με τη σειρά τους εκφράζουν τις σκέψεις του ονείρου σε εικόνες.

Όσον αφορά της σκέψη, που το 1911 στις Δύο αρχές ψυχικής λειτουργίας και το 1925 στην Άρνηση θεωρείται από τον Freud ως 'δοκιμαστική πράξη', δηλαδή μια νοερή πράξη μέσω της οποίας εκτιμάται η πραγματικότητα και αποφασίζεται η ενέργεια που πρέπει να υπάρξει, μια τέτοια λειτουργία αποτελεί κατάσταση απολύτως ομόλογη αυτής του παιχνιδιού, που συνιστά επίσης 'δοκιμαστική' και 'νοερή πράξη' η οποία υποστηρίζεται από την σκηνική δράση και την λεκτική επένδυση της.

Ο Freud δεν αναφέρεται ρητώς στην εργασία του παιχνιδιού. Δεν έχει δηλαδή δημιουργήσει μια τέτοια έννοια. Αυτό δεν θα πρέπει να μας αναστείλει από το να προχωρήσουμε στη χρήση της. Μέσω της έννοιας της *εργασίας του παιχνιδιού* γίνεται εύλογο ότι κατά την αναλυτική εργασία με τα παιδιά δεν χρειάζεται να κάνουμε κάτι διαφορετικό από αυτό που κάνουμε με τους ενήλικες. Αυτό που χρειάζεται ένα παιδί σε ανάλυση ή σε αναλυτική εργασία είναι ερμηνείες όπως κάθε αναλυόμενος, ερμηνείες που, όπως όλοι συμφωνούμε, προκύπτουν από την παρακολούθηση και επεξεργασία του μεταβιβαστικού υλικού. Η ερμηνεία τοποθετείται στον αντίποδα ενδεχόμενων υποστηρικτικών διαδικασιών, τον ρόλο των οποίων αναλαμβάνει το πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα, η ερμηνεία της εργασίας του ονείρου/παιχνιδιού και υποστηρικτικές ενέργειες από την πλευρά του αναλυτή που δεν είναι ερμηνείες είναι αντινομικές καταστάσεις και δεν μπορούν να συνυπάρξουν. Εξάλλου, το γεγονός ότι η εργασία του παιχνιδιού πατά ως έννοια πάνω στις πρωτογενείς διαδικασίες στο ασυνείδητο, οδηγεί αυτομάτως σε αναγνώριση της σπουδαιότητας των τελευταίων ως εργαλείων για την κατανόηση της ασυνείδητης διεργασίας, είτε αυτή αφορά τη συμβολοποίηση είτε την παραγωγή σκέψης, πραγματικής ή ψευδοσκέψης. Ας προστεθεί ότι η εργασία του παιχνιδιού μπορεί να ανασταλεί αλλά πάσχει σπάνια από αυτό που θα αποκαλούσαμε 'κενή σκέψη' ή 'ψευδοσκέψη', ή επίσης κενό συναίσθημα, ακόμη και στις πιο σοβαρές ψυχοπαθολογίες. Από εκεί προκύπτει η σημαντική μετασχηματιστική ικανότητα της αναλυτικής εργασίας στα παιδιά, με την προϋπόθεση ότι αυτά μπορούν να εισαχθούν και να λειτουργήσουν στην μεταβιβαστική σχέση.

Η σκηνική λειτουργία του Εγώ του Argelander (Ιωάννης Βαρτζόπουλος)

Το παιχνίδι αναγνωρίζεται ως ένας χώρος, χρόνος και τρόπος έκφρασης της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης του παιδιού και ένα προνομιακό πεδίο ψυχαναλυτικής κατανόησης και θεραπείας. Είναι το συμβολικό ισοδύναμο ή/και η συμβολική έκφραση των ελεύθερων συνειρμών, μία προσέγγιση που συμβάλλει ουσιαστικά τόσο στην εννοιολογική κατανόηση των ελεύθερων συνειρμών και του παιχνιδιού όσο και στην τεχνική εφαρμογή τους. Η σκηνική λειτουργία του Εγώ αναφέρεται τόσο στον τρόπο γένεσης, οργάνωσης και λειτουργίας του Εγώ, όχι ως μίας εκδοχής του αλλά του τρόπου που το Εγώ συγκροτείται και βιώνεται. Το Εγώ εμφανίζεται και συγκροτείται στη σκηνή που δημιουργεί και αυτό αναδεικνύει τη λειτουργία της σκηνής ως ένα τόπο που υποδέχεται τις λειτουργίες του χώρου και του χρόνου και είναι ο χώρος συνάντησης του ασυνειδήτου και της εξωτερικής πραγματικότητας. Η σκηνή του Εγώ ως περιέχων υποδέχεται το παιχνίδι των ελεύθερων συνειρμών ως περιεχόμενο σε μία σχέση συμβιωτική, παρασιτική ή συντελεστική (conducive) όπως ορίζονται οι σχέσεις περιέχοντος και περιεχομένου στον Wilfred Bion. Το συνειρμικό παιχνίδι των ελεύθερων συνειρμών στη σκηνή του Εγώ αναδεικνύεται έτσι ως ο τόπος, ο χρόνος και η λειτουργία του Εγώ με την οπτική του παιχνιδιού να φωτίζει τους ιριδισμούς των ελεύθερων συνειρμών.

Συντονισμός

Άννα Χριστοπούλου

Ψυχαναλύτρια, Αντιπρόεδρος της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας, Μέλος της Ευρωπαϊκής Ψυχαναλυτικής Ένωσης και της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης, Ομότιμη Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας ΕΚΠΑ.

Ομιλητές

Αριστέα Σκούλικά

Παιδοψυχίατρος, Πρώην Διευθύντρια ΕΣΥ, Παιδοψυχιατρική κλινική, Νοσοκομείο Παίδων “Η Αγία Σοφία”, Ψυχαναλύτρια, Πρόσεδρο μέλος της ΕΨΕ και μέλος της IPA.

Δρ. Ιωάννης Βαρτζόπουλος

Ψυχίατρος-Ψυχαναλυτής, Εκδότης του Οιδίποδα, Πρόεδρος της ΕΨΕ.

Στρογγυλή Τράπεζα

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα στη Πρώιμη Βραχεία Ψυχαναλυτική Παρέμβαση σε οικογένειες με παιδιά έως πέντε ετών

Εκπαίδευση και κλινική εφαρμογή: μία δημιουργική συνύπαρξη

Στην στρογγυλή τράπεζα θα παρουσιαστεί το διετές εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην πρώιμη βραχεία ψυχαναλυτική παρέμβαση σε οικογένειες με παιδιά έως 5 ετών που υλοποίησε η Ε.Ε.Ψ.Ψ.Π.Ε. σε συνεργασία με έναν δημόσιο και δύο ιδιωτικούς φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Σκοπός του ήταν η εκπαίδευση ψυχοθεραπευτών-μελών της ΕΕΨΨΠΕ στην πρώιμη παρέμβαση σε οικογένειες με παιδιά 0-5 ετών με στόχο την άμεση και έγκαιρη αντιμετώπιση δυσκολιών, όπως διαταραχές ύπνου, πρόσληψης τροφής, εκρήξεις οργής, και την αποφυγή εγκατάστασης μόνιμων και σοβαρών ψυχικών διαταραχών. Το πρόγραμμα αυτού του τύπου της παρέμβασης αποτελεί την εφαρμογή της "Under Five's Counselling Service" της Κλινικής Tavistock του Λονδίνου με τις απαιτούμενες αναπροσαρμογές που αφορούν τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά του ελληνικού χώρου και τις ανάγκες του εκπαιδευτικού προγράμματος. Πρόκειται για βραχεία θεραπευτική παρέμβαση 5 συναντήσεων που πραγματοποιείται από δύο θεραπευτές και στην οποία συμμετέχουν όλα τα μέλη της οικογένειας.

Η συγκεκριμένη ψυχοθεραπευτική παρέμβαση έγκειται στην αναγνώριση των ασυνείδητων διαστάσεων της σχέσης γονιού-βρέφους και των ευρύτερων οικογενειακών δυναμικών που αναπτύσσονται, όπως για παράδειγμα, την αλλαγή στη σχέση του ζευγαριού μετά από τη γέννηση ενός μωρού, τον αντίκτυπο των σχέσεων ανάμεσα στα αδέρφια, διαγενεαλογικούς οικογενειακούς παράγοντες και άλλα. Αυτή η προσέγγιση εμπλουτίζεται από την ψυχαναλυτική παρατήρηση βρέφους, στην οποία έχουν εκπαιδευτεί οι υπό εκπαίδευση ψυχοθεραπευτές, και από τις κλινικές δεξιότητες τις οποίες καλλιεργεί. Η προσεκτική παρατήρηση από τον ψυχοθεραπευτή και τους γονείς της συμπεριφοράς, του παιχνιδιού και του τρόπου με τον οποίο το βρέφος/νήπιο αλληλεπιδρά μαζί τους είναι ο ακρογωνιαίος λίθος για την κατανόηση της συνειδητής και ασυνείδητης επικοινωνίας ανάμεσα στα παιδιά, στους γονείς και στους ψυχοθεραπευτές. Η νοσηματοδότηση της παρατήρησης και η αναγνώριση των μεταβιβαστικών/ αντιμεταβιβαστικών κινήσεων μεταξύ θεραπευτών και οικογένειας δίνουν τη δυνατότητα ψυχικών μετακινήσεων τόσο στους γονείς όσο και στο ίδιο το παιδί. Η διεργασία αυτή ενδυναμώνει την ψυχική λειτουργία των γονιών και ενισχύει το ρόλο τους στη φροντίδα της ψυχοσωματικής υγείας των παιδιών τους.

Η εκπαίδευση στο πρόγραμμα της πρώιμης παρέμβασης περιελάμβανε θεωρητικό σεμινάριο, σεμινάριο ομαδικής εποπτείας, ατομική εποπτεία από την επόπτρια του προγράμματος, όπου κρινόταν απαραίτητο καθώς και την κλινική εφαρμογή από ζευγάρι ψυχοθεραπευτών, εκπαιδευτριά και εκπαιδευόμεν/ο.

Ψυχοθεραπεύτριες-εκπαιδευμένες στον συγκεκριμένο τύπο παρέμβασης ανέλαβαν τη διττή λειτουργία της εκπαιδευτριάς παράλληλα με τη λειτουργία του ενός από τους δύο θεραπευτές της παρέμβασης. Εκπαιδευόμενοι ήταν ψυχοθεραπευτές, τελειόφοιτα και υποψήφια μέλη της ΕΕΨΨΠΕ που ανέλαβαν από την πλευρά τους μία εξίσου διττή θέση, του δεύτερου θεραπευτή της παρέμβασης και συγχρόνως του εκπαιδευόμενου στη συγκεκριμένη παρέμβαση. Ο σύνθετος χαρακτήρας των διαφορετικών θέσεων και λειτουργιών των θεραπευτών εντός του πλαισίου ενός εκπαιδευτικού θεσμού ανέδειξε ιδιαίτερα δημιουργικές δυναμικές σε πολλαπλά επίπεδα λειτουργίας: εκπαίδευση, παροχή θεραπευτικών υπηρεσιών, συνεργασία της ΕΕΨΨΠΕ με άλλους φορείς και με άλλες θεσμικές λειτουργίες.

Η παρουσίαση κλινικού υλικού από την εργασία με οικογένεια που συμμετείχε στο πρόγραμμα καθώς και ο σχολιασμός που θα ακολουθήσει επιχειρούν να αναδείξουν αυτό τον τύπο βραχείας ψυχαναλυτικής

εργασίας παράλληλα με την εκπαιδευτική διαδικασία που την πλαισίωσε και τις δημιουργικές δυναμικές που αναπτύχθηκαν. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην έννοια του "παίζει" ως μία δραματουργική έκφραση από την πλευρά των παιδιών όσων διαμείβονται στο θεραπευτικό δωμάτιο και στη σημασία της βραχείας παρέμβασης σε μία τόσο πλούσια, βάσει δυναμικών, θεραπευτική εμπειρία.

Περιγραφή του Εκπαιδευτικού Προγράμματος (Βασιλική Βασιλοπούλου)

Η παρούσα εργασία εστιάζει στην υλοποίηση του διετούς εκπαιδευτικού προγράμματος στην πρώιμη βραχεία ψυχαναλυτική παρέμβαση σε οικογένειες με παιδιά έως 5 ετών από την Ε.Ψ.Ψ.Π.Ε. αναδεικνύοντας τη δημιουργική συνύπαρξη της εκπαίδευσης και της κλινικής της εφαρμογής. Η συνεργασία μεταξύ συναδέλφων τόσο στο εσωτερικό της Εταιρείας όσο και στους συνεργαζόμενους φορείς στην κοινότητα ήταν καθοριστική για την υλοποίηση του προγράμματος. Σημαντική υπήρξε η δημιουργία των κατάλληλων θεραπευτικών συνθηκών στα κλινικά πλαίσια για την άσκηση της κλινικής εργασίας με κεντρική τη νοηματοδότηση των συμπτωμάτων του παιδιού μέσα στη δυναμική της οικογένειας με όχημα το παιχνίδι.

Από τη Σύγκρουση στην Κατανόηση: Η Πορεία μιας Πρώιμης Βραχείας Ψυχαναλυτικής Παρέμβασης σε Οικογένεια με Παιδιά έως 5 Χρονών (Λίλα Ξανθάκη)

Η παρούσα ανακοίνωση έχει σκοπό να παρουσιάσει την πορεία μιας πρώιμης ψυχαναλυτικής παρέμβασης που έλαβε χώρα στο πλαίσιο της συμμετοχής μου ως εκπαιδευόμενη, στο πρόγραμμα εκπαίδευσης στην Πρώιμη Βραχεία Ψυχαναλυτική Παρέμβαση σε οικογένειες με παιδιά έως 5 χρονών, που διοργανώθηκε από την Ε.Ε.Ψ.Ψ.Π.Ε. στο διάστημα μεταξύ Οκτωβρίου 2021 και Δεκεμβρίου 2023.

Η πρώιμη ψυχαναλυτική παρέμβαση με την οικογένεια της Ρ. αποτέλεσε μια ιδιαίτερα απαιτητική διαδικασία, η οποία αποτυπώθηκε στις συνεδρίες, κυρίως μέσα από τη μεταβίβαση-αντιμεταβίβαση και το παιχνίδι του παιδιού. Η οικογένεια απευθύνθηκε για βοήθεια εξαιτίας των προβλημάτων συμπεριφοράς της μικρής Ρ., η οποία, από την ηλικία των τριών ετών, παρουσίαζε έντονη διέγερση, επιθετικότητα, άγχος αποχωρισμού. Η παρέμβαση ολοκληρώθηκε σε έξι συνεδρίες. Στη διάρκεια των συνεδριών, οι δύο συνθεραπεύτριες προσπάθησαν να παρατηρήσουν, να κατανοήσουν και να επεξεργαστούν τις μεταβιβαστικές-αντιμεταβιβαστικές κινήσεις ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και των ιδίων. Το παιχνίδι του παιδιού και η νοηματοδότησή του αποτέλεσε οδηγό για τη θεραπευτική διαδικασία. Αρχικά, η Ρ. παρουσίαζε έντονη κινητική και συναισθηματική διέγερση. Οι γονείς της ήταν συναισθηματικά αποστασιοποιημένοι και είχαν δυσκολία στην επικοινωνία μεταξύ τους. Η πρόκληση για εμάς, ήταν να δημιουργήσουμε έναν ασφαλή θεραπευτικό χώρο, εντός του οποίου η οικογένεια θα μπορούσε να αναγνωρίσει τις ψυχικές της ανάγκες και να επεξεργαστεί τις εσωτερικές της συγκρούσεις. Από την πρώτη συνεδρία, οι γονείς φαίνονταν να αδυνατούν να συντονιστούν ψυχικά τόσο μεταξύ τους όσο και με τις ανάγκες των παιδιών τους. Οι σχέσεις τους με τη μικρή Ρ. ήταν γεμάτες εντάσεις και παρανοήσεις. Το παιδί, μέσω της έντονης κινητικότητας και της διαρκούς αναζήτησης να «ακουστεί», αποτύπωνε τη μεγάλη ανάγκη της για «κράτημα». Αρχικά επικεντρωθήκαμε στην ανάγκη να ακούσουμε και να κατανοήσουμε τη Ρ. Στη συνέχεια, νοηματοδοτώντας για χάρη της, μιλήσαμε στους γονείς, για τις μικρές ματαιώσεις, τις ανάγκες της αλλά και για τις αλλαγές στη συμπεριφορά της. Η ικανότητα του θεραπευτικού πλαισίου να αντέξει την ένταση των συναισθημάτων και να παράσχει ένα σταθερό «κράτημα» στην οικογένεια ήταν καθοριστική για την πρόοδο της θεραπευτικής διαδικασίας. Η μικρή Ρ. παρουσίασε σημαντική βελτίωση καθώς προχώρησαν οι συνεδρίες. Από την αρχική εικόνα του υπερκινητικού και υπερδιεγερμένου παιδιού μεταμορφώθηκε σε ένα αρκετά ήρεμο, ζωηρό κοριτσάκι που μπορούσε να κάτσει στο πάτωμα να παίζει, εκφράζοντας και μέσω του λόγου τα συναισθήματά της. Για την καλύτερη κατανόηση της θεραπευτικής διαδικασίας επιστρατεύτηκαν θεωρίες

και έργα σημαντικών ψυχαναλυτών, όπως ο Donald Winnicott και, πιο συγκεκριμένα, οι μελέτες του για το *κράτημα* (1960), την *ικανότητα να μένει κανείς μόνος* (1958), καθώς και τον *μεταβατικό χώρο/μεταβατικό αντικείμενο* (1951). Ακολουθήθηκε η τεχνική της βραχείας πρώιμης ψυχαναλυτικής παρέμβασης, σύμφωνα με την οποία αποφεύγονται οι ερμηνείες όπως στην κλασική ψυχαναλυτική θεραπεία και οι θεραπεύτριες εξερευνούν το νόημα αυτού που διαδραματίζεται μπροστά τους και στη συνέχεια το βάζουν σε λόγια (Λάγιου-Λιγνού Ε., Αναγνωστάκη Λ, Ναυρίδη Α. 2019).

Όταν το 'ψυχοσωματικό στήθος' γίνεται ένα άδειο μπουκάλι γάλα: σχολιασμός του κλινικού υλικού (Αντωνία Φυρίγου)

Η θέαση του πρώιμου και ασυνείδητου κόσμου στη διαπλοκή του με τη μεταβίβαση και την αντιμεταβίβαση στον κόσμο του τώρα είναι αυτό που διαφοροποιεί την ψυχαναλυτική πρώιμη βραχεία παρέμβαση από άλλες παρεμβάσεις βραχείας πρώιμης παρέμβασης. Μέσα από τον σχολιασμό του πλούσιου κλινικού υλικού θα επιχειρηθεί να αναδειχθούν τα χαρακτηριστικά της ψυχαναλυτικής αυτής εργασίας που λαμβάνει χώρα με έναν ιδιαίτερα συμπυκνωμένο και εστιασμένο τρόπο. Θα αναδειχθεί η παραλληλία της λειτουργίας του πρωταρχικού αντικειμένου με εκείνη της θεραπευτικής λειτουργίας και της συνθεραπείας μέσα από τις έννοιες της 'σκηνικής κατανόησης' στην ψυχανάλυση (Alfred Lorenzer, 1983), του ψυχοσωματικού στήθους και του ψυχοσωματικού πεπτικού σωλήνα (Bion, 1962), και του αλεξιερεθιστικού στήθους (Luc Magnenat, 2015). Η θεωρητική και η κλινική κατανόηση των παραπάνω εννοιών συμπλέει με τις θεωρίες δύο βασικών εκπροσώπων των αντικειμενοτρόπων σχέσεων, του Winnicott και του Bion. Οι έννοιες του 'κράτηματος' και των 'μεταβατικών φαινομένων' στη θεωρία του πρώτου θα συμπορευθούν με εκείνες της 'εμπεριέξης' και της 'ψυχαναλυτικής λειτουργίας της προσωπικότητας' στη θεωρία του δεύτερου αποτελώντας το θεωρητικό οικοδόμημα το οποίο θα πλαισιώσει την κατανόηση του κλινικού υλικού.

Συντονισμός

Έφη Λάγιου-Λιγνού

MPsychPsych, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών, Εφήβων και Γονέων-Βρεφών/Νηπίων, Ιδρυτικό Μέλος, Διδάσκουσα και Επόπτρια της ΕΕΨΨΠΕ, Μέλος του ΔΣ του ΙΨΥΠΕ "Π. Σακελλαρόπουλος", Επόπτρια κλινικού έργου των κινητών μονάδων της ΕΠΑΨΥ, Μέλος του Βρετανικού Συλλόγου Παιδοψυχοθεραπευτών (ACP), της Εταιρείας Ψυχοθεραπευτών Tavistock και APPCIOS.

Σχολιασμός

Αντωνία Φυρίγου

Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια. Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Μέλος του Ελληνικού Ψυχαναλυτικού Χώρου Ντ. Γ. Γουίνικοτ. Επόπτρια της κλινικής ομάδας Προγράμματος Πρώιμης Παρέμβασης του Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Ενηλίκων "Π. Σακελλαρόπουλος" (ΙΨΥΠΕ). Εργάζεται ιδιωτικά.

Ομιλήτριες

Βασιλική Βασιλοπούλου

Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εργάζεται ιδιωτικά.

Λίλα Ξανθάκη

Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων. Υποψήφιο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εργάζεται στο Κέντρο Ψυχικής Υγείας Ενηλίκων με Ιατροπαιδαγωγικές Υπηρεσίες Αγίας Παρασκευής (Παιδοψυχιατρικό Τμήμα).

Στρογγυλή Τράπεζα**Η Απώλεια της Ικανότητας για Σχέση με το Αντικείμενο: Οι Αυτιστικές Άμυνες**

Οι εργασίες που θα παρουσιαστούν σε αυτό το στρογγυλό τραπέζι αποτυπώνουν τις σκέψεις και το έργο μιας ομάδας που συγκροτήθηκε με συντονιστή τον Σωτήρη Μανωλόπουλο. Σκοπός της ήταν η μελέτη αφενός της πρώιμης ψυχικής ανάπτυξης του παιδιού μέσα από την ψυχαναλυτική ματιά και, αφετέρου, των σύνθετων φαινομένων που παρατηρούνται στην πορεία της δόμησης του ψυχισμού και της οργάνωσης του εαυτού. Το ενδιαφέρον μας εστιάστηκε κυρίως στη μελέτη των αυτιστικών άμυνών, και μέσα από αυτές προσπαθήσαμε να κατανοήσουμε την ανάπτυξη των πρώιμων μορφών ψυχοπαθολογίας. Οι ιδέες των Tustin, Winnicott, Melzter, Bick, Ogden, Alvarez αλλά και άλλων θεωρητικών αποτέλεσαν τα εργαλεία μας για την κατανόηση αυτών των φαινομένων. Οι αυτιστικές άμυνες μας απασχόλησαν ως πρώιμες μορφές αυτοπροστασίας του βρέφους απέναντι στις αδιανόητες αγωνίες του που προκύπτουν από αστοχίες ή και ελλείψεις της πρώιμης μητρικής φροντίδας. Μια παράδοξη αυτοπροστασία, αν σκεφτεί κανείς πως με αυτόν τον τρόπο αυτό αποκλείεται ο άλλος ως αντικείμενο που θα μπορούσε να προσφέρει πραγματική προστασία και ανακούφιση. Αντίθετα, το παιδί οδηγείται στην εσωτερική αναδίπλωση και στην απομάκρυνση από τον άλλον, καθώς η πιθανότητα δημιουργίας σχέσης προκαλεί τρόμο. Μήπως δεν είναι άραγε και φαινόμενο της σημερινής κοινωνίας να αντικαθίστανται οι σχέσεις με αυτιστικά αντικείμενα; Και μήπως θα μπορούσαμε να σκεφτούμε πως η αύξηση των ναρκισσιστικών και οριακών παθολογιών σχετίζεται με αυτού του τύπου τις μη σχέσεις και τις αυτιστικές άμυνες; Επίσης αναρωτηθήκαμε: Τι κοινό έχει η ψυχαναγκαστική παθολογία με τη νευρογενή ανορεξία και τις φοβίες; Πώς σχετίζεται η επιθετικότητα με τις αυτιστικές άμυνες; Πώς μπορούμε, μέσα από την κατανόηση της μεταβίβασης και αντιμεταβίβασης στη θεραπεία αυτών των παιδιών, να βρούμε έναν τρόπο να προσπελάσουμε αυτές τις άμυνες; Από τα ερωτήματα αυτά προέκυψαν τρεις διαφορετικές εργασίες, οι οποίες, μέσα από το κλινικό υλικό που παρουσιάζουν, προσπαθούν να δώσουν απαντήσεις.

Συντονισμός/σχολιασμός**Σωτήρης Μανωλόπουλος**

Ψυχαναλυτής Παιδιών, Διδάσκων αναλυτής, Πρώην Διευθυντής εκπαίδευσης και Πρόεδρος της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας.

Ομιλήτριες**Εύα Ευαγγελοπούλου**

Ψυχολόγος – Ψυχοθεραπεύτρια, Μέλος ΕΕΨΨΠΕ / ΕΕΤΑ, Εξωτερική συνεργάτιδα του Παιδοψυχιατρικού Τμήματος του Γ. Ν. Παίδων Πεντέλης.

Ανδρονίκη Κατσαρού

Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων, Ψυχοθεραπεύτρια, Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Τάνια Καβαλιέρου

Κλινική Ψυχολόγος, Ψυχοθεραπεύτρια, Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Στρογγυλή Τράπεζα**Εργασία με μικρά παιδιά και τις οικογένειές τους: Η συνάντηση με τον ειδικό ψυχικής υγείας και η δημιουργία ενός πλαισίου κρατήματος και επεξεργασίας.**

Η εργασία με οικογένειες με μικρά παιδιά -από τη διαγνωστική συνάντηση έως τη θεραπευτική παρέμβαση- αποκαλύπτει τις πολλαπλές ανάγκες όχι μόνο των βρεφών και των νηπίων αλλά και όλου του οικογενειακού συστήματος που χαρακτηρίζεται από ευπλαστότητα αλλά και ευαισθησία. Οι πρωταρχικές σχέσεις βρίσκονται στο προσκήνιο, επανενεργοποιώντας δυναμικές του παρελθόντος στο παρόν. Η ανάπτυξη δεν είναι γραμμική και κατά φάσεις εκδηλώνονται δυσκολίες ή συμπτώματα, που σηματοδοτούν (αναπτυξιακές ή άλλες) κρίσεις στο σύστημα. Η αναγνώριση των παραπάνω από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας συνεπάγεται και την ανάγκη δημιουργίας πρωτίστως ενός ψυχικού χώρου υποδοχής και επεξεργασίας των αιτημάτων που φέρουν οι οικογένειες στα διάφορα πλαίσια.

Αξιοποιώντας υλικό από την εργασία επαγγελματιών διαφορετικών ειδικοτήτων που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα Ευαισθητοποίησης στην Πρώιμη Παρέμβαση για Οικογένειες με Παιδιά 0-5 ετών, διακρίνουμε την αξία των εργαλείων όπως η ψυχαναλυτική παρατήρηση, η μεταβίβαση, το παιχνίδι των παιδιών στη δημιουργία αυτού του ψυχικού χώρου στο νου των θεραπευτών, αλλά και των μελών μιας οικογένειας και εμβαθύνουμε στη χρήση τους.

Με έναυσμα το υλικό που δύο συνάδελφοι (παιγνιοθεραπεύτρια, ψυχολόγος) που πήραν μέρος στο Πρόγραμμα θα προσφέρουν, οι συμμετέχοντες στο παρόν Κλινικό Εργαστήριο καλούνται να σκεφτούν και να συζητήσουν την εμπειρία δημιουργίας ενός πλαισίου εργασίας με τα μικρά παιδιά και τις οικογένειές τους.

Ο αριθμός ατόμων που θα παρακολουθήσουν το κλινικό εργαστήριο θα είναι κλειστός. Οι δηλώσεις συμμετοχής θα γίνουν δεκτές με σειρά προτεραιότητας.

Κατασκευάζοντας το σπίτι μου: μελέτη περίπτωσης ενός τρίχρονου αγοριού με σύνθετες αναπτυξιακές και ψυχο-συναισθηματικές δυσκολίες (Αννα-Μαρία Μερτή)

Θα παρουσιασθεί κλινικό υλικό, από το πλαίσιο του προγράμματος πρώιμης παρέμβασης "Το Περιβολάκι", μέσα από δύο βινιέτες παιχνιδιού, μία κατά το πρώτο έτος και μία κατά το δεύτερο έτος της ατομικής θεραπείας του μικρού παιδιού. Η επεξεργασία του εν λόγω υλικού θα γίνει διαδραστικά, με τους συμμετέχοντες του εργαστηρίου.

Από τη Σιωπή στην Καρδιά : Η περιγραφή του παιχνιδιού της Ρεγγίνας στο μαγικό χαλί της παιγνιοθεραπείας (Δήμητρα Χατζογιάννη)

Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει έναν πρώτο κύκλο 10 συνεδριών παιγνιοθεραπείας με κορίτσι προσχολικής ηλικίας, το οποίο έχει διάγνωση νευροαναπτυξιακής διαταραχής και διανύει μια περίοδο έντονων οικογενειακών αλλαγών. Μέσα από αισθητηριακό παιχνίδι (άμμος), συμβολικό παιχνίδι, παιχνίδι ρόλων και ζωγραφική, καταγράφεται η σταδιακή μετάβαση από τη σιωπή στην έκφραση και την ενδυνάμωση της επικοινωνίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη δημιουργία της θεραπευτικής σχέσης, στην

επεξεργασία συναισθημάτων, αλλά και στην αξιοποίηση του παιχνιδιού ως ασφαλούς γλώσσας επικοινωνίας.

Συντονισμός/σχολιασμός

Marie-Ange Widdershoven-Ζερβάκη

Drs. Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ. Διδάσκων Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ, Μέλος της ΕΕ, Εκπαιδεύτρια σεμιναρίου Παρατήρησης Βρέφους και Μέλος του σώματος εποπτών.

Σοφία Χασιλίδη

Κλινική Ψυχολόγος, D.E.S.S., Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος και Μέλος ΔΣ της ΕΕΨΨΠΕ.

Ομιλήτριες

Άννα-Μαρία Μερτή

Ψυχολόγος (MA, MSc), Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ, Μέλος της Διεπιστημονικής Ομάδας του Κέντρου Ημέρας "ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΑΚΙ".

Δήμητρα Χατζογιάννη

Κοιν. Λειτουργός, MSc Συμβουλευτικής, Παιγνιοθεραπεύτρια.

Στρογγυλή Τράπεζα ΒΨΕ

Τραυματικά ίχνη και δυνατότητες μετασχηματισμού στο σχετίζεσθαι, το παίζειν και το δημιουργείν

Το αποτύπωμα του πρώιμου σχεσιακού τραύματος στη γονική λειτουργία: Μια περίπτωση ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας γονιού-βρέφους (Ευρυνόμη Αυδή)

Γνωρίζουμε από την ψυχαναλυτική αναπτυξιακή θεωρία ότι η πρώιμη σωματοψυχική εμπειρία του βρέφους, που αποτελεί οργανωτικό πυρήνα για τον αναπτυσσόμενο ψυχισμό, συγκροτείται στο πλαίσιο των χαρακτηριστικών και της ποιότητας που έχουν οι καθημερινές, επαναλαμβανόμενες αλληλεπιδράσεις με τα βασικά πρόσωπα φροντίδας. Σε περιπτώσεις σχεσιακού τραύματος στην πρώιμη ζωή του γονιού, προκύπτουν εμπόδια στην πρωταρχική μητρική ενασχόληση, που μπορεί να οδηγήσουν στη διαγενεαλογική μετάδοση του σχεσιακού τραύματος. Η παρουσίαση αναφέρεται σε μια ψυχοθεραπεία γονιού βρέφους, που χρωματίστηκε από την παρείσφρηση στη σχέση μητέρας-βρέφους τραυματικού υλικού από την πρώιμη ζωή της μητέρας. Στοιχεία του σχεσιακού τραύματος της μητέρας αποτυπώνονταν τόσο σε επίπεδο ψυχικό (εμμονικές σκέψεις, άγχη, διωκτικές φαντασιώσεις) όσο και μη-λεκτικό, στον τρόπο που κρατά και χειρίζεται το σώμα του μωρού της. Η παρουσίαση εστιάζει σε βασικά στοιχεία της ψυχοθεραπευτικής δουλειάς με το πρώιμο σχεσιακό τραύμα, όπως αυτό αποτυπώνεται στη σχέση μητέρας-βρέφους-θεραπεύτριας, και η οποία έχει στόχο την αναχαίτιση της διαγενεαλογικής μετάδοσης του σχεσιακού τραύματος.

Η Ιστορία Που Μας Ενώνει: Η Ομαδική Συγγραφή ως Ψυχικός Τόπος Επεξεργασίας του Τραύματος σε Ογκολογική Παιδιατρική Μονάδα (Παρασκευή Τατσιοπούλου)

Η εμπειρία του καρκίνου στην παιδική ηλικία αποτελεί ένα βαθύ τραύμα, που εισβάλλει απρόσμενα στη ζωή του παιδιού και της οικογένειας, διακόπτοντας βίαια την αίσθηση συνέχειας και ρουτίνας στην καθημερινότητα και την ανάπτυξή του. Στο περιβάλλον της ογκολογικής μονάδας, όπου η ασθένεια επιβάλλει μια δύσκολη και απαιτητική πραγματικότητα, αναδεικνύεται η σπουδαιότητα του μεταβατικού χώρου, όπου η οδύνη και ο φόβος συναντούν την ελπίδα και τη δημιουργικότητα και η ατομική εμπειρία μετατρέπεται σε συλλογική, μέσα από το μοίρασμα. Η παρέμβαση που θα παρουσιαστεί γεννήθηκε ακριβώς μέσα σε αυτήν την ανάγκη: μια ψυχαναλυτικά εμπνευσμένη πρωτοβουλία ομαδικής συγγραφής, στην οποία συμμετείχαν παιδιά που νοσηλεύονταν στην ογκολογική μονάδα. Δεν αποτέλεσε απλώς μια δημιουργική δραστηριότητα, αλλά στηρίχθηκε σε βασικές έννοιες της ψυχαναλυτικής θεωρίας, ώστε η αφήγηση να λειτουργήσει ως μέσο επεξεργασίας του τραύματος και ενίσχυσης της συλλογικότητας.

Μέσα από τη συλλογική δημιουργία μιας ιστορίας, τα παιδιά μπόρεσαν να συναντηθούν σε έναν χώρο, όπου το παιχνίδι με τις λέξεις και τις εικόνες της αφήγησης επέτρεψε την επεξεργασία της εμπειρίας τους. Η ιστορία, ως κοινό δημιούργημα, αποτέλεσε έναν «ψυχικό τόπο» στον οποίο κάθε παιδί κατέθετε κάτι από τον εσωτερικό του κόσμο. Έναν τόπο συνάντησης όπου το καθένα έφτανε από διαφορετική αφετηρία. Κάποια παιδιά βρίσκονταν στο σοκ της πρόσφατης διάγνωσης, άλλα στη δύσκολη και απαιτητική πορεία της θεραπείας, ενώ άλλα σε περίοδο ύφεσης ή αντιμέτωπα με την αγωνία μιας επανεισόδου στη νοσηλεία λόγω υποτροπής. Η συλλογική αφήγηση έδωσε φωνή σε όλες αυτές τις διαφορετικές ψυχικές θέσεις, δημιουργώντας ένα πολυφωνικό κείμενο, όπου η ηρωίδα, οι απειλές που αντιμετώπιζε, η σωτηρία ή η ματαίωση, συμβόλιζαν την αναμέτρηση με το απρόβλεπτο της ασθένειας.

Η αφήγηση λειτούργησε ως μέσο έκφρασης και αποτύπωσης της ψυχικής διεργασίας, υπήρξε καθρέφτης της εμπειρίας, αλλά και ταυτόχρονα εργαλείο συγκρότησης του Εγώ, καθώς βοήθησε να οργανωθεί το άμορφο και το ανείπωτο σε συμβολική μορφή. Μέσα από την ηρωίδα και τα συμβολικά μοτίβα της ιστορίας, τα παιδιά μπόρεσαν να αγγίξουν την αγωνία του θανάτου, την ελπίδα της σωτηρίας και την εμπειρία της απώλειας, μετασχηματίζοντας το αρνητικό σε κάτι πιο θετικό και δημιουργικό, το παράλογο και δυσφορικό σε κάτι πιο κατανοητό και ανεκτό. Ο λόγος έγινε φορέας τόσο της απειλής και της καταστροφικότητας όσο και της ελπίδας και της δημιουργικότητας, δίνοντας σχήμα σε ό,τι αλλιώς θα παρέμενε σιωπηλό.

Η συνύπαρξη της σιωπής και της αφήγησης ύφανε τη δυναμική της ομάδας, αναδεικνύοντας τη σημασία των σχέσεων που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στα παιδιά. Στις αφηγήσεις των άλλων αναγνώριζαν στοιχεία του εαυτού τους, ένιωθαν λιγότερο μόνα μέσα στη νοσηλεία και βίωναν την εμπειρία της ταύτισης και της συλλογικότητας. Μια εμπειρία που συνήθως βιώνεται μοναχικά μπόρεσε έτσι να αποκτήσει κοινό νόημα και να μετατραπεί σε μοίρασμα, ενισχύοντας την αίσθηση σύνδεσης και ψυχικής συνέχειας.

Η συντονίστρια της ομάδας βίωσε έντονα τη μεταβίβαση και την αντιμεταβίβαση. Οι παιδικές φωνές, φορτισμένες με αγωνίες αλλά και με ελπίδες, χρωμάτιζαν την ιστορία και εκείνη καλούνταν να τις κρατά, να τις περιέχει και να τις επιστρέφει επεξεργασμένες, ώστε να μπορούν να γίνουν πιο ανεκτές και νοηματοδοτημένες. Η αποτύπωση της ιστορίας, η πράξη της συγγραφής, αποδείχθηκε ταυτόχρονα συμμετρική και ασύμμετρη: συμμετρική γιατί όλα τα παιδιά μπορούσαν να συνεισφέρουν, ασύμμετρη γιατί η συντονίστρια όφειλε να εμπεριέχει το άγχος, να το συγκρατεί και να το μεταβολίζει σε εμπειρία νοηματοδοτημένη. Η συγγραφή λειτούργησε ως πλέγμα συνέχειας σε ένα πλαίσιο που συχνά χαρακτηρίζεται από ασυνέχεια, διακοπές σχολείου, αποχωρισμοί από φίλους και οικογένεια, επώδυνες θεραπείες. Η κοινή ιστορία έγινε έτσι σταθερό σημείο αναφοράς, μια ψυχική «μικρή φιλόξενη πατρίδα» μέσα στο ξένο και απειλητικό, πολλές φορές, περιβάλλον της νοσηλείας.

Στην εισήγηση θα παρουσιαστούν αποσπάσματα από την ιστορία, όπου τα παιδιά μίλησαν για μάχες, για ήρωες που σώζουν, αλλά και για στιγμές απώλειας. Μέσα από αυτά διαφαίνεται πώς το συμβολικό επέτρεψε την επεξεργασία του τραύματος, δίνοντας μορφή σε συναισθήματα που διαφορετικά θα έμεναν καθηλωμένα στη σιωπή. Η εμπειρία αυτή δείχνει ότι η συλλογική συγγραφή δεν είναι μια «απλή δημιουργική δραστηριότητα», αλλά μπορεί να αποτελέσει έναν υποστηρικτικό, επανορθωτικό και θεραπευτικό τρόπο παρέμβασης σε ιατρικό πλαίσιο. Δημιουργεί έναν κοινό ψυχικό χώρο όπου το ατομικό και το συλλογικό συνδέονται, το τραύμα βρίσκει έκφραση και η ασθένεια αποκτά μια νέα, πιο διαχειρίσιμη αφήγηση. Εκεί όπου η συνέχεια συναντά την ασυνέχεια, όπου η παρουσία συναντά την απουσία, όπου η αρχή συνομιλεί με το τέλος, προκύπτουν τα μεγάλα ερωτήματα: πώς να γεφυρωθούν αυτά τα χάσματα; πώς να σταθεί κανείς απέναντι σε ό,τι μοιάζει ανυπέρβλητο;

Η ιστορία που γράφτηκε από τα παιδιά της ογκολογικής μονάδας ήταν κάτι παραπάνω από αφήγηση. Ήταν μια πράξη συμβολικής σωτηρίας, ένα νήμα που ένωσε, περιέγραψε και ενίσχυσε, ένα ψυχικό καταφύγιο όπου το τραύμα μπόρεσε να συναντήσει τη δημιουργικότητα και να μεταμορφωθεί σε λόγο.

Η απαρτίωση του Εγώ εν τω μέσω απωλειών και πρώιμων αποχωρισμών, και η επανεύρεση του αντικειμένου στη θεραπεία μιας έφηβης (Έλενα Ουζούνη)

Στην παρούσα ομιλία, θα αναφερθώ σε μια ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία με μία έφηβο. Οι έφηβοι έρχονται αντιμέτωποι με έντονες ενδοψυχικές και διαπροσωπικές μετατοπίσεις, καθώς καλούνται να αποχωριστούν τις παιδικές επενδύσεις και να επανεπινοήσουν την ταυτότητά τους, τη σεξουαλικότητά τους και τη σχέση τους με τον άλλο. Η αποεπένδυση από τις γονεϊκές φιγούρες, και ειδικότερα από την εσωτερικευμένη μητρική μορφή, συνοδεύεται από διαδικασίες αποϊδανικοποίησης, πένθους και συγκρουσιακής

διαφοροποίησης, που θέτουν σε δοκιμασία την ψυχική συνοχή του εφήβου. Η απώλεια της παιδικότητας και η κατάρρευση των φαντασιώσεων παντοδυναμίας απαιτούν την εμφάνιση νέων μορφών συμβολοποίησης και την ανάδυση ενός αυτόνομου Εγώ, ικανού να αναμετρηθεί με την έλλειψη και να επενδύσει σε εξωοικογενειακά αντικείμενα αγάπης και επιθυμίας. Στην αντίστοιχη ψυχική διεργασία, οι γονείς βρίσκονται επίσης αντιμέτωποι με την απώλεια του παιδιού ως ναρκισσιστικής προέκτασης και καλούνται να πενθήσουν τη φαντασίωση μιας συμμετρικής σχέσης, αναγνωρίζοντας τον έφηβο ως άλλον, αυτόνομο και ανεξάρτητο. Η εφηβεία, επομένως, εγγράφεται ως κρίσιμη φάση αναδιαπραγμάτευσης των συμβολαίων που συγκροτούν τον δεσμό: του ναρκισσιστικού, του λιβιδινικού και του συμβολικού. Η παρούσα εισήγηση αφορά τη θεραπεία μιας έφηβης, η οποία κλήθηκε να διαχειριστεί τις προκλήσεις της εφηβείας μέσα σε ένα ανοίκειο, εκτός οικογενειακού πλαισίου περιβάλλον, πορευόμενη προς την ενηλικίωση ενώ ήδη έφερε μέσα της την εμπειρία μιας απώλειας και μιας συναισθηματικά στερημένης παιδικότητας.

Συντονισμός

Ιωάννα Ιεροδιακόνου-Μπένου

Ψυχίατρος-Ψυχαναλύτρια, Διδάσκουσα της Βορειοελλαδικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας. Μετά την ειδικότητα, η εκπαίδευση στην Ψυχαναλυτική θεωρία και πράξη, έγινε στην Tavistock Clinic του Λονδίνου και έκτοτε για τα επόμενα 35 χρόνια ήταν υπεύθυνη Τμημάτων Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας σε Ψυχιατρικές Κλινικές Γενικών Νοσοκομείων σαν Επιμελήτρια και σαν Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ψυχιατρικής-Ψυχανάλυσης.

Ομιλήτριες

Ευρυνόμη Αυδή

Κλινική Ψυχολόγος και Ψυχαναλύτρια, Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας στο Τμήμα Ψυχολογίας, ΑΠΘ., Διδάσκουσα στο κέντρο Anna Freud στο Λονδίνο, Διευθύντρια του Εργαστηρίου Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας και Μέλος της Επιστημονικής Επιτροπής της Βορειοελλαδικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας.

Παρασκευή Τατσιοπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Ψυχιατρικής Παιδιού και Εφήβου, Σχολή Επιστημών Υγείας, Τμήμα Ιατρικής, Τομέας Νευροεπιστημών και Αισθητηρίων οργάνων, ΑΠΘ. Υπεύθυνη Υπηρεσίας Παιδιού και Εφήβου, Γ' Ψυχιατρική Κλινική ΑΠΘ. ΠΓΝΘ ΑΧΕΠΑ. Εκπαιδευόμενο Μέλος της Βορειοελλαδικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας (ΒΨΕ). Αναπληρωματικό Μέλος του ΔΣ της Ελληνικής Εταιρίας για την Ψυχική Υγεία των Βρεφών (ΕΕΨΥΒ).

Έλενα Ουζούνη

Ψυχολόγος, Απόφοιτη Ινστιτούτου Συστημικής Σκέψης & Ψυχοθεραπείας, Μέλος ΣΕΒΕ. Εκπαιδευόμενο Μέλος ΒΨΕ, Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΠΕ.

Στρογγυλή Τράπεζα**Όψεις, αναστοχασμοί και ερωτήματα για την ψυχαναλυτική κλινική και την εποχή μας μέσα από το θεωρητικό πλαίσιο του D. W. Winnicott (Κορίνα Θωμαΐδου)**

Στο έργο του Donald W. Winnicott η ικανότητα του παιχνιδιού αναδεικνύεται ως ένα βασικό επίτευγμα της ανθρώπινης ανάπτυξης. Το βρέφος, το παιδί, αλλά και ο ενήλικας, παίζοντας, καταφέρνουν να γεφυρώσουν τον εσωτερικό κόσμο με τον εξωτερικό μέσω και μέσα από το μεταβατικό χώρο- έναν ενδιάμεσο τόπο εμπειρίας που επιτρέπει τη συνύφανση του υποκειμενικού με το αντικειμενικό και αποτελεί θεμέλιο της δημιουργικής σχέσης με τον κόσμο.

Η ποιότητα του παιχνιδιού στον τρίτο χώρο –τα μεταβατικά φαινόμενα– είναι συνώνυμη με τη δημιουργική ζωή. «Αυτό που κάνει τη ζωή να αξίζει» είναι η δημιουργική προσέγγιση του κόσμου. Με βάση τα παραπάνω, ο D. W. Winnicott εισάγει την έννοια της αυταπάτης, και την αναγκαιότητά της, προκειμένου το υποκείμενο να διαπραγματευτεί το εσωτερικό και το εξωτερικό, διευρύνοντας τη θεωρία του S. Freud για την αρχή της πραγματικότητας. Τα μεταβατικά αντικείμενα και τα μεταβατικά φαινόμενα ανήκουν στην σφαίρα της αυταπάτης η οποία βρίσκεται στην βάση της απαρχής της εμπειρίας και της μύησης σε αυτήν. Από τη μία πλευρά, το μεταβατικό αντικείμενο είναι καταδικασμένο στη λήθη· από την άλλη, αυτή η ενδιάμεση περιοχή είναι προορισμένη να διαρκέσει όλη τη ζωή, καθώς το άτομο είναι συνεχώς αφοσιωμένο στο δύσκολο έργο της σύνδεσης της εσωτερικής πραγματικότητας με την εξωτερική.

Ταυτόχρονα διαπιστώνουμε ότι τα δεδομένα της σύγχρονης εποχής - αρχικά οι νέες δυνατότητες επικοινωνίας με τη διαμεσολάβηση της τεχνολογίας, και σήμερα η όλο και πιο έντονη παρουσία της τεχνητής νοημοσύνης- διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε τον εαυτό μας, σχετιζόμαστε με τους άλλους και ενδεχομένως επηρεάζουν τη σχέση μεταξύ υποκειμενικού και αντικειμενικού, εσωτερικού κόσμου και εξωτερικού. Θα λέγαμε ότι η ανθρώπινη ανάπτυξη εξελίσσεται πλέον μέσα σε ένα ψυχικό περιβάλλον στο οποίο η τεχνητή νοημοσύνη καθίσταται όλο και πιο παρούσα. Ένα φαινόμενο που αναδύεται και στο πεδίο της κλινικής.

Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο του D. W. Winnicott ο οποίος σε όλο το έργο του υπήρξε ιδιαίτερα καινοτόμος στην προσπάθειά του να εξηγήσει την κλινική εμπειρία, θα αναστοχαστούμε την επικαιρότητα της θεωρίας του και θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τις δυνητικές της προκλήσεις στη σύγχρονη εποχή και κατ' επέκταση στο κλινικό έργο.

Το παιχνίδι ως πρωτογενής δημιουργία στην ψυχαναλυτική κλινική (Νεφέλη Ταμπάκη)

Σχετίζεσθαι, παίζει, δημιουργεί. Το παιχνίδι στο κέντρο του τίτλου υπονοεί την κεντρική σημασία του και για την επικοινωνία με τον άλλο ("μόνο στο παιχνίδι η επικοινωνία γίνεται δυνατή -only in playing is communication possible" Winnicott, 1971) και για την δυνατότητα της δημιουργίας (παίζοντας ο ασθενής γίνεται δημιουργικός -in playing the patient is being creative, Winnicott, 1971). Ο Γουίνικοτ όμως το θέτει και ως προϋπόθεση για την έναρξη μιας ψυχοθεραπείας όταν λέει πως η ψυχοθεραπεία λαμβάνει χώρα στον αλληλοεπικαλυπτόμενο χώρο παιχνιδιού του θεραπευτή και του θεραπευόμενου. Αν ο ασθενής δεν ξέρει να παίζει κάτι θα πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί αυτή η δυνατότητά του.

Σε αυτή την εργασία θα εξετάσουμε την συνέργεια αυτών των εννοιών στην ψυχαναλυτική κλινική με μέσο την γλώσσα, την μεταβίβαση, το πλαίσιο.

Συντονισμός

Κωνστάνς Αθανασιάδου

Κλινική Ψυχολόγος-Ψυχαναλύτρια. Μέλος της Société de Psychanalyse Freudienne, Paris, Ιδρυτικό Μέλος του Ελληνικού Ψυχαναλυτικού Χώρου Ντ. Γ. Γουίνικοτ. Συνδιοργανώνει και επιμελείται πρόγραμμα ομιλιών με τον τίτλο "Τέχνη και Ψυχανάλυση". Εργάζεται ιδιωτικά ως Ψυχαναλύτρια Παιδιών και Ενηλίκων.

Ομιλήτριες

Κορίνα-Κυριακή Θωμάϊδου

Ψυχολόγος (MSc)- Ψυχαναλύτρια, μέλος της Société de Psychanalyse Freudienne (SPF), μέλος του Συλλόγου Ελλήνων Ψυχολόγων (ΣΕΨ), & του Ελληνικού Ψυχαναλυτικού Χώρου Ντ. Γ. Γουίνικοτ.

Νεφέλη Ταμπάκη

Ψυχολόγος-Ψυχαναλύτρια, μέλος του Ελληνικού Ψυχαναλυτικού Χώρου Ντ. Γ. Γουίνικοτ, Μέλος της Société de Psychanalyse Freudienne. Εργάζεται με ενήλικες και εφήβους.

Στρογγυλή Τράπεζα

Ψυχαναλυτικά καθρεφτίσματα σε έναν κόσμο υπερέκθεσης.

Από τη διαδικτυακή ομάδα εργασίας για την εφηβεία με διακρατική συμμετοχή:

Μ. Παπαδήμα (UK), Μ. Τσελίκια, Ε. Λιγνού, Φ. Γκιζάρη, Α. Κοτρώνη, Μ.Μακατσώρη, Αιμ, Μπαρτζώκη, Β. Ξάνθη (Σουηδία), Γ. Ξυλούρης, Δ. Παναγίδου, Ν. Τζίκας (UK), Σ. Χασιλίδη

Στη στρογγυλή αυτή τράπεζα θα παρουσιαστούν σκέψεις και προβληματισμοί που αναδύθηκαν μέσα από τη συλλογική επεξεργασία μιας διαδικτυακής ομάδας σύνδεσης και συνδιαμόρφωσης σκέψης ψυχοθεραπευτών παιδιών και εφήβων, οι οποίοι εργάζονται στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (Βρετανία, Σουηδία κ.ά.). Θα διερευνηθούν οι τραυματικές επιπτώσεις της υπερέκθεσης στο διαδίκτυο, η απώλεια της ιδιωτικότητας, η δυσκολία σύνδεσης και στοχασμού μέσα στον καταγισμό ψηφιακών ερεθισμάτων, η ανάγκη για αδιάλειπτη συνδεσιμότητα αλλά και οι ψυχικές άμυνες των εφήβων απέναντι σε αυτή τη νέα πραγματικότητα, η προκαλούμενη δυσφορία στην αίσθηση του εαυτού, η ανάγκη ανεύρεσης ενός «ανήκειν» μέσω των διαδικτυακών κοινοτήτων. Επιπροσθέτως, σε σύνδεση με τα παραπάνω, θα συζητηθεί το πώς η σύγχρονη αποδυνάμωση των θεσμών και η αδυναμία να υπηρετήσουν τις λειτουργίες τους, δοκιμάζει τις διεργασίες υποκειμενοποίησης, προάγει τη ναρκισσιστική παλινδρόμηση και δυναμιτίζει τη συγκρότηση ατομικής και συλλογικής ταυτότητας. Θα γίνει προσπάθεια να καταδειχθεί ειδικότερα το πώς η σύγχρονη κρίση των θεσμών επιδρά στους ίδιους τους θεραπευτικούς θεσμούς, στα υποκείμενα του θεραπευτή και θεραπευόμενου και στη θεραπευτική συνθήκη.

Στόχος της παρουσιάσής μας είναι να συμβάλουμε με δημιουργικό και στοχαστικό τρόπο στον επαγγελματικό και κοινωνικό διάλογο γύρω από αυτά τα ζητήματα, μέσα από ενδεικτικά κλινικά παραδείγματα και το μοίρασμα της δικής μας οπτικής, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μέσα από την εμπειρία της ομάδας. Σε μία εποχή που καλούμαστε επιτακτικά να αναθεωρήσουμε την ψυχοθεραπευτική τεχνική και κατανόηση, ώστε να ανταποκριθούμε στις σύνθετες και ρευστές απαιτήσεις ενός πολυεπίπεδου και διαρκώς μεταβαλλόμενου κοινωνικού, κλινικού και θεσμικού τοπίου.

Εφηβεία, Μετα-ανθρωπισμός και 'Επιθέσεις από τις Συνδέσεις' (Μαρία Παπαδήμα, Νικόλαος Τζίκας, Μαρία Τσελίκια)

Στην εισήγησή μας παρουσιάζουμε την εμπειρία μιας διαδικτυακής ομάδας ψυχαναλυτικών ψυχοθεραπευτών εφήβων (Λονδίνο–Αθήνα–Στοκχόλμη) που συναντιέται εδώ και 2 χρόνια μηνιαίως και έχει ως αντικείμενο την εφηβεία και τις νέες μορφές διαδικτυακού 'σχετίζεσθαι'. Αυτός ο νέος τρόπος επικοινωνίας δεν αφορά μόνο στους τρόπους που οι έφηβοι συνδέονται μεταξύ τους ή στην εργασία μαζί μας, αλλά και τη μεταξύ μας συνάντηση στο κλινικό εργαστήριο που γινόταν εξ αποστάσεως. Εξετάζουμε πώς η υβριδική γλώσσα (συνδυασμός της μητρικής με την αγγλική γλώσσα "greeklish"), ο ψυχιατρικοποιημένος λόγος «ευεξίας / λύσεων» και ο αλγοριθμικός κορεσμός επηρεάζουν άμεσα την υποκειμενοποίηση, τα όρια, τον αποχωρισμό και τη δόμηση του εφηβικού εγώ, δημιουργώντας αυτό που ονομάσαμε «επίθεση από τις συνδέσεις (attacks from linking)». Μέσα από σύντομα κλινικά παραδείγματα και μέσω των παραλληλισμών με τις διεργασίες και την ιστορία της δικής μας διαδικτυακής επαφής στην ομάδα, εξετάζουμε τεχνικά θεραπευτικά ζητήματα στη δουλειά με εφήβους (πλαίσιο, ρυθμός, γλώσσα, διαρκής σύνδεση). Προτείνουμε μερικούς πιθανούς τρόπους πιο "ανεκτών" συνδέσεων, εξετάζουμε τη χρήση του παιχνιδιού στη δουλειά με εφήβους, και σκέψεις πάνω στη δική μας αντοχή ως θεραπευτές στη

σύγχυση. Κυρίως προσπαθούμε να αποφύγουμε τη δαιμονοποίηση της σημερινής ψηφιακής κουλτούρας που συνιστά πολύ μεγάλο μέρος της ζωής των εφήβων σήμερα.

Συνέπειες στο Σχετίζεσθαι και τη λειτουργία των θεσμών (Γεώργιος Ξυλούρης, Αθανασία Κοτρώνη, Μυρτώ Μακατσώρη, Διονυσία Παναγίδου)

Οι κοινωνικοί θεσμοί, στα πλαίσια του κοινωνικού συμβολαίου, μεταξύ άλλων, προστατεύουν, επιτρέπουν και απαγορεύουν, οριοθετούν, πλαισιώνουν και προάγουν τη διαφοροποίηση για το ατομικό και συλλογικό υποκείμενο, λειτουργώντας ως τρίτος όρος. Στα πλαίσια του ναρκισσιστικού συμβολαίου, στον άτυπο αυτόν συμβολικό δεσμό ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία, το άτομο παραχωρεί ένα μέρος της ναρκισσιστικής παντοδυναμίας του και διαφοροποιείται με αντάλλαγμα την ένταξή του στον κοινωνικό λόγο και την αναγνώριση από τους άλλους. Η σύγχρονη κρίση των κοινωνικών θεσμών και η αδυναμία να υπηρετήσουν τις λειτουργίες τους, επιδρά αρνητικά στις διεργασίες υποκειμενοποίησης, προάγει τη ναρκισσιστική παλινδρόμηση και δυναμιτίζει τη συγκρότηση ατομικής και συλλογικής-κοινωνικής ταυτότητας. Μέσα από τη χρήση κλινικών αναφορών θα γίνει προσπάθεια να καταδειχθεί ειδικότερα το πώς η κρίση των θεσμών επιδρά στους ίδιους τους θεραπευτικούς θεσμούς, στον θεραπευτή και τον θεραπευόμενο αλλά και στο θεραπευτικό πλαίσιο.

Συντονισμός

Μαρία Τσελίκια

Κλινική Ψυχολόγος (MSc), Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Ομιλήτρια

Δρ. Μαρία Παπαδήμα

Ψυχολόγος και Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Μέλος της Βρετανικής Εταιρείας Παιδο-Ψυχοθεραπευτών (Association of Child Psychotherapists/ACP).

Ομιλητής

Γιώργος Ξυλούρης

Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων, Επιστημονικός Υπεύθυνος του Τμήματος Παιδιών και Εφήβων του ΙΨΥΠΕ, Μέλος της κλινικής ομάδας Προγράμματος Πρώιμης Παρέμβασης του Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Ενηλίκων (ΙΨΥΠΕ) "Π. Σακελλαρόπουλος", Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Στρογγυλή Τράπεζα

Το ψυχοσωματικό υπάρχειν στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων.

Η Ψυχοσωματική απαρτίωση : Όταν το ψυχικό βουβό γίνεται ομιλούν στη Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία Παιδιών και Εφήβων (Σοφία Ανασσοντζή)

Η εργασία αφορά τη σύγχρονη ψυχοσωματική σκέψη, εμβαθύνοντας στις θεωρίες που στηρίζονται στον μονισμό σώματος – ψυχισμού και δίνοντας έμφαση στην κοινή τους υπόσταση με ταυτόχρονες, διαφορετικές ιδιότητες και λειτουργίες. Με αυτόν τον τρόπο η ψυχοσωματική σκέψη όχι μόνο στα πλαίσια της ψυχοσωματικής κλινικής αλλά και στα πλαίσια μίας σφαιρικής ψυχοσωματικής λειτουργίας του υποκειμένου επεκτείνεται σε όλο το εύρος της ανθρώπινης υπόστασης και λειτουργίας. Ειδικότερα στα παιδιά η σωματική έκφραση/πράξη δεν αποτελεί μόνο κομμάτι της ψυχοσωματικής κλινικής, ως μία λειτουργία εκφόρτισης αλλά και ένα κομμάτι της ανάπτυξης και της λειτουργίας τους. Στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων οι εκδηλώσεις που συμπεριλαμβάνουν το σώμα και τις λειτουργίες ή/και συμπτώματα του είναι περισσότερο αναμενόμενες καθώς η σωματική διάσταση των ψυχικών λειτουργιών στα παιδιά και στους εφήβους είναι στενότερη και ο ψυχισμός τους βρίσκεται αναπτυξιακά σε μία συνθήκη διαμόρφωσης και επεξεργασίας. Ο θεραπευτής θα «συναντήσει» μέσα στο θεραπευτικό πλαίσιο το παιδί με μία αισθητηριακή ετοιμότητα και τα σωματικά στοιχεία θα αποτελέσουν μέρος της μεταβιβαστικής και τη αντιμεταβιβαστικής σχέσης της θεραπευτικής дуάδας. Το παιδί μέσα στο θεραπευτικό πλαίσιο αντιμετωπίζοντας τα ελλείματα του παρελθόντος ή τους αναπτυξιακούς στόχους τους παρόντος θα διαμορφώσει ή θα εξελίξει τις διαδικασίες της υποκειμενοποίησης του χρησιμοποιώντας το σώμα του (όπως και στα πρώιμα στάδια της σχέσης με το πρωταρχικό αντικείμενο) μαζί με το ψυχισμό του. Στην παρούσα εργασία θα παρουσιαστούν θεραπευτικά στιγμιότυπα από συνεδρίες παιδιών και εφήβων.

Ονειρεύονται τα παιδιά, όταν κοιμούνται σε συνεδρία; Σκέψεις σχετικά με τη μεταβίβαση και την Αντιμεταβίβαση σε ψυχοθεραπεία παιδιών με ψυχοσωματική προβληματική (Σοφία Χασιλίδη)

Η εργασία αναφέρεται στη παιδική ηλικία ως τη χρυσή εποχή για την ψυχοσωματική εξαιτίας της ψυχικής ανωριμότητας των παιδιών. Τα παιδιά μπορούν να εκφράζουν τη δυστυχία ή τη δυσaréσκεία τους και με σωματικά συμπτώματα. Οι φωνές, οι γκρίνιες, τα κλάματα και οι διαμαρτυρίες παίζουν έναν αναντικατάστατο ρόλο στις ανταλλαγές μητέρας/περιβάλλοντος και παιδιού. Είναι σαν ένας ακουστικός ομφάλιος λώρος που παρατείνει την ενδομήτριο ζωή καθώς το παιδί συνδέεται με ό,τι το περιβάλλει και είναι πολύ ευαίσθητο στην οικογενειακή συνθήκη. Έτσι, όταν κλαίει πολύ συχνά ή για μεγάλη διάρκεια, θα πρέπει να αναζητήσουμε τι του είναι δυσάρεστο μέσα στο οικογενειακό κλίμα. Μπορεί επίσης, το σώμα να γίνει ο τόπος όπου θα εκφραστούν οι ψυχοσυναισθηματικές του δυσκολίες και τα συμπτώματα μπορεί να είναι ποικίλα : άσθμα, έκζεμα, αϋπνίες κλπ. Το ψυχικό αποτύπωμα στο σώμα χαράσσει παράξενες πορείες και παρακάμψεις ενίοτε. Κάποιες από αυτές συναντάμε συχνά στις ψυχοθεραπευτικές συναντήσεις με μικρά παιδιά. Άλλοτε με ένταση και κινητικές συμπεριφορές, άλλοτε μέσω του παιχνιδιού, άλλοτε μέσω της ζωγραφιάς. Τι συμβαίνει όμως όταν ξαφνικά κατά τη διάρκεια της συνεδρίας, ένα παιδί αποκοιμείται? Ποιες αντιμεταβιβαστικές κινήσεις προκύπτουν στον θεραπευτή? Στην παρούσα εργασία, θα παρουσιαστούν βινιέτες από ψυχοθεραπείες παιδιών με ψυχοσωματική συμπτωματολογία που έτυχε να αποκοιμηθούν κατά τη διάρκεια της συνεδρίας. Οι στιγμές παλινδρόμησης στις συνεδρίες δημιούργησαν ένα πεδίο, όπου

η θεραπεύτρια κλήθηκε να αντέξει την αιφνίδια αποκοπή και απόσυρση του παιδιού και να δώσει νόημα στο «κενό» που προέκυψε.

Συντονισμός

Νάνσυ Ταλούμη

Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό και Διδάσκον Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ, Μέλος της Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Μελέτης της Εφηβείας "Ενηβος".

Σχολιασμός

Πάνος Αλούπης

Μέλος της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας Παρισιού και Ελλάδας, Μέλος της Εταιρείας και Διευθυντής του Ινστιτούτου Ψυχοσωματικής Παρισιού P. Marty.

Ομιλήτριες

Σοφία Ανασοντζή

Κλινική Ψυχολόγος, Επίκουρη Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας Τμήμα Ψυχολογίας/ΔΠΘ, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος και Μέλος του ΔΣ της ΕΕΨΨΠΕ.

Σοφία Χασιλίδη

Κλινική Ψυχολόγος, D.E.S.S., Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος και Μέλος ΔΣ της ΕΕΨΨΠΕ.

Στρογγυλή Τράπεζα ΕΕΨΨ**Επιθετικότητα, βία, σχετίζονται: σύγχρονες θεωρητικές και κλινικές προσεγγίσεις****Βία, προβολή, ταυτίσεις, σε παιδιά και εφήβους (Ευγενία Σουμάκη)**

Στη σύγχρονη κλινική πρακτική, αντιμετωπίζουμε μία άνευ προηγουμένου κλιμακούμενη πρόκληση στην αντιμετώπιση των διαταραχών συμπεριφοράς των εφήβων, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

Βία και επιθετικότητα είναι έννοιες συγγενείς αλλά όχι ταυτόσημες. Η επιθετικότητα δεν έχει μόνο παθολογικές εκφάνσεις, αλλά αποτελεί μέρος της φυσιολογικής ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης, συστατικό των ψυχολογικών μεταμορφώσεων της εφηβείας.

Αυτό που σημαδεύει την εφηβεία στις σύγχρονες παγκοσμιοποιημένες κοινωνίες είναι η απουσία προσδιορισμού της και η ευεπηρεάστη στάση στις κοινωνικές, πολιτικές και τεχνολογικές μεταβολές.

Οι καταστάσεις εφηβείας αναδύονται σε συνεχή επίδραση και διαπλοκή με τα άλλα στοιχεία των κοινωνικών και πολιτιστικών αλλαγών.

Η ψυχαναλυτική κατανόηση της Βίας δεν είναι παρά μία μερική κατανόηση ενός σύνθετου φαινομένου.

Είναι γνωστή στις μέρες μας η εικόνα της εφηβικής βίας στραμμένη εναντίον του εαυτού της – αυτοκτονίες, αυτοτραυματισμοί, στάσεις αποτυχίας – ή εναντίον του συνόλου – παραβατικότητα, κακοποιήσεις, βανδαλισμοί, βιασμοί.

Η πρόκληση για τους ψυχαναλυτές εφήβων είναι η ανάδειξη των αναπαραστάσεων ή η απουσία τους, οι συνδέσεις ή οι αποσυνδέσεις του ψυχισμού από τη Βία, η σύνδεση δηλαδή των συνειδητών πράξεων με τα ασυνείδητα κίνητρα, άγχη, φόβους, επιθυμίες, τους μηχανισμούς άμυνας και τις διαδικασίες ενδοψυχικών και διυποκειμενικών ταυτίσεων που συνδέονται με αυτούς.

Η βία στην ψυχανάλυση και την κοινωνία (Παύλος Χατζητάσκος)

Τα τελευταία χρόνια, με την ευκολότερη διάδοση της πληροφορίας μέσω των ΜΜΕ και του διαδικτύου, γινόμαστε σχεδόν καθημερινά κοινωνοί βίαιων πράξεων ατόμων, οι οποίες απευθύνονται προς τους άλλους, αλλά και προς τον ίδιο τον εαυτό τους. Οι βίαιες αυτές πράξεις, εκφράζονται από άτομα όλου του ηλικιακού φάσματος και όλων των φύλων, ενώ αποδέκτες της βίας μπορεί να είναι άτομα ή και ομάδες ατόμων, οπότε εκτός από την ατομική βία, αναφερόμαστε και στην έμφυλη και κοινωνική βία.

Από την ανασκόπηση της ψυχαναλυτικής βιβλιογραφίας διαπιστώνουμε ότι ενώ υπάρχει μία μάλλον εκτεταμένη αναφορά στο θέμα της επιθετικότητας, πολύ λίγα κείμενα έχουν δημοσιευτεί σχετικά με τη βία. Ενδεικτικά, ο Freud στο σύνολο του έργου του, αναφέρεται στη βία μόνο στην απαντητική του επιστολή προς τον Einstein (1932). Κύρια θέματα τα οποία αναδεικνύονται στις δημοσιεύσεις σχετικά με τη βία είναι ο ορισμός της βίας, η λειτουργία της σκέψης στους βίαιους ασθενείς ειδικότερα όσον αφορά στις αναπαραστάσεις του εαυτού και των άλλων, η πατρική λειτουργία στην έκφραση της βίας, η σχέση βίας και σεξουαλικότητας, η κοινωνική βία, καθώς και η τεχνική στην ψυχαναλυτική θεραπεία βίαιων ασθενών (Perelberg, 1999, 2020).

Σύμφωνα με τον ευρέως αποδεκτό ορισμό που εισήγαγε στην ψυχαναλυτική βιβλιογραφία ο Glasser (1979, 1985), ως βία εννοούμε την εκ προθέσεως πρόκληση σωματικής βλάβης σε κάποιο άτομο, χωρίς ο ορισμός αυτός να περιλαμβάνει τις υποκείμενες των βίαιων πράξεων φαντασιώσεις. Όπως γίνεται αντιληπτό, ο

ορισμός αυτός είναι καθαρά περιγραφικός και περιλαμβάνει τη βία προς τους άλλους (δολοφονικές επιθέσεις), καθώς και τη βία προς τον ίδιο τον εαυτό (αυτοκαταστροφικές επιθέσεις και αυτοκτονία). Ωστόσο, ο Glasser εισήγαγε την έννοια του «πυρηνικού συμπλέγματος» για να περιγράψει την έντονη επιθυμία για συγχωνευτική σχέση με το πρωταρχικό αντικείμενο (συνήθως τη μητέρα), με την ταυτόχρονη εμφάνιση ενός φόβου αφανισμού από το αντικείμενο. Στη βάση αυτών των απόψεων προτείνει ένα νοητικό συνεχές, όπου το ένα άκρο του περιλαμβάνει τον ήπιο σαδομαζοχισμό, τη σαδομαζοχιστική διαστροφή και τα σεξουαλικά εγκλήματα, ενώ στο άλλο άκρο του υπάρχουν τα εγκλήματα βίας με το πιο ακραίο, την ανθρωποκτονία. Με την έννοια του «πυρηνικού συμπλέγματος», ο Glasser συμπεριλαμβάνει στον περιγραφικό ορισμό της βίας και τις ψυχικές αναπαραστάσεις (Perelberg, 1999).

Ο Balier (1998), έχοντας πλούσια κλινική εμπειρία από πολύ βίαιους φυλακισμένους οι οποίοι ανήκαν σε ποικίλες ψυχοπαθολογικές κατηγορίες, προσπάθησε να διερευνήσει τα κοινά μεταψυχολογικά χαρακτηριστικά των ατόμων αυτών. Έτσι, διατύπωσε την υπόθεση ότι η έκλυση της βίας σχετίζεται με τις ναρκισσιστικές ελλείψεις και με την ανάδυση της ετερότητας και της διαφοροποίησης του αντικειμένου. Μία υπόθεση, η οποία πιθανόν να εξηγεί και κάποια περιστατικά της έμφυλης βίας.

Συμπληρωματικά με τις προηγούμενες απόψεις, οι Fonagy και Target (1999) ανέφεραν ότι τόσο η βία εναντίον των άλλων, όσο και η αυτοκαταστροφικότητα, σχετίζονται με αποτυχίες στη λειτουργία της ψυχοποίησης, καθώς και με την επίθεση εναντίον της σκέψης του εαυτού ή των άλλων. Η βία μπορεί να αποτελέσει μία προσπάθεια του ατόμου να εκφορτίσει ανυπόφορες σκέψεις και επομένως να απαλλαγεί από αυτές.

Εστιάζοντας στην εφηβική ηλικία, οι επιθέσεις εναντίον του σώματος με την μορφή του κοψίματος ή καψίματος του δέρματος, μπορεί να αποτελούν προσπάθειες απαλλαγής του εφήβου από επώδυνες, ανυπόφορες σκέψεις και συναισθήματα, καθώς επίσης και απόπειρες οριοθέτησης του Εαυτού που βιώνει άγχη αφανισμού, λόγω της συγχωνευτικής σχέσης με το αντικείμενο.

Η αυτοκτονία αποτελεί μια λύση στην περίπτωση που ο εαυτός κατακλύζεται από απελπισία και απόγνωση, καθώς και από έντονο άγχος και ψυχικό πόνο. Στην περίπτωση αυτή η αυτοκτονία σχετίζεται φαντασιωτικά με την προβολή της μισητής, καταβροχθιστικής και απόμακρης εικόνας της αρχαϊκής μητέρας στο σώμα του υποκειμένου το οποίο πρέπει να καταστραφεί, ενώ ταυτόχρονα ένα μέρος του εαυτού θα συνεχίσει να υπάρχει συγχωνευμένο με την διχοτομημένη εξιδανικευμένη, αποσεξουαλικοποιημένη και παντοδύναμη μητέρα, σε μία μόνιμη κατάσταση ωκεάνιας ευδαιμονίας στην οποία δεν θα υπάρχει ματαίωση και ψυχικός πόνος (Maltzberger and Buie, 1980; Campbell, 1999).

Θεμελιώδης έννοια για την κατανόηση της βίας και της αυτοκαταστροφικότητας είναι η επιθετικότητα, χωρίς ωστόσο οι έννοιες αυτές να είναι ταυτόσημες. Η ψυχανάλυση αποδίδει συνεχώς αυξημένη σπουδαιότητα στην επιθετικότητα, προσπαθώντας να αποδώσει σε αυτήν ένα μοναδικό και θεμελιώδες ενορμητικό υπόστρωμα, που αντιπροσωπεύεται από την έννοια της ενόρμησης θανάτου (Laplanche και Pontalis, 1981). Για την κατανόηση της έννοιας της επιθετικότητας, υπάρχει πληθώρα θεωριών από όλες τις ψυχαναλυτικές σχολές (Freud 1920, 1938, Abraham 1924, Klein 1957, Kernberg 1984, Shengold 1991, 1993, Winnicott 1971, Stone 1971, Stein 1972, Fairbairn 1990, Fonagy 2001, κ.α.).

Όσον αφορά την ψυχαναλυτική θεραπεία ασθενών με βίαιη συμπεριφορά, η κλινική πράξη αποδεικνύει ότι λόγω της πτωχής ψυχοποίησης, της ανεπάρκειας της συμβολικής λειτουργίας και της συχνής προσφυγής στην πράξη υπό τη μορφή εκδραματίσεων και διαδραματίσεων, μόνο κάποια άτομα με οριακή οργάνωση προσωπικότητας μπορούν να ωφεληθούν από μία τροποποιημένη εκδοχή της ψυχαναλυτικής θεραπείας.

Συντονισμός/σχολιασμός

Δημήτρης Αναγνωστόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής Παιδοψυχιατρικής ΕΚΠΑ. Ελληνική Εταιρεία Ψυχανάλυσης και Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας. Ελληνικό Κέντρο Θεραπείας και Εκπαίδευσης Ψυχικής Υγείας Παιδιών Εφήβων Νέων (ΕΚΘΕΨΥ). Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγείας Βρεφών (ΕΕΨΥΒ). Ευρωπαϊκή Εταιρεία Παιδικής και Εφηβικής Ψυχιατρικής (ESCAP).

Ομιλητές

Ευγενία Σουμάκη

Ψυχίατρος Παιδιού και Εφήβου, τ. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παιδοψυχιατρικής, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Κρήτης, Ψυχαναλύτρια, μέλος ΔΣ της ΕΕΨΨΘ.

Πάυλος Χατζητάσκος

Ψυχίατρος, Διδάκτωρ ΕΚΠΑ. Διδάσκων Ψυχαναλυτής της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχανάλυσης και Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας και Γραμματέας του ΔΣ.

Στρογγυλή Τράπεζα

Νοσ. Παιδων Πεντέλης - Το Νοσοκομείο ως μεταβατικός χώρος: Νησίδες σκέψης , συγκρότησης και συν-δημιουργίας στην κλινική πρακτική

Η διττή λειτουργία του παιχνιδιού (Ξένια Τοκατλίδου)

Το παιχνίδι έχει κάποιες ομοιότητες με το όνειρο. Βοηθάει το υποκείμενο να μειώσει την ένταση και να επεξεργαστεί με συμβολικό τρόπο την πραγματικότητά του. Έχει ένα στοιχείο επανάληψης, μέσα από το οποίο το παιδί μπορεί να επαναλαμβάνει κάτι που του έκανε εντύπωση και θέλει να το κατακτήσει, ή κάτι τραυματικό, με σκοπό τη μεταλλαγή του. Το να μπορεί κανείς να παίξει, ίσως σημαίνει ότι μπορεί και να αφεθεί, διευκολύνοντας έτσι τη δημιουργία συνδέσεων και την επεξεργασία.

Όπως αναφέρει ο Winnicott (1971), η ψυχοθεραπεία έχει να κάνει με το παιχνίδι δύο ατόμων. Όταν αυτό δεν είναι εφικτό, η δουλειά του θεραπευτή είναι να φέρει τον θεραπευόμενο από μία κατάσταση όπου δεν μπορεί να παίξει, σε μία κατάσταση, όπου να μπορεί να παίξει.

Αναφέρεται το παράδειγμα του παιχνιδιού ενός παιδιού 10 ετών, στο πλαίσιο του Παιδων Πεντέλης και το πώς αυτό εξελίχθηκε σε διαφορετικές φάσεις της θεραπείας. Συζητείται το κατά πόσο ένα παιχνίδι που δεν είναι το σύνηθες συμβολικό παιχνίδι, μπορεί να έχει το ρόλο ενός μεταβατικού αντικειμένου και να διευκολύνει τη θεραπευτική εργασία στη λανθάνουσα περίοδο. (Maroudas, 2024).

Το «μαζί» θεραπευτή – θεραπευόμενων ως συν-δημιουργία στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων (Ειρήνη Ευαγγέλου)

Ο Winnicott (1960) με τη γνωστή φράση του 'there is no such thing as an infant' τονίζει εμφατικά τη σωματική και ψυχική ανάπτυξη του βρέφους μέσα σε ένα πλαίσιο σχέσης. Ο Ogden (2004) επεκτείνει το σκεπτικό αυτό στο θεραπευτικό πλαίσιο, προτείνοντας ότι θεραπευτής και θεραπευόμενος δεν νοούνται σε απομόνωση ο ένας από τον άλλο, αλλά αναπτύσσονται και οι δύο μέσα στη θεραπευτική σχέση. Αυτή η δι-υποκειμενική εμπειρία, η οποία μετασχηματίζει και τους δύο, συν-δημιουργεί έναν ασυνείδητο χώρο μεταξύ τους ως έναν «αναλυτικό τρίτο», (analytic third),. Η Alvarez (2012) αναφέρεται στην ενεργή εμπλοκή του θεραπευτή στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία με τα παιδιά, σε ένα «αναζωογονητικό επίπεδο» ("vitalizing level") μέσα από την παιγνιώδη και συναισθηματικά συντονισμένη επικοινωνία του.

Η συν-πλοκή και οι μεταβάσεις θεραπευτή – θεραπευόμενων σε χώρους πραγματικούς (θεραπείας), σωματικούς (κιναισθήσεις) και ψυχικούς (αναπαραστάσεις, παιχνίδι, σχέσεις) αποτελούν συναντήσεις και ένα «μαζί» της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπευτικής εργασίας με παιδιά και εφήβους. Εξετάζονται οι παραπάνω έννοιες σε σύνδεση με κλινικό υλικό από ψυχοθεραπείες στα πλαίσια της λειτουργίας της ομάδας ψυχοθεραπείας του Παιδοψυχιατρικού τμήματος του Νοσοκομείου Παιδων Πεντέλης.

Η σημασία της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας στο δημόσιο φορέα: Ο δημόσιος φορέας ως μεταβατικός χώρος (Εύα Ευαγγελοπούλου)

Η ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία, παρά τη σύνδεσή της με τη μακροχρόνια και εντατική θεραπευτική εργασία, αποκτά ιδιαίτερη αξία μέσα στο πλαίσιο του δημόσιου φορέα ψυχικής υγείας. Ο δημόσιος φορέας

μπορεί να λειτουργήσει ως ένας μεταβατικός χώρος (Winnicott, 1951), όπου ο θεραπευόμενος δοκιμάζει και επεξεργάζεται, για πρώτη φορά ή εκ νέου, τις δυνατότητες σχέσης με το περιβάλλον και με τον εαυτό του. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, ο φορέας και οι επαγγελματίες του, μπορούν να υποδεχθούν τον ψυχικό πόνο. Η ίδια η φύση του δημόσιου χώρου, με τα όρια, τη συνέχεια αλλά και τις αναπόφευκτες δυσκολίες του, προσφέρει πολύτιμα στοιχεία μεταβίβασης και αντιμεταβίβασης, τα οποία ο θεραπευτής καλείται να κατανοήσει και να αξιοποιήσει. Μέσα σε αυτή τη δυναμική, ο δημόσιος φορέας αναδεικνύεται όχι μόνο ως χώρος παροχής υπηρεσιών, αλλά και ως ψυχικό πεδίο, που μπορεί να στηρίξει τη δημιουργία και την ενίσχυση της ικανότητας για συμβολοποίηση, επεξεργασία και συσχέτιση.

Συντονισμός/σχολιασμός

Γιώργος Γκριτζέλας

Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων (MD, PhD). Διευθυντής του Παιδοψυχιατρικού Τμήματος του Γ. Ν. Παιδων Πεντέλης.

Ομιλήτριες

Ξένια Τοκατλίδου

Ψυχολόγος (MSc in Child Development, UCL Institute of Education). Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ, Εξωτερική συνεργάτιδα του Παιδοψυχιατρικού Τμήματος του Γ. Ν. Παιδων Πεντέλης.

Ειρήνη Ευαγγέλου

Κλινική Ψυχολόγος, (MSc), ΕΚΠΑ. Μέλος Ελληνικής Εταιρείας Συστημικής Σκέψης & Ψυχοθεραπείας (ΕΕΣΣΚΕΨΟ). Υποψήφιο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Έχει εργαστεί για 12 έτη σε φορέα πρόληψης του ΟΚΑΝΑ, έχει εργαστεί στην υπηρεσία ψυχολογικής στήριξης του ΕΜΠ, είναι εξωτερικός συνεργάτης του Παιδοψυχιατρικού τμήματος του Γ. Ν. Παιδων Πεντέλης και διατηρεί ιδιωτικό γραφείο.

Εύα Ευαγγελοπούλου

Ψυχολόγος – Ψυχοθεραπεύτρια, Μέλος ΕΕΨΨΠΕ / ΕΕΤΑ, Εξωτερική συνεργάτιδα του Παιδοψυχιατρικού Τμήματος του Γ. Ν. Παιδων Πεντέλης.

.

Εργαστήριο**Τα τρία μικρά κατσικάκια και ο λύκος: ανιχνεύοντας τον πατέρα της παιδικής σκηνής**

Κατά τη διετία 2021-2023 η ΕΕΨΨΠΕ υλοποίησε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην πρώιμη βραχεία ψυχαναλυτική παρέμβαση σε οικογένειες με παιδιά έως 5 ετών. Το πρόγραμμα αυτού του τύπου της παρέμβασης αποτελεί την εφαρμογή της "UnderFive'sCounsellingService" της Κλινικής Tavistock του Λονδίνου με τις απαιτούμενες αναπροσαρμογές που αφορούν τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά του ελλαδικού χώρου και τις ανάγκες του εκπαιδευτικού προγράμματος. Πρόκειται για βραχεία θεραπευτική παρέμβαση πέντε συναντήσεων που πραγματοποιείται από δύο θεραπευτές και στην οποία συμμετέχουν όλα τα μέλη της οικογένειας.

Σκοπός του Εκπαιδευτικού Προγράμματος ήταν η εκπαίδευση ψυχοθεραπευτών-μελών της ΕΕΨΨΠΕ στον συγκεκριμένο τύπο βραχείας ψυχαναλυτικής εργασίας. Η εκπαίδευση στο πρόγραμμα της πρώιμης παρέμβασης περιελάμβανε θεωρητικό σεμινάριο, σεμινάριο ομαδικής εποπτείας, ατομική εποπτεία από την επόπτρια του προγράμματος όπου κρίνονταν απαραίτητο καθώς και την κλινική εφαρμογή από ζευγάρι ψυχοθεραπευτών, εκπαιδύτρια και εκπαιδευόμενη/ο

Στο πλαίσιο του προγράμματος η Ε.Ε.Ψ.Ψ.Π.Ε. μεταξύ άλλων φορέων συνεργάστηκε με το ΙΨΥΠΕ- Π. Σακελλαρόπουλος προκειμένου να δημιουργηθεί ένας κλινικός χώρος που θα υποδεχόταν τις εκπαιδευτικές ανάγκες των υπό εκπαίδευση ψυχοθεραπευτών στην πρώιμη παρέμβαση παράλληλα με την παροχή θεραπευτικών υπηρεσιών στην κοινότητα. Συστάθηκε μία εξαμελής ομάδα ψυχοθεραπευτών που αποτελούνταν από τρεις εκπαιδύτριες και τρεις εκπαιδευόμενους. Η ομάδα αυτή με το πέρας του εκπαιδευτικού προγράμματος μετασχηματίστηκε σε ομάδα εργασίας με θέμα τον πατέρα της βρεφικής και νηπιακής ηλικίας.

Η ομάδα εργασίας επεξεργάστηκε θεωρητικές έννοιες γύρω από την έννοια της πατρικής λειτουργίας επιχειρώντας να συνδέσει τη θεωρητική επεξεργασία με το πλούσιο κλινικό υλικό από τις παρεμβάσεις που έγιναν τη διετία της υλοποίησης του εκπαιδευτικού προγράμματος σε οικογένειες με μικρά παιδιά έως πέντε ετών. Παράλληλα μία άλλη οδός κατανόησης της έννοιας του πατέρα υπήρξε η μελέτη θεατρικών έργων αλλά και η παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων γύρω από το ζήτημα αυτό. Μοιάζει η εμπλοκή της τέχνης να αποτέλεσε μία γέφυρα συνδέσεων της κλινικής σκηνής που εξελίσσεται στο θεραπευτικό δωμάτιο με τη σκηνή του θεάτρου και του θεατρικού κειμένου.

Το εργαστήριο μέσα από το κλινικό υλικό και τον σχολιασμό θα επιχειρήσει να αναδείξει τρεις παράλληλους άξονες: ο πρώτος είναι η ανάδειξη των εν τω γενόσθαι ψυχικών φαινομένων γύρω από τον πρώιμο δεσμό παιδιού-πατέρα με τη διαμεσολαβητική παρουσία της μητέρας. Ο δεύτερος άξονας είναι η παρουσίαση της λειτουργίας του θεραπευτικού ζεύγους τόσο κατά τη διάρκεια της παρέμβασης όσο και στην εκ των υστέρων κοινή επεξεργασία του κλινικού υλικού από τους δύο θεραπευτές. Ο τρίτος άξονας είναι να αναδειχθεί ο βοηθητικός και δημιουργικός ρόλος της τέχνης στην κατανόηση των ψυχικών φαινομένων που ως κλινικοί υποδεχόμαστε εντός της δικής μας εσωτερικής ψυχικής σκηνής.

Η φωνή-ουρλιαχτό του πατέρα-λύκου: παρουσίαση κλινικού υλικού (Εύα Αγγέλου, Αντωνία Φυρίγου)

Η Λευκή (3,5 ετών) αιωρείται έξω από την τροχιά της οικογενειακής ζωής, απομονωμένη και σιωπηλή. Εκπέμπει μηνύματα, διαγράφει κινήσεις, όλα αυτά, όμως, κλεισμένα στο δικό της σύμπαν, αχαρτογράφητα

και μη νοηματοδοτημένα από τα γονεϊκά αντικείμενα. Το σύμπτωμα του κρατήματος των κοπράνων είναι αυτό που θα κινητοποιήσει τους γονείς της και θα τους κάνει να ζητήσουν βοήθεια. Στο θεραπευτικό δωμάτιο οι συναισθηματικές δυσκολίες, το «βλέμμα που διαπερνά και δεν μένει», η σιωπή και η «αδεξιότητα» της, στοιχεία της απόμακρης φύσης της, μας καλούν να τα νιώσουμε, να τα κατανοήσουμε και να τα επεξεργαστούμε.

Ο πατέρας εμπλεγμένος στο δικό του σύμπαν άλυτων συγκρούσεων και αναστολών δεν ζεσταίνει τον μικρό της κόσμο. Η μητέρα της άπιαστη, άχρωμη, παγερή.

Οι θεραπεύτριες μάρτυρες και υποδοχείς των ασυνείδητων λειτουργιών, των πρωτόγονων ενστίκτων και των καθηλώσεων, θα πορευτούν μαζί με την οικογένεια σε ένα έδαφος σύνδεσης και γονιμότητας. Οι θεραπεύτριες θα κληθούν να κατανοήσουν τις αντιμεταβιβαστικές αντιδράσεις τους, να κάνουν βωβούς και φανερούς διαλόγους μεταξύ τους.

Στο θεραπευτικό δωμάτιο, θα υπάρξουν αναταράξεις, εκρήξεις, ηρεμία, κενά, νέοι ορίζοντες, πόνος, φόβος, θυμός, επιστροφή. Εκεί, στον νέο κόσμο που δημιουργείται και σε μία νέα ιστορία που νοηματοδοτείται θα ακουστεί ο λυγισμός του πατέρα. Μία φωνή/ουρλιαχτό από τον πατέρα /λύκο που απειλεί, σε φώνημα απαλό, τρυφερό και προστατευτικό. Αυτή η μελωδία θα ακουστεί και θα χρωματίσει την ζωή της Λευκής και θα γίνει ξανά το μικρό κορίτσι που ήταν και είναι.

Δεν θα χρειάζεται πια να είναι «μεγάλη», «περίεργη», αποκλεισμένη. Η λειτουργία του πατέρα θα αποκατασταθεί, όταν εκείνος μπορέσει να ξεχωρίσει από τη σκιά της απειλής που φέρει η θηλυκότητα των μικρών κοριτσιών του, αλλά και της γυναίκας του. Ο ρόλος του θα ενδυναμωθεί όταν ξεδιαλύνει η αμηχανία του ανοίκειου και τελικά θα μπορέσει να παίξει με την Λευκή, περιβάλλοντας την με τη φαντασία και το αστείο χιούμορ του. Ακόμα και μέσα στον εύλωτο και παγωμένο ψυχισμό της μητέρας, θα αντηχήσει η πατρική μεταμόρφωση, και θα σημάνει, τόσο για την ίδια όσο και για την σχέση της με την «Λευκούλα», μια νέα αρχή.

«..σκέψου πως νοιώθει ένας πατέρας...», η αναζήτηση της πατρικής λειτουργίας στην κλινική πράξη και την θεατρική σκηνή (Σχολιασμός από την Βασιλική Αδαμίδου)

«Άραγε δεν πρέπει να αναζητήσουμε στο παιδί τα πρώτα ίχνη της ποιητικής δραστηριότητας ;» θα αναρωτηθεί ο Freud το 1930 στο έργο του «Τέχνη και Ψυχανάλυση» συνδέοντας με άρρηκτο τρόπο το παιχνίδι, την ονειροπόληση και την δραματολογία. Το ξεδίπλωμα της σκέψης του οδηγεί στην διαπίστωση ότι «ο δημιουργός μας δίνει την ευκαιρία να απολαύσουμε, χωρίς ηθικές τύψεις και ντροπή πια, τις ίδιες μας τις φαντασιώσεις»

Στην κλινική πράξη, η εργασία με οικογένειες με παιδιά έως 5 χρόνων μας δίνει την δυνατότητα να «παρακολουθήσουμε» συμπυκνωμένα την δραματολογία των φαντασιώσεων οι οποίες φέρουν στο προσκήνιο επικαλυμμένες επιθυμίες, συγκρούσεις, καθηλώσεις, επαναλήψεις, προβολές και ταυτίσεις όλων των μελών της οικογένειας σε μία γοητευτική αλλά και εξαιρετικά σύνθετη «παράσταση». Οι θεραπεύτριες καλούνται να αναγνωρίσουν, να κατανοήσουν και να νοηματοδοτήσουν αυτό που άλλες φορές σαθρά και άλλες ηχηρά έρχεται μέσα από το παιχνίδι, μέσα από το σώμα, μέσα από την αντιμεταβίβαση. Το «ά-λογο» καλείται να πάρει νόημα, να μορφοποιηθεί σε μία ψυχοποιημένη «σκηνοθεσία». Στο θεραπευτικό δωμάτιο οι δύο θεραπεύτριες, μέσα και έξω από το «δρώμενο», προσφέρουν έναν χώρο υποδοχής αλλά και έναν χρόνο αναμονής προς μία συνδημιουργία με την οικογένεια.

Αναρωτιέται κανείς, ο σκηνοθέτης μιας θεατρικής παράστασης ή μιας κινηματογραφικής ταινίας δεν είναι αυτός που προσπαθεί να σταθεί «αιωρούμενος» αλλά και στιβαρός απέναντι σε κάτι που προσπαθεί να

ανακαλύψει, να δώσει μορφή και νόημα στις επαναλήψεις τις πραγματικότητας, σε απόσταση αλλά και μέλος αυτής, ταυτόχρονα; Αυτός που αντέχει να μην γνωρίζει και να αφήνεται στην συνδημιουργία ενός νοήματος; Η καταφυγή της ομάδας εργασίας μας προς την λογοτεχνία και το θέατρο ήταν σχεδόν επιβεβλημένη, μία ανάγκη να εμπλουτίσουμε, μέσα του ο καθένας μας αλλά και σε έναν δημιουργικό διάλογο όλοι μαζί, την κατανόηση μας γύρω από αυτό που ονομάζουμε «πατρική λειτουργία», διαμορφώνοντας μία αρμονική συνύπαρξη της κλινικής πράξης, των θεωρητικών κειμένων και της τέχνης.

Στην συγκεκριμένη παρουσίαση θα γίνει μία προσπάθεια να «παρασταθεί» το θέατρο δίπλα στο κλινικό υλικό, «Ο Πατέρας» του Στρίνμπεργκ θα συν-οδοιπορήσει με τον πατέρα του κλινικού υλικού που θα παρουσιαστεί νωρίτερα, και μέσα από κοινούς αλλά και διαφορετικούς δρόμους θα προσπαθήσουν να φωτίσουν πτυχές της πατρικής λειτουργίας αλλά και να μας οδηγήσουν σε νέα ερωτήματα.

Συντονισμός:

Γιώργος Ξυλούρης

Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων, Επιστημονικός Υπεύθυνος του Τμήματος Παιδιών και Εφήβων του ΙΨΥΠΕ, Μέλος της κλινικής ομάδας Προγράμματος Πρώιμης Παρέμβασης του Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Ενηλίκων (ΙΨΥΠΕ) "Π. Σακελλαρόπουλος", Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Σχολιασμός:

Βασιλική Αδαμίδου

Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια. Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Παρουσίαση κλινικού υλικού:

Εύα Αγγέλου

Ψυχολόγος, Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ, Μέλος της κλινικής ομάδας Προγράμματος Πρώιμης Παρέμβασης του Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Ενηλίκων "Π. Σακελλαρόπουλος" (ΙΨΥΠΕ).

Αντωνία Φυρίγου

Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια. Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Μέλος του Ελληνικού Ψυχαναλυτικού Χώρου Ντ. Γ. Γουίνικοτ. Επόπτρια της κλινικής ομάδας Προγράμματος Πρώιμης Παρέμβασης του Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Ενηλίκων "Π. Σακελλαρόπουλος" (ΙΨΥΠΕ). Εργάζεται ιδιωτικά.

Στρογγυλή Τράπεζα**Μικρά & μεγάλα βήματα στην ομάδα γονέων-νηπίων (1-3 ετών). Ένα Παιδί Ένας Κόσμος (Παυλίνα Λασκαράτου, Κατερίνα Υδραίου)**

Η Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία "Ένα Παιδί - Ένας Κόσμος" (www.paidi-kosmos.gr) έχει ως στόχο την ευημερία κάθε παιδιού και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του μέσω κοινωνικών, συμβουλευτικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Στο πλαίσιο αυτό, το τμήμα Πρόληψης και Πρώιμης Παρέμβασης "Βήμα" διοργανώνει και υλοποιεί ομάδες γονέων – νηπίων (1-3 ετών) στα πρότυπα του Anna Freud Centre.

Ο πρωταρχικός στόχος των ομάδων γονέων – νηπίων (1-3 ετών) είναι η προώθηση της ανάπτυξης των νηπίων. Στις ομάδες αυτές έρχονται με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους τα διλήμματα εγγύτητας που αντιμετωπίζουν τα μέλη της και τα οποία προκύπτουν στη συγκεκριμένη περίοδο μέσα από τη διαδικασία αποχωρισμού – εξατομίκευσης. Σταδιακά το παιδί «βγαίνει» από την συμβιωτική σχέση με την μητέρα και στο τέλος της συγκεκριμένης αναπτυξιακής φάσης την αποχωρίζεται, αποτελώντας πλέον ένα ξεχωριστό από εκείνη άτομο με τα δικά του χαρακτηριστικά γνωρίσματα και επιτεύγματα. Μέσα από τη διαδικασία αποχωρισμού – εξατομίκευσης, το ζεύγος μητέρας – παιδιού διαπραγματεύεται τη μεταξύ του απόσταση, κάτι δύσκολο και επίπονο και για τους δύο. Οι ομάδες γονέων – νηπίων (1-3 ετών) προσφέρουν "έναν ενδιάμεσο χώρο", όπου γονείς και παιδιά μπορούν να δοκιμάσουν με ασφάλεια το πόσο «κοντά» και το πόσο «μακριά» μπορούν να είναι, τόσο με τα λόγια όσο και με τις πράξεις τους.

Στις ομάδες γονέων – νηπίων (1-3 ετών) οι συντονιστές ακολουθούν το παιχνίδι των παιδιών, ενθαρρύνουν / διευκολύνουν τη συμμετοχή των γονέων και προσφέρουν απλές ερμηνείες και επεξηγήσεις νοηματοδοτώντας τα όσα συμβαίνουν. Παράλληλα, συζητούν με τους γονείς για τυχόν ανησυχίες και προβληματισμούς αναφορικά με το μέγεθος των παιδιών τους.

Στην παρουσίαση αυτή θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε τα μικρά και μεγάλα βήματα μιας дуάδας μητέρας – παιδιού στην ομάδα γονέων – νηπίων (1-3 ετών). Μεσα στην ομάδα αναδείχθηκε η μεγάλη ανάγκη αυτής της μητέρας να βρει κάτι δικό της προτού καταφέρει να κάνει χώρο για το μικρό παιδί της. Παράλληλα, θα παρουσιαστεί και η διαδρομή του παιδιού από την συγχώνευση και την επιφυλακτικότητα προς τη σύνδεση και το "σχετίζεσθαι".

«Το Μεγάλο μας Σπίτι»: Η πολί-σημη* λειτουργία ενός Χώρου Υποδοχής του σχετίζεσθαι, παίζουν, δημιουργείν για παιδιά έως 4 ετών και τους συνοδούς τους (Διονυσία Παναγίδου, Χριστίνα Ιωσηφίδου)

Σκοπός του εργαστηρίου είναι η παρουσίαση και οι ανταλλαγές γύρω από τη λειτουργία ενός Χώρου Υποδοχής για παιδιά έως 4 ετών και τα πρόσωπα φροντίδας τους. Το Μεγάλο μας Σπίτι (Σωματείο για την Α' Παιδική Ηλικία και Γονεϊκότητα) λειτουργεί από το 2015 στην Αθήνα σε κτήριο που παραχωρείται από τον Δήμο Αθηναίων. Είναι εμπνευσμένο από το Πράσινο Σπίτι (La Maison Verte), όπως το οραματίστηκαν και υλοποίησαν το 1979 στο Παρίσι η Françoise Dolto και οι συνεργάτες της. Έκτοτε, παρεμφερείς δομές λειτουργούν σε 50 περίπου χώρες ανά τον κόσμο, ενώ στην Ελλάδα το Μεγάλο μας Σπίτι αποτελεί το μοναδικό μέχρι στιγμής αντίστοιχο εγχείρημα.

Παρουσιάζοντας τις αρχές λειτουργίας, την εν γένει φιλοσοφία, καθώς και τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες μέσα από τις οποίες ανέκυψε η ανάγκη δημιουργίας αυτού του θεσμού στο Παρίσι του 1979 - αλλά και στην

Αθήνα της τελευταίας δεκαετίας, θα υπογραμμίσουμε τη σημασία τέτοιων ανοιγμάτων της ψυχανάλυσης στην κοινότητα.

Θα αναφερθούμε στη σημασία της υποδοχής του μικρού παιδιού στον κοινωνικό δεσμό. Πώς ένας χώρος κοινωνικός και δημόσιος παρέχει ευκαιρίες *κοινωνικοποίησης* στο μικρό παιδί: να ταυτιστεί με το συλλογικό της γενιάς του, να δανειστεί, να κάνει κινήσεις διαφοροποίησης και αυτονόμησης, αλλά και να δημοσιοποιήσει μία εμπειρία του. Μέσω του παίζει και του λέγειν, του σχετίζεται με άλλα παιδιά - γονείς - πρόσωπα υποδοχής ενισχύεται το δημιουργείν γέφυρες και περάσματα. Το παιδί, όσο μικρό κι αν είναι, μπορεί να κάνει τις δικές του κινήσεις στην κοινωνική ζωή σε ένα κλίμα συναισθηματικής ασφάλειας, για το οποίο εγγυάται ο συνοδός του, τα πρόσωπα υποδοχής και εν γένει το πλαίσιο λειτουργίας του χώρου.

Επιπλέον, θα σταθούμε στο πώς υποδεχόμαστε το κάθε υποκείμενο ξεχωριστά, αλλά και τη σχέση παιδιού - φροντιστή. Σε αυτόν τον ενδιαμέσο χώρο εμπειρίας και παίζει, ο καθένας (παιδί ή ενήλικας) έχει τη δυνατότητα να εκφράσει - με όποιο μέσο διαθέτει και με το δικό του ρυθμό - κάποια από αυτά που παίζονται εντός του. Έτσι, το Μεγάλο μας Σπίτι, λειτουργεί και ως ένας χώρος *ήπιας πρώιμης πρόληψης*, διευκολύνοντας κάτι που στην αρχική του μορφή είναι ένα ερώτημα ή μια δυσκολία στις πρωταρχικές σχέσεις, προτού αυτό παγιωθεί ενδεχομένως σε σύμπτωμα ή παθολογία. Η λειτουργία του ως ένας τρίτος όρος διευκολύνει τους πρώτους δια-χωρισμούς και απο-χωρισμούς.

Τέλος, θα γίνει αναφορά στον κοινωνικό και διαμεσολαβητικό ρόλο των Προσώπων Υποδοχής. Στο Μεγάλο μας Σπίτι καλούμαστε να αφήσουμε την επαγγελματική ιδιότητα του θεραπευτή ή του παιδαγωγού, διατηρώντας βέβαια την ευαισθησία μας στις εκδηλώσεις του ασυνειδήτου, στις λειτουργίες κρατήματος, εμπειρίας και αναστοχασμού γύρω από την ιδιαιτερότητα της μεταβίβασης στο χώρο, αλλά και στα πρόσωπα.

Τα παραπάνω θα επιχειρήσουμε να φωτιστούν και μέσω της παρουσίασης «κλινικού υλικού» μέσα από το βλέμμα ενός προσώπου υποδοχής.

**Αναφορά στην Berliner Poliklinik και στην επιλογή των ιδρυτών της του συνθετικού "Poli" από το «πόλις» αντί του "Poly" από το «πολύ».*

Συντονισμός/Σχολιασμός

Εύη Αθανασιάδου

Κλινική Ψυχολόγος (PhD, MSc), Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων. Πρόεδρος της ΕΕΨΨΠΕ και Διδάσκουσα. Έχει εργαστεί τα τελευταία 30 χρόνια σε Μονάδες Ψυχικής Υγείας για το παιδί και τον έφηβο ως ψυχοθεραπεύτρια, αλλά και ως επόπτρια.

Άνθια Ναυρίδη

Επίκουρη Καθηγήτρια Ψυχολογίας στο Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία. Είναι Ψυχοθεραπεύτρια ομάδας και Κλινική Ψυχολόγος με ερευνητική εμπειρία και εξειδίκευση στις μικρές ηλικίες και στα προγράμματα πρόληψης και πρώιμης παρέμβασης για την προαγωγή της ψυχικής υγείας. Είναι Μέλος της Γαλλικής Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Ομάδας (SFPPG) και της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Ομάδας (ΕΕΨΨΟ).

Ομιλήτριες

Παυλίνα Λασκαράτου

Ψυχολόγος (MSc).

Κατερίνα Υδραίου

Ψυχολόγος, Συστημική Ψυχοθεραπεύτρια (MSc).

Διονυσία Παναγίδου

Ψυχολόγος (MA), Τελειόφοιτο εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ, Ιδρυτικό Μέλος και Πρόσωπο Υποδοχής στο Μεγάλο μας Σπίτι.

Χριστίνα Ιωσηφίδου

Ψυχολόγος (MSc), Ιδρυτικό Μέλος και Πρόσωπο Υποδοχής στο Μεγάλο μας Σπίτι.

Στρογγυλή Τράπεζα ΕΕΨΨΟ**Εκδηλώσεις του αρχαϊκού στη διαδρομή προς τη συμβολοποίηση σε ομαδικές συνθήκες**

Το αρχαϊκό αφορά στις πρώιμες μορφές ταύτισης και συμβολοποίησης, ριζωμένες στο σώμα, που συνδέονται με τις πολύ πρώιμες εμπειρίες στο πλαίσιο της σωματικής και συναισθηματικής σχέσης του βρέφους με τη μητέρα. Πρόκειται για διαδικασίες χωρίς λόγο ή αναπαράσταση και περιλαμβάνουν την έννοια της καταγωγής. Ωστόσο, όπως και όλες οι μορφές του ασυνείδητου, το αρχαϊκό παραμένει πάντα παρόν στον υποκείμενο, μπλέκεται στις διεργασίες μεταβίβασης-αντιμεταβίβασης και εμφανίζεται ως ένα υπόβαθρο που ενισχύει ή εμποδίζει νέες μορφές συμβολοποίησης.

Η **Ελένη Βεϊνόγλου** θα μιλήσει για τη θεραπεία ενός ζεύγους με την συμμετοχή του νεογέννητου βρέφους του. Η γέννησή του ανέσυρε άγχη αφανισμού και κατάρρευσης στην σχέση του γονεϊκού πλέον ζεύγους, που με τη σειρά τους πυροδότησαν έντονες προστριβές μεταξύ τους.

Η **Ειρήνη Ιωάννοβιτς** θα μιλήσει για την πορεία μιας ψυχοθεραπευτικής ομάδας μέσα στον χρόνο, αντιπαραβάλλοντάς την με τον ορισμό της τραγωδίας όπως αυτή έχει ορισθεί από τον Αριστοτέλη (Ποιητική 1449 Β, 25): από το αρχαϊκό έως την αναγνώριση Εαυτού.

Ο **Μιχάλης Πέτρου** θα μιλήσει για το αρχαϊκό μέσα από δύο παρατηρήσεις και τη βοήθεια οπτικοακουστικού υλικού: η πρώτη, μια διάταξη ομαδικής συνθήκης εργαστηρίου τέχνης παιδιών με αυτισμό, η δεύτερη μια οικογένεια στην οποία αναδύονται στη διάρκεια της θεραπείας διάχυτα αρχαϊκά άγχη.

Συντονισμός**Μάτα Ματσουκά**

Κλινική Ψυχολόγος Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων. Διδάσκον και Εποπτεύον Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εκπαιδεύτρια της ψυχαναλυτικής παρατήρησης βρέφους.

Ομιλητές**Ελένη Βεϊνόγλου-Νέγη**

Ψυχολόγος, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Ενηλίκων, Εφήβων, Ζεύγους και Ομάδας, Ιδρυτικό Μέλος και διδάσκουσα αναλύτρια της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Ομάδας (ΕΕΨΨΟ) και Τακτικό Μέλος της Société Française de Psychothérapie Psychanalytique de Groupe, Μέλος του Syndicat National des Psychologues (France).

Ειρήνη Ιωάννοβιτς

Ψυχιατρική Κοινωνική Λειτουργός, Αναλύτρια Ομάδας και Θεραπείας Ζεύγους/ Οικογένειας, Διδάσκουσα και Ιδρυτικό Μέλος της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Ομάδας (ΕΕΨΨΟ).

Μιχάλης Πέτρου

Κλινικός Ψυχολόγος (PhD) και Κοιν. Ανθρωπολόγος, Ψυχαναλυτής (ΕΨΕ & IPA) και Αναλυτής ομάδας (ΕΕΨΨΟ & SFPPG). Διδάσκων Μέλος της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Ομάδας.

Στρογγυλή Τράπεζα

Παίζοντας τον Εσωτερικό Κόσμο: Το παιχνίδι στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων ως μονοπάτι αναδόμησης του Εγώ μέσα από ένα ταξίδι μεταβίβασης και αντιμεταβίβασης

Παίζοντας, ανακαλύπτοντας, επικοινωνώντας: Η θεωρητική εξέλιξη της έννοιας παίζει και η λειτουργία του στην κλινική εργασία (Μαρία Τσελίκια)

Η ψυχανάλυση έχει αναπτυχθεί ως μια ιδιαίτερα εξειδικευμένη μορφή του παίζει στην υπηρεσία της επικοινωνίας με τον εαυτό και τους άλλους (Winnicott, 1971). Η θεραπευτική στάση δεν χαρακτηρίζεται από την ακαμψία κύρους ή γνωστικής ανωτερότητας του θεραπευτή. Η ευελιξία του θεραπευτή να ταλαντεύεται ανάμεσα στην εμπειρία και την ερμηνεία είναι η συνεισφορά του σε μια συνδημιουργία με το θεραπευόμενο, συνιστά την ικανότητά του να είναι ένας αρκετά καλός συμπαίκτης. Η παρουσίαση εστιάζει στις θεωρητικές έννοιες που δηλώνονται, παίρνοντας μορφή στην κλινική εργασία με παιδιά και εφήβους. Τροφοδοτούν και υποστηρίζουν τις θεραπευτικές συναντήσεις κάνοντάς τις για τους ασθενείς δημιουργικές συναλλαγές με τον εσωτερικό και εξωτερικό κόσμο.

«Θα παίζεις μαζί μου;» Η πρόσκληση προς τη Θεραπεύτρια – η πρόκληση για τη Θεραπεύτρια (Αιμιλία Μπαρτζώκη)

Μέσα από κλινικό υλικό κοριτσιού προσχολικής ηλικίας με πρώιμα ελλείματα, θα παρουσιαστεί ο τρόπος με τον οποίο το παιχνίδι του παιδιού μπορεί να λειτουργήσει ως μεταβατικός χώρος, εντός του οποίου εκφράζονται πρώιμα άγχη, άμυνες, φαντασιώσεις, τραυματικές εμπειρίες. Αποτελεί πρόκληση για τη Θεραπεύτρια το πως θα αξιοποιήσει την αντιμεταβίβασή της, ανταποκρινόμενη στην πρόσκληση του παιδιού να «παίξει» μαζί της, ως μία εσωτερική πυξίδα που θα χρησιμοποιηθεί για την κατανόηση του υλικού, της συναισθηματικής κατάστασης του παιδιού και της διυποκειμενικής συνάντησης των δύο σωμάτων και ψυχισμών μέσα στο αναλυτικό πεδίο.

Παίζοντας τα “ανονείρευτα όνειρα”: παλινδρόμηση και αναδόμηση στην εφηβεία (Νικόλαος Τζίκας)

Τι σημαίνει το παιχνίδι να γίνεται μια μορφή ονείρου σε εγρήγορση; Στην ψυχαναλυτική εργασία με εφήβους που έχουν βιώσει σοβαρά τραύματα, η παλινδρόμηση αναδύεται με πολλούς τρόπους: ως σιωπή, ως ψευδαίσθηση ή ως δημιουργικό παιχνίδι. Όταν το τραύμα δεν μπορεί να συμβολοποιηθεί, επιστρέφει ως «ανονείρευτο όνειρο» (undreamt dream) που στοιχειώνει το παρόν. Το παιχνίδι μπορεί τότε να λειτουργήσει σαν ένας μεταβατικός χώρος όπου το «εδώ και τώρα» συναντά το «εκεί και τότε» και το άμορφο βρίσκει σχήμα και λόγο. Η παλινδρόμηση, αν κρατηθεί, δεν είναι πισωγύρισμα αλλά δυνατότητα αναδόμησης: μια επιστροφή που ανοίγει τον δρόμο για ένα νέο νόημα. Μέσα από κλινικές ιστορίες εφήβων θα αναδειχθεί πώς το παιχνίδι σε μια μορφή ‘ονειρεύεσθαι σε εγρήγορση’, όπου θεραπευτής και ασθενής παλινδρομούν, ξανα-επισκέπτονται και κατασκευάζουν μαζί ένα νέο νόημα στην ήδη υπάρχον εμπειρία επιτρέποντας μια επανασύνδεση με πρώιμες καταστάσεις υπό νέο πρίσμα.

Συντονισμός

Αιμιλία Μπαρτζώκη

Κλινική Ψυχολόγος (MSc), Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Εκπαιδεύτρια στην Ψυχαναλυτική Παρατήρηση Βρέφους, Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Δρ. Νικόλαος Τζίκας

Ψυχολόγος και Ψυχαναλυτικός Ψυχοθεραπευτής Παιδιών και Εφήβων, Μέλος της Βρετανικής Εταιρείας Παιδοψυχοθεραπευτών (Association of Child Psychotherapists/ACP) και Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Ομιλητές

Αιμιλία Μπαρτζώκη

Κλινική Ψυχολόγος (MSc), Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Εκπαιδεύτρια στην Ψυχαναλυτική Παρατήρηση Βρέφους, Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Μαρία Τσελίκια

Κλινική Ψυχολόγος (MSc), Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Δρ. Νικόλαος Τζίκας

Ψυχολόγος και Ψυχαναλυτικός Ψυχοθεραπευτής Παιδιών και Εφήβων, Μέλος της Βρετανικής Εταιρείας Παιδοψυχοθεραπευτών (Association of Child Psychotherapists/ACP) και Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Σοφία Χασιλίδη

Κλινική Ψυχολόγος, D.E.S.S., Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος και Μέλος ΔΣ της ΕΕΨΨΠΕ.

Εργαστήριο**Χρήση τοξικών ουσιών στην εφηβεία: μήτε σχετίζεσθαι, μήτε παίζειιν**

Στο εργαστήριο θα μελετήσουμε τις ιδιαιτερότητες του τοξικού στοιχείου στην ψυχική οργάνωση των εφήβων και νεαρών ατόμων. Με αφετηρία μια κλινική περίπτωση θα εξεταστούν οι δυνατότητες ψυχικής εργασίας και η μεταβίβαση-αντιμεταβίβαση των δύο πρωταγωνιστών. Πώς ο ψυχαναλυτής στη συνάντηση με τον "αντι-αναλυόμενο" εν πολλοίς έφηβο, που δεν παίζει, ούτε δημιουργεί, θα διασφαλίσει τη συνθήκη που θα επιτρέψει την υποκειμενική ιδιοποίηση του σώματος, της σκέψης, της επιθυμίας και της ταυτότητάς του;

Συντονισμός**Ελίζα Νικολοπούλου**

Κλινική Ψυχολόγος, Ψυχαναλύτρια, Μέλος της ΕΨΕ, της IPA, της Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Μελέτης της Εφηβείας "Ενηβος" και της Εταιρείας Ελληνικός Ψυχαναλυτικός Χώρος Ντ. Γ. Γουίνικοτ.

Σχολιασμός**Φώτης Μπόμπος**

Ψυχίατρος, Διδάσκων Ψυχαναλυτής της ΕΨΕ και Μέλος της IPA, Διδάσκων του ΙΨΣΑ (Ινστιτούτο Ψυχοσωματικής Αθήνας) και Μέλος του IPSO- P. Marty.

Ομιλητής**Πέτρος Κεφάλας**

Διδάκτωρ Κλινικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου της Λωζάνης, Μέλος της ΕΨΕ, της IPA, Διδάσκων στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Ιδρυτικό Μέλος της Μονάδας Απεξάρτησης ΨΝΑ.

Στρογγυλή Τράπεζα**Σχετίζεσθαι και δημιουργείν στη λειτουργία των Κινητών Μονάδων ΕΠΑΨΥ****Διαδικασίες του Σχετίζεσθαι και Κλινική Πραγματικότητα στο Πεδίο της Κοινωνικής Παιδοψυχιατρικής - Το παράδειγμα της Κινητής Μονάδας Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων Αττικής (ΕΠΑΨΥ) (Βιργινία Αγγέλου, Χαράλαμπος Γιάννου)**

Οι προέφηβοι και έφηβοι που υποφέρουν ψυχικά από σοβαρά ζητήματα όπως κατάθλιψη, απόπειρες αυτοκτονίας, διαταραχές της συμπεριφοράς, σχολική άρνηση, χρήζουν άμεσης και εξειδικευμένης παρέμβασης. Οι νέοι αυτοί και οι οικογένειές τους συχνά δεν αναζητούν βοήθεια, είτε γιατί δεν εκφράζουν ρητά την ανάγκη τους είτε γιατί αρνούνται να επισκεφθούν μια υπηρεσία ψυχικής υγείας. Οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας που εργάζονται σε κοινοτικά πλαίσια, αλλά και οι εκπαιδευτικοί, παίζουν έναν κρίσιμο ρόλο στην έγκαιρη αναγνώριση αυτών των προβληματικών, δεδομένου ότι είναι από τα πρώτα άτομα που έρχονται σε επαφή μαζί τους. Αυτοί οι επαγγελματίες λειτουργούν ως μεσολαβητές, συνδέοντας τον νέο και την οικογένειά του με την Κινητή Μονάδα Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων (ΚΜ). Σε συνεργασία πάντα με τους εν λόγω επαγγελματίες, τα μέλη της θεραπευτικής ομάδας της ΚΜ παρεμβαίνουν σε θεραπευτικά ζεύγη με γνώμονα πάντα τη διαθεσιμότητα, την κινητικότητα και την ευελιξία και με στόχο την οργάνωση της φροντίδας, όσο το δυνατόν πλησιέστερα -τόσο χωροταξικά όσο και ψυχικά- στις ανάγκες των οικογενειών. Πρόκειται για μια πρακτική η οποία επιστρατεύει σε μεγάλο βαθμό τις δημιουργικές ικανότητες των θεραπειών, προκειμένου να βρεθεί η σωστή απόσταση- ούτε πολύ μακριά ούτε πολύ κοντά- με τους νεαρούς θεραπευόμενους, κάτι που θα μπορούσε να τους φέρει σε επαφή με το δίπολο παρεμβατικότητα/εγκατάληψη. Η θεραπευτική σχέση ανοίγει ένα μεταβατικό πεδίο, αρκούντως εμπειρικό, το οποίο, ιδανικά, θα διευκολύνει επαρκώς σε ένα πρώτο βαθμό την έκφραση και στη συνέχεια τη μετατροπή των ενδοψυχικών συγκρούσεων. Παράλληλα με την ατομική θεραπεία, προτείνονται χώροι επεξεργασίας τόσο για το γονεϊκό ζεύγος αλλά και για τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, προκειμένου να αξιοποιηθεί το πλήρες -κατά το δυνατό- δυναμικό των οικογενειακών δεσμών. Τέλος, η διασύνδεση με τους εξωτερικούς συνεργάτες είναι πολύτιμη προκειμένου να δημιουργηθεί ένα πλέγμα δεσμών γύρω από τις υπό θεραπεία οικογένειες. Η παρούσα εργασία, επιχειρεί να αναδείξει το έργο της Κινητής Μονάδας μέσα από μία διπλή οπτική. Αφενός μέσω της χαρτογράφησης των κλινικών και κοινωνικών αναγκών όπως αυτές περιγράφονται σε ένα ποσοτικό επίπεδο. Αφετέρου, μέσω της ψυχοδυναμικής εμβάθυνσης σε ένα επιλεγμένο κλινικό υλικό, το οποίο επιτρέπει την κατανόηση της ατομικής και οικογενειακής ψυχικής πραγματικότητας. Τα ποσοτικά δεδομένα λειτουργούν ως ένα είδος "ψυχοκοινωνικού αποτυπώματος", υποδεικνύοντας τις ζώνες της ψυχικής ευαλωτότητας στο πεδίο, καθώς και τις ρωγμές του συστήματος που συχνά αναπαράγουν ή εντείνουν τη δυσφορία, ενώ η μελέτη περίπτωσης εμβαθύνει στον τρόπο λειτουργίας και τη θεραπευτική φιλοσοφία της Κινητής Μονάδας που βασίζεται στην παράλληλη αξιοποίηση του ατομικού και οικογενειακού χώρου για την έκφραση και επεξεργασία της ψυχικής οδύνης. Η συνδυαστική αξιοποίηση της ατομικής και οικογενειακής αφήγησης, εξασφαλίζει χώρο και χρόνο για την ανάδειξη της πολυπλοκότητας των ενδο-ψυχικών και δια-γενεακών διεργασιών, υποστηρίζοντας παράλληλα δυναμικά την πάλη για νοσηματοδότηση των εφήβων θεραπευόμενων μέσα σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο που συχνά αδυνατεί να προσφέρει επαρκή ερμηνευτικά σχήματα. Έτσι, η λειτουργία της Κινητής Μονάδας δεν αποσκοπεί μόνο στην παροχή ψυχοθεραπευτικών υπηρεσιών, αλλά ενδεχομένως και στην από κοινού δημιουργία ενός ενδιάμεσου χώρου, ενός κρατήματος (holding) που καθιστά δυνατή την επεξεργασία του άγχους και των ασυνείδητων συγκρούσεων, τόσο των υποκειμένων, όσο και των συστημάτων στα οποία αυτά ανήκουν.

Πώς διαμορφώνεται το σχετίζεσθαι και το παίζειν στο πλαίσιο μιας Κινητής Μονάδας Ψυχικής Υγείας: Η περίπτωση της Α. (Άρια Γκιρλέμη, Βασιλική Σκόδρα, Γιώργος Βάσσος)

Οι Κινητές Μονάδες Ψυχικής Υγείας ΒΑ και Δυτικών Κυκλάδων της ΕΠΑΨΥ λειτουργούν με βάση τις αρχές της κοινοτικής ψυχιατρικής. Μια εργασία που συνίσταται εκ των πραγμάτων σε ένα συνδυασμό κοινοτικών και κλινικών δράσεων σε ένα πλαίσιο που παρέχει ψυχοθεραπεία με ψυχαναλυτική κατανόηση με ατομικές συνεδρίες και κατ'οίκον επισκέψεις κυρίως βραχείας παρέμβασης με αραιή και σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και μη σταθερή συχνότητα. Το πλαίσιο των Κινητών Μονάδων διαφέρει σημαντικά από αυτό που έχουμε στο μυαλό μας όταν σκεφτόμαστε ένα αμιγώς ψυχαναλυτικό πλαίσιο. Αρχικά, η συχνότητα των συναντήσεων είναι μία ή δύο φορές τον μήνα. Επιπλέον, οι θεραπευτές ταξιδεύουν από την Αθήνα στα νησιά, δηλαδή πηγαίνουν εκείνοι στον τόπο κατοικίας των θεραπευόμενων και οι συνεδρίες γίνονται σε διάφορους χώρους που παρέχει ο εκάστοτε δήμος. Το θεραπευτικό πλαίσιο δύναται να διαφέρει από συνεδρία σε συνεδρία. Ακόμη, είναι πιθανό να μην πραγματοποιηθεί εκτάκτως κάποιο ταξίδι, λόγω αντικειμενικών γεγονότων της εξωτερικής πραγματικότητας (π.χ., δυσμενείς καιρικές συνθήκες, απουσία δρομολογίων στα καράβια τους χειμερινούς μήνες ή έλλειψη διαθεσιμότητας καταλυμάτων τους θερινούς μήνες). Επίσης, είναι συχνό να αποχωρήσει ένας θεραπευτής προτού ολοκληρωθεί το θεραπευτικό πλάνο, με συνέπεια την αλλαγή του θεραπευτή εν μέσω μιας θεραπείας. Είναι λοιπόν εμφανές ότι η λειτουργία των ΚΜΨΥ διέπεται από εναλλαγές και αστάθεια. Πώς λοιπόν μπορούμε να διαφυλάξουμε το ψυχοδυναμικό πλαίσιο όταν η εξωτερική πραγματικότητα δεν επιτρέπει την αναγκασία σταθερότητα; Σε αυτό το σημείο έρχεται να απαντήσει το εσωτερικό θεραπευτικό πλαίσιο που φέρει μαζί του ο εκάστοτε θεραπευτής και διαφυλάσσει τη θεραπευτική σχέση.

Μετά την παρουσίαση του πλαισίου των ΚΜΨΥ και των προκλήσεων που αυτό φέρει, θα ακολουθήσει σύνδεση με ένα κλινικό περιστατικό. Πρόκειται για την Α., 9 ετών, η οποία προσήλθε για πρώτη φορά στη μονάδα προ 5ετίας. Είναι μία θεραπεία που βρίσκεται εν εξελίξει και βλέπουμε την ευελιξία του φορέα για θεραπείες ανοιχτού τέλους όταν πρόκειται για έντονα τραυματικά γεγονότα και άγχη εγκατάλειψης, όπως στην περίπτωση της Α., η οποία εγκαταλείφθηκε από τη μητέρα της σε ηλικία 3 ετών περίπου και μερικούς μήνες αργότερα είδε τον πατέρα της απαγχονισμένο. Πρόκειται για μία περίπτωση που εξ αρχής διακίνησε όλο το κλιμάκιο και εφαρμόστηκαν διαφορετικοί χειρισμοί από τους προκαθορισμένους, λόγω της επιθυμίας των θεραπειών να φροντίσουν, αλλά και της επιθυμίας της Α. να λάβει φροντίδα και βοήθεια. Το πλαίσιο χρειάστηκε πολλές φορές να τροποποιηθεί για να καλύψει τις ανάγκες της Α. και των φροντιστών της (την κηδεμονία της ανέλαβαν ο πατρικός παππούς και γιαγιά). Το αρχικό αίτημα είχε γίνει έπειτα από παρέμβαση των δημόσιων νομικών αρχών και αφορούσε τη διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης της οικογένειας, λόγω ανησυχίας από το σχολείο για σεξουαλική παρενόχληση ή κακοποίηση, και την παιδοψυχιατρική εκτίμηση της Α., οπότε τα αρχικά αισθήματα του παππού προς τον φορέα αφορούσαν μία καταναγκαστική παρέμβαση καθώς και μία κατηγορία ότι δεν φροντίζει όπως θα άρμοζε. Από τη διερεύνηση δεν βρέθηκαν ενδείξεις σεξουαλικής κακοποίησης ή παρενόχλησης, αλλά υπερέκθεση του παιδιού σε ακατάλληλες για την ηλικία της τηλεοπτικές εκπομπές, οι οποίες διήγειραν σεξουαλικές φαντασιώσεις. Χρειάστηκε ένα μεγάλο διάστημα για να εξοικειωθεί η οικογένεια με τους θεραπευτές, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι την εργασία με τους κηδεμόνες ανέλαβε κοινωνικός λειτουργός σε κατ'οίκον παρέμβαση, όπου μέχρι σήμερα έχουν γίνει 3 αλλαγές θεραπειών. Αναρωτιόμαστε πώς η εναλλαγή θεραπειών της οικογένειας έχει επηρεάσει το οικογενειακό σύνολο, καθώς και την Α. και τι φαντασιώσεις και άγχη μπορεί να διεγείρει για πιθανή αποχώρηση των δικών της θεραπευτριών. Έπειτα από την αρχική παιδοψυχιατρική εκτίμηση, η Α. κάνει ψυχοθεραπεία (παρουσίαζε ευμεταβλητότητα στο συναίσθημα, υπερκινητικότητα, εναντιωματική συμπεριφορά και ευερεθιστότητα) με συχνότητα 2 φορές τον μήνα και λογοθεραπεία (λόγω διάσπασης προσοχής και με σκοπό την εξάλειψη των αρθρωτικών και φωνολογικών δυσκολιών, την ανάπτυξη του προφορικού και αφηγηματικού λόγου, την ενίσχυση των πραγματολογικών δεξιοτήτων και την αναγνώριση και έκφραση των συναισθημάτων μέσω δομημένων και ημι-δομημένων

δραστηριοτήτων), με αρχική εβδομαδιαία συχνότητα και πλέον 2 φορές τον μήνα. Οι θεραπεύτριες χρειάστηκε να γεφυρώσουν το κενό και να προσαρμοστούν στη διαθεσιμότητα του παππού, τροποποιώντας εκείνες αναλόγως το πρόγραμμά τους, λόγω της ανησυχίας και του νοιαξίματος που ένιωθαν για την Α. Και οι δύο θεραπείες έχουν σταθερή μέρα και ώρα, όσο αυτό είναι εφικτό από τους εξωτερικούς παράγοντες (π.χ., κακοκαιρία, σεισμοί), όπου δίνονται τηλεφωνικά ραντεβού για να υπάρχει ένα κράτημα και να διαφυλαχθεί η θεραπευτική σχέση. Από την παρουσίαση του κλινικού υλικού σε τρεις φάσεις της θεραπείας, θα φανούν οι εναλλαγές του τρόπου σχετίζεσθαι και παίζει της Α. Μέσα από τη θεραπεία αναδείχθηκαν τα ελλείμματα και τα πραγματικά τραύματα της Α. και αναρωτιόμαστε πώς η ανάγκη να εργαστούμε σε ένα διαφοροποιημένο από το τυπικό ψυχαναλυτικό πλαίσιο επέδρασε στη θεραπεία της Α., σε έναν τόπο όπου δεν υπήρχαν άλλες διαθέσιμες υπηρεσίες.

Συντονισμός

Έφη Λάγιου-Λιγνού

MPsychPsych, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών, Εφήβων και Γονέων-Βρεφών/Νηπίων, Ιδρυτικό Μέλος, Διδάσκουσα και Επόπτρια της ΕΕΨΨΠΕ, Μέλος του ΔΣ του ΙΨΥΠΕ "Π. Σακελλαρόπουλος", Επόπτρια κλινικού έργου των κινητών μονάδων της ΕΠΑΨΥ, Μέλος του Βρετανικού Συλλόγου Παιδοψυχοθεραπευτών (ACP), της Εταιρείας Ψυχοθεραπευτών Tavistock και APPCIOS.

Ομιλητές

Βιργινία-Ειρήνη Αγγέλου

Ψυχολόγος (BA), Εξαρτησιολόγος (MSc), εκπ. Ομαδική Αναλύτρια, Κινητή Μονάδα Παιδιών και Εφήβων "ΠΝΟΕΣ" της ΕΠΑΨΥ.

Χαράλαμπος Γιάννου

Ψυχολόγος (MSc), Επιστημονικά Υπεύθυνος στην Κινητή Μονάδα Παιδιών και Εφήβων "ΠΝΟΕΣ" της ΕΠΑΨΥ.

Άρια Γκιρλέμη

Κλινική Ψυχολόγος (MSc), Κινητή Μονάδα BA Κυκλάδων ΕΠΑΨΥ, Κλιμάκιο Πάρου.

Βασιλική Σκόδρα

Λογοθεραπεύτρια, Κινητή Μονάδα BA Κυκλάδων ΕΠΑΨΥ, Κλιμάκιο Πάρου.

Γεώργιος Β. Βάσσος

Κλινικός Ψυχολόγος (MSc), Υπ. Ψυχαναλυτής ΕΨΕ, Ε/Υ Κινητής Μονάδας BA Κυκλάδων ΕΠΑΨΥ.

Στρογγυλή Τράπεζα

Απεικονισμοί-αναπαραστάσεις στο όνειρο και την τέχνη. Μορφοποιώντας την πρώιμη ιστορία.

(Μαρία Τσελίκα)

Στο πρώτο κείμενο παρουσιάζονται όνειρα μιας μικρής έφηβης με δυσφορία ταυτότητας φύλου. Η δωδεκάχρονη κοπέλα αμφίθυμα και με την παρότρυνση των γονιών της ξεκινά ψυχοθεραπεία. Έχει εκμυστηρευτεί στη μητέρα και σε κάποιους φίλους διαδικτυακά την επιθυμία να αποκαλείται στο ουδέτερο γένος, την αμηχανία για το σώμα της που αλλάζει. Κατά την πρώτη περίοδο μετά την έναρξη της ψυχοθεραπείας τα λόγια της είναι λιγοστά. Όμως όνειρα γεμίζουν με εικόνες κάποιες συνεδρίες.

Έτσι ξεκινά η Α να απευθύνεται στη θεραπεύτρια: μέσω των ονείρων της. Μέσω αυτών συναντάται με τα πρωταρχικά αντικείμενα και εισέρχεται στο παιχνίδι της μεταβίβασης στη θεραπεία. Εικονογραφούνται με αυτόν τον τρόπο πρώιμα αλλά και σύγχρονα άγχη που η εφηβεία φέρνει στο προσκήνιο: διακρίνονται προοιδιπόδεις και οιδιπόδεις θεματικές, που αφορούν την καταστροφικότητα, την εγκατάλειψη, τον αποχωρισμό και την σεξουαλικότητα.

Τα όνειρα συνιστούν πεδίο προβολής της ασυνείδητης διάστασης της αναπαράστασης σώματος (εξεικονισμός σώματος – Lemma,2010), αντικατοπτρίζοντας την ποιότητα των πρώιμων ταυτίσεων, συνθέτοντας στη θεραπεία έναν μεταβατικό χώρο δοκιμών, ενδεχόμενων αφηγήσεων μιας ιστορίας υποκειμενοποίησης. Απεικονίζουν διαδρομές στην προσωπική της ανάπτυξη.

(Εύη Αθανασιάδου)

Στην παράλληλη εργασία των γονιών, αποκαλύπτονται διαγενεολογικά τραύματα που εμφανίζονται στην αφήγηση και επηρεάζουν την σχέση τους με την έφηβη αλλά εκδραματίζονται και στην μεταβίβαση. Η θεραπεύτρια στην προσπάθεια να «κρατήσει» αλλά και να επεξεργαστεί το βίαιο και τραυματικό περιεχόμενο αλλά και την δική της αντιμεταβίβαση θα αναζητήσει καταφύγιο στην Τέχνη και θα ξεκινήσει μία παράλληλη αναζήτηση στα έργα της L. Bourgeois. Τα ζητήματα που θα μας απασχολήσουν αφορούν την διαπραγμάτευση της θηλυκής ταυτότητας και της οικειοποίησης του εφηβικού σώματος σε σχέση με την μητέρα και τον πατέρα αλλά και την προσπάθεια διαπραγμάτευσης των πρώιμων τραυματισμών μέσα στα όνειρα και την καλλιτεχνική δημιουργία. Θα επεξεργαστούμε ακόμα την έννοια του σώματος της μητέρας ως ένα «σπίτι-καταφύγιο» ή ένα «σπίτι φυλακή» (Femme maison L. Bourgeois 1945-47), καθώς η έφηβη προσπαθεί να διαφοροποιήσει την θηλυκή της ταυτότητα. Πώς μπορεί το «παιχνίδι» με την τέχνη να αναπαραστήσει και να βοηθήσει τον θεραπευτή όπως και τον καλλιτέχνη στην αφήγηση μία ιστορίας δίνοντας δυνατότητα ψυχοποίησης και μετασχηματισμού ακατέργαστων ακόμα πρώιμων τραυματισμών;

Για την Bourgeois, το έργο τέχνης και η δημιουργία του γίνεται το μέσο για την μεταβίβαση και επεξεργασία συναισθημάτων, φαντασιώσεων αλλά και τραυματικών βιωμάτων. Η έφηβη επίσης θα προσπαθήσει να μιλήσει για το παρελθόν μέσα από τα όνειρά της. Όπως λέει η Bourgeois: «Οι αναμνήσεις μου με βοηθούν να ζω στο παρόν και θέλω να τις διασώσω. Πρέπει να πεις την ιστορία σου και να ξεχάσεις την ιστορία σου. Να ξεχάσεις και να συγχωρέσεις. Είναι απελευθερωτικό.»

Συντονισμός

Αλεξάνδρα Αποστολοπούλου

Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων – Ψυχοθεραπεύτρια. Τακτικό μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Σχολιασμός

Κώστας Ζερβός

Ψυχίατρος-Ψυχαναλυτής, Μέλος της ΕΨΕ.

Ομιλήτριες

Εύη Αθανασιάδου

Κλινική Ψυχολόγος (PhD, MSc), Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων. Πρόεδρος της ΕΕΨΨΠΕ και Διδάσκουσα. Έχει εργαστεί τα τελευταία 30 χρόνια σε Μονάδες Ψυχικής Υγείας για το παιδί και τον έφηβο ως ψυχοθεραπεύτρια, αλλά και ως επόπτρια.

Μαρία Τσελίκια

Κλινική Ψυχολόγος (MSc), Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Εργαστήριο**Συσχετίζοντας την Ψυχαναλυτική Θεωρία, Ερευνώντας το Παιχνίδι: Η «Ψυχαναλυτική Κλίμακα Αξιολόγησης Παιχνιδιού του Παιδιού/ChildPsychoanalyticPlayAssessmentScale (C-PPAS)®**

Η παρουσίαση αυτή αποσκοπεί στην εισήγηση ενός καινούργιου εργαλείου, την Ψυχαναλυτική Κλίμακα Αξιολόγησης Παιχνιδιού του Παιδιού (Child Psychoanalytic Play Assessment Scale – C-PPAS), αναδεικνύοντας τη σχέση της ψυχαναλυτικής θεωρίας γύρω από το παιχνίδι με μια πιο ερευνητική προσέγγιση. Το παιχνίδι αναγνωρίζεται ευρέως ως θεμελιώδες μέσο επικοινωνίας, έκφρασης και αναπτυξιακής εξέλιξης στις ψυχαναλυτικές θεραπείες παιδιού. Ωστόσο, η σύνδεση της ψυχαναλυτικής θεωρίας και της κλινικής γνώσης με την εμπειρική έρευνα στο παιχνίδι παραμένει μια πρόκληση. Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει το C-PPAS, ένα εργαλείο σχεδιασμένο για την ποιοτική και ποσοτική αξιολόγηση του παιχνιδιού παιδιών ηλικίας 4 έως 8 ετών. Το C-PPAS βασίζεται σε τέσσερις θεμελιώδεις άξονες και περιλαμβάνει την αξιολόγηση 55 επιμέρους στοιχείων μέσω μιας τριβάθμιας κλίμακας Likert. Η εφαρμογή - χρήση του εργαλείου εκτείνεται τόσο στην αρχική διαγνωστική φάση όσο και κατά τη διάρκεια διαφόρων σταδίων της θεραπείας. Η δομημένη του μορφή επιτρέπει την ποσοτική αποτύπωση του παιχνιδιού, διευκολύνοντας την παρακολούθηση της εξέλιξής του στον χρόνο και προσφέροντας πολύτιμες πληροφορίες για την αναπτυξιακή πρόοδο του παιδιού. Το C-PPAS εστιάζει στη λειτουργική διάσταση του παιχνιδιού, παρά στα θέματα που αναπτύσσει το παιδί στο παιχνίδι, αποτυπώνοντας τις υποκείμενες ψυχοδυναμικές και αναπτυξιακές διεργασίες που εκδηλώνονται.

Η εισήγηση θα αναλύσει τις θεωρητικές βάσεις του εργαλείου, θα παρουσιάσει την κλινική του εφαρμογή μέσω βινιετών και θα αναδείξει πώς συμβάλλει στην ενίσχυση της αξιοπιστίας των ψυχαναλυτικών προσεγγίσεων, εναρμονίζοντας τις με τις απαιτήσεις της έρευνας, σε έναν κόσμο που αναζητά ολοένα και περισσότερο δεδομένα για την αποτελεσματικότητα των θεραπειών. Το εργαλείο έχει σχεδιαστεί για να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στην ελεύθερη ψυχαναλυτική παρατήρηση και την πιο δομημένη αξιολόγηση. Μέσα από αυτή τη σύνθεση, επιδιώκεται μια πιο τεκμηριωμένη κατανόηση του παιχνιδιού στην παιδική ψυχανάλυση.

Συντονισμός/σχολιασμός**Δρ. Αθανάσιος Αλεξανδρίδης**

Ψυχίατρος, Παιδοψυχίατρος. Διδάσκων Ψυχαναλυτής της ΕΨΕ, της APF και της IPA, Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ, Επιστημονικός σύμβουλος στο Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας "Γαληνός", Ευρωπαίος εκπρόσωπος στο ΔΣ της IPA.

Ομιλητής**Δρ. Νικόλαος Τζίκας**

Ψυχολόγος και Ψυχαναλυτικός Ψυχοθεραπευτής Παιδιών και Εφήβων, Μέλος της Βρετανικής Εταιρείας Παιδοψυχοθεραπευτών (Association of Child Psychotherapists/ACP) και Τακτικό Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Στρογγυλή Τράπεζα

Παρατηρώντας με συναίσθημα και σκέψη: η ψυχαναλυτική παρατήρηση βρέφους ως εκπαιδευτική βιωματική εμπειρία στην κατανόηση των πρωίμων σχέσεων και ως σημαντικό εργαλείο στην κλινική εμπειρία

Στόχος της τράπεζας είναι η ανάδειξη της σπουδαιότητας της μεθόδου της Ψυχαναλυτικής Παρατήρησης Βρέφους παρατήρησης βρέφους, όπως αυτή αναπτύχθηκε από την ψυχαναλύτρια Esther Bick. Η κατανόηση των πρωίμων σχέσεων και αλληλεπιδράσεων μέσω της προσωπικής εμπειρίας του παρατηρητή, ο ρόλος της ομάδας εργασίας που συνοδεύει αυτή την εμπειρία και η σύνδεση με θεωρητικές έννοιες συνιστούν μία συνθήκη ιδιαίτερα χρήσιμη όχι μόνο για τους εκπαιδευόμενους στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία των παιδιών και εφήβων αλλά και για τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας και εκείνων γενικότερα που αντικείμενο εργασίας τους είναι το παιδί. Μετά από μία σύντομη εισαγωγή στην μέθοδο, θα ακολουθήσουν τρεις εισηγήσεις. Οι δύο από επαγγελματίες ψυχικής υγείας που συμμετείχαν σε εξωτερικό σεμινάριο που διοργανώνει η ΕΕΨΨΠΕ και θα μεταφέρουν την εμπειρία τους. Θα ακολουθήσει μία τρίτη εισήγηση που αποτελεί αποτέλεσμα ομαδικής εργασίας εκπαιδευομένων της ΕΕΨΨΠΕ η οποία θα εστιάσει στη λεπτομερή ανάλυση παρατήρησης και στην σύνδεση της με τις θεωρητικές έννοιες της εμπειρίας (Bion) του κρατήματος (Winnicott) και του δεύτερου δέρματος (Bick) όπως αυτές αναδύονται από το υλικό της παρατήρησης αλλά και την επεξεργασία του από την σεμιναριακή ομάδα. Τέλος ο σχολιασμός θα επιχειρήσει την σύνδεση του υλικού και θα προχωρήσει περαιτέρω σε σκέψεις και στοχασμούς που αναδεικνύουν το τι μπορεί να μας προσφέρει αυτή η ιδιαίτερη εκπαιδευτική εμπειρία.

Συναντώντας το βρέφος, συναντώντας τον εαυτό (Περικλής Καρατζαφέρης)

Το παρόν κείμενο εστιάζει στην εμπειρία συμμετοχής στο σεμινάριο ψυχαναλυτικής παρατήρησης βρέφους. Θα αναφερθούν οι προκλήσεις της έναρξης, τα έντονα συναισθήματα που ανέκυψαν κατά τις παρατηρήσεις, καθώς και ο ρόλος της ομάδας στην επεξεργασία τους. Τέλος, θα συζητηθεί με ποιον τρόπο το σεμινάριο αυτό συνέβαλε στον εμπλουτισμό της εργασίας με παιδιά, εφήβους και οικογένειες και αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τη μετέπειτα πορεία.

Memoir Παρατήρησης Βρέφους (Τίνα Σπανού)

Η λέξη memoir παραπέμπει σε μια αφήγηση, γραμμένη με βάση προσωπικές γνώσεις και εμπειρία ζωής, την εμπειρία της παρατήρησης βρέφους ειπωμένη ένα χρόνο μετά την ολοκλήρωσή της. Μιας διαδρομής που ξεκίνησε με την ελπίδα μιας μοναδικής εμπειρίας με άγνωστο ακόμη το περιεχόμενό της και τις δυνατότητές της και για τις δυο πλευρές, βρισκόμενοι να κουβαλά ο καθένας την ελπίδα για λογαριασμό του άλλου και αυτό δημιούργησε μια σχέση.

Ανάμεσα στο Δέρμα και το Βλέμμα: Το σώμα σε μια προσπάθεια νοηματοδότησης μέσω της παρατήρησης (Χριστίνα Τσίγκου, Μαρίνα Αλεξοπούλου, Πηνελόπη Σαχπατζίδου)

Η παρατήρηση βρεφών, όπως αναπτύχθηκε από την Esther Bick, αποτελεί ουσιαστικό εργαλείο κατανόησης των πρώιμων ψυχικών διεργασιών και των πρωταρχικών σχέσεων. Η εμπειρία της παρατήρησης, ωστόσο, μπορεί να βιωθεί ως μια ιδιαίτερα ανοίκεια συνθήκη τόσο για την παρατηρήτρια, που καλείται να απαρνηθεί την ασφάλεια της θεραπευτικής θέσης, όσο και για την οικογένεια, που υποδέχεται έναν «ξένο» να παρατηρεί το νέο μέλος της. Ποια είναι άραγε τα κίνητρα, συνειδητά και ασυνείδητα, των οικογενειών που συναινούν σε αυτή την παράδοση συνθήκη; Μήπως η επιθυμία για την παρουσία ενός τρίτου—ενός παρατηρητή—αποτελεί ασυνείδητη κίνηση της μητέρας προς μια δική της ανάγκη; Και σε αυτή την περίπτωση, σε ποια θέση τίθεται η παρατηρήτρια και πώς μπορεί να ανταποκριθεί σε αυτό το αίτημα διατηρώντας την ουδετερότητα της θέσης της;

Η παρούσα εργασία βασίζεται στην παρατήρηση ενός βρέφους που, από την ηλικία των έξι μηνών, άρχισε να εμφανίζει δερματικά συμπτώματα (έκζεμα) κάθε φορά που βρισκόταν στο κατώφλι μεγάλων αποχωρισμών. Υπό το θεωρητικό πρίσμα του Bion, η δερματική αντίδραση μπορεί να ιδωθεί ως ένδειξη πρώιμης δυσκολίας στη μεταβολή β-στοιχείων σε α-στοιχεία, αφήνοντας το βρέφος εκτεθειμένο σε αδιέξοδες εντάσεις. Στη σκέψη του Winnicott, το κράτημα (holding), σωματικό και ψυχικό, επιτρέπει στο βρέφος να αποκτήσει μια συνεκτική αίσθηση εαυτού· όταν αυτή η λειτουργία είναι ελλιπής, τότε το σώμα και ιδιαίτερα το δέρμα ενδέχεται να γίνει ο τόπος εγγραφής αυτής της έλλειψης. Στη θεωρία του «δεύτερου δέρματος» (Bick) αναδεικνύεται η πιθανότητα το βρέφος να υιοθετεί σωματοποιημένες άμυνες, όπου το ίδιο το δέρμα λειτουργεί ως συμβολικό φράγμα στην απουσία εμπειρίας.

Κεντρικός άξονας αυτής της εργασίας είναι η εμπεριέχουσα παρουσία ως αναγκαία συνθήκη όχι μόνο για το βρέφος αλλά και για τη μητέρα και την παρατηρήτρια. Όταν το βλέμμα της μητέρας είναι αποσυρμένο ή κενό νοήματος, καθίσταται επιτακτική η ύπαρξη ενός «άλλου» βλέμματος που να μπορεί να αντέχει, να μεταβολίζει και να νοηματοδοτεί. Η μητέρα που αισθάνεται ανίκανη να «κρατήσει» το βρέφος και τον εαυτό της αναζητά, συχνά ασυνείδητα, μια εμπεριέχουσα παρουσία που θα της διαθέσει έναν μεταβατικό χώρο, όπου τα δικά της συναισθήματα μπορούν να αναδυθούν και να αναγνωριστούν. Έτσι, η μητέρα δεν είναι μόνο η εμπεριέχουσα· είναι και εκείνη που χρειάζεται να εμπεριεχθεί, ιδίως όταν η προσωπική της ιστορία δεν της έχει προσφέρει επαρκές κράτημα και χώρο για ψυχική επεξεργασία.

Η θέση της παρατηρήτριας είναι αντίστοιχα απαιτητική: καλείται να υποδεχθεί και να αντέξει υλικό πυκνό σε ασάφεια και ένταση, να το κρατήσει χωρίς πρόωρη εκφόρτιση και να παραμείνει σε στάση στοχασμού παρά τον πειρασμό της παρέμβασης. Για να σταθεί σε αυτή τη λεπτή ισορροπία, χρειάζεται η ίδια ένα πλαίσιο εμπειρίας. Εδώ αναδεικνύεται η σημασία της ομάδας στα σεμινάρια παρατήρησης βρέφους, η οποία λειτουργεί ως υποστηρικτικό δίκτυο και ως «τρίτο βλέμμα»: υποδέχεται το παρατηρήσιμο υλικό, το επεξεργάζεται συλλογικά και το επιστρέφει μεταβολισμένο στην παρατηρήτρια, επιτρέποντάς της να σταθεί εκ νέου απέναντι στη δυάδα μητέρας-βρέφους με αυξημένη ψυχική αντοχή και νόημα.

Η εργασία προτείνει να σκεφτούμε το βλέμμα ως λειτουργία με πολλαπλές μορφές και αποστολές: καθρεφτισμό, συγκράτηση και επιστροφή νοήματος, τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και στο πλαίσιο της ομάδας. Αναδεικνύεται έτσι μια αλληλουχία παράλληλων διεργασιών: το βλέμμα της μητέρας, το βλέμμα της παρατηρήτριας και το βλέμμα της ομάδας. Τα βλέμματα αυτά, τελικά αλληλοσυμπλέκονται, συγκροτώντας ένα πλέγμα εμπειρίας που καθιστά δυνατή τη μετάβαση από τη σωματική εγγραφή στη νοηματοδότηση και την αναπαράσταση. Έτσι, η παρουσίαση αποτελεί ουσιαστικά μια μελέτη των παράλληλων διεργασιών που λαμβάνουν χώρα εντός της ψυχαναλυτικής παρατήρησης βρέφους και του τρόπου που αυτές συμπλέκονται, επιχειρώντας να δείξει πως ανάμεσα στο δέρμα και στο βλέμμα, μπορεί να γεννηθεί ο απαραίτητος χώρος για σκέψη και επεξεργασία. Και έτσι ίσως τελικά η ψυχαναλυτική

παρατήρηση βρέφους να μπορεί να λειτουργήσει ως ένας ενδιάμεσος ψυχικός τόπος όπου το σιωπηλό και αμεταβόλιστο υλικό μπορεί να αποκτήσει μορφή και νόημα.

Συντονισμός

Αιμιλία Μπαρτζώκη

Κλινική Ψυχολόγος (MSc), Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων, Εκπαιδεύτρια στην Ψυχαναλυτική Παρατήρηση Βρέφους, Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Σχολιασμός

Μάτα Ματσουκά

Κλινική Ψυχολόγος Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεύτρια Παιδιών και Εφήβων. Διδάσκον και Εποπτεύον Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εκπαιδεύτρια της ψυχαναλυτικής παρατήρησης βρέφους.

Ομιλητές

Περικλής Καρατζαφέρης

Ψυχολόγος στον Ξενώνα Εφήβων "ΠΝΟΕΣ" της ΕΠΑΨΥ.

Σταμάτα (Τίνα) Σπανού

Οικ. Σύμβουλος – Εικαστική Ψυχοθεραπεύτρια. Μέλος Συλλόγου Εικαστικών Ψυχοθεραπευτών Ελλάδος – ΣΕΨΕ.

Χριστίνα Τσίγκου

Κλινική Ψυχολόγος (MSc), Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ.

Στρογγυλή Τράπεζα***Η μελέτη περίπτωσης έφηβης με δυσφορία φύλου: από τη διάγνωση στη θεραπεία και την εργασία με γονείς***

Στόχος της παρούσας ομάδας εργασίας είναι η διεξοδική παρουσίαση μίας περίπτωσης 14χρονης έφηβης με συμπτωματολογία δυσφορίας φύλου, η πορεία της θεραπείας της και οι θεωρητικές υποθέσεις που προκύπτουν εξ αυτής. Θα παρουσιαστεί αναλυτικά η φάση της διαγνωστικής διερεύνησης και οι πρώτες υποθέσεις και στη συνέχεια θα παρουσιαστεί υλικό από την θεραπεία της, διάρκειας 3 χρόνων, αλλά και από την παράλληλη εργασία των γονέων της. Βασική θεωρητική μας υπόθεση είναι πως η έκφραση δυσφορίας φύλου της συγκεκριμένης, δηλαδή η ανάγκη της από κορίτσι να γίνει αγόρι, εδρεύει ασυνείδητα στη σχέση της με την αρχέτυπη μητέρα και την κοινωνική αποστροφή που βίωνε η ίδια η έφηβη, για το γυναικείο φύλο.

Όσον αφορά τη φάση της κλινικής διερεύνησης, ο φόβος της έφηβης να ταυτιστεί με το γυναικείο αρχέτυπο αλλά και η ταυτόχρονη απαξίωση της ως προς αυτό, ήταν εμφανής εξ αρχής. Τόσο το παρουσιαστικό της, η κλινική της εικόνα, τα λεγόμενα της αλλά και το ασυνείδητο υλικό που προέκυψε από τις ψυχομετρικές προβολικές δοκιμασίες, καταδείκνυαν ένα εύθραυστο, μη απαρτιωμένο εγώ που προσπαθούσε να διαμορφωθεί στο πρότυπο του «δυνατού – άθραυστου» άντρα, αποφεύγοντας την «επώδυνη» γυναικεία φύση που απλά υποδηλώνεται και υπακούει.

Κατά την πρώτη φάση της θεραπείας, η επίμονη ενασχόληση της έφηβης με τα ζητήματα φύλου μοιάζει να καταλαμβάνει όλον το χώρο. Κοινωνικά απομονωμένη και κυριευμένη από άγχη βρίσκει ως μοναδική διέξοδο την ταύτιση με το αντρικό φύλο. Κατά την πορεία της θεραπείας, οι σκέψεις γύρω από τις κοινωνικές κατασκευές, τις ταυτίσεις και η αναδυόμενη επιθετικότητα και σεξουαλικότητα οδηγούν την έφηβη σε μια περίοδο αποδιοργάνωσης. Η πραγματικότητα με την φαντασία συγχέονται, οι κρίσεις πανικού και οι σκέψεις θανάτου εντείνονται. Σταδιακά, η έφηβη ανοίγει νέες διαδρομές μέσα από τη δημιουργία στενών φιλιών με συνομήλικους. Η ταυτότητα της ισχυροποιείται και πλέον μπορεί να επιτρέψει την ανάδειξη κάποιων γυναικείων χαρακτηριστικών, παρά την αμφιθυμία της. Στην τελευταία φάση της θεραπείας, οπλισμένη με ένα πιο ισχυρό εγώ, έχει έναν στενό κύκλο φιλιών, οι οικογενειακές συγκρούσεις βρίσκονται σε ύφεση και διερευνά τη σεξουαλικότητά της με μεγαλύτερη σιγουριά. Στο υλικό της πια έρχονται ζητήματα εφηβικής προβληματικής, ενίσχυσης της κοινωνικο-πολιτικής της ταυτότητας και ερωτήματα σε σχέση με τη μετάβασή της προς την ενηλικίωση.

Όσον αφορά την εργασία με τους γονείς, εκεί αναδείχθηκαν βασικές ενδοψυχικές διεργασίες. Η μητέρα, σε φάση πένθους και με έντονο άγχος, ενίσχυε αρχικά τον συγχωνευτικό δεσμό με την κόρη στον οποίο κυριαρχούσαν η υπερεμπλοκή και η ανάγκη ελέγχου. Ο πατέρας, αν και εκπροσωπούσε τον «νόμο», παρέμενε σε πρώτη φάση συναισθηματικά αποστασιοποιημένος και αδυνατούσε να συνδεθεί με την εφηβική ψυχική πραγματικότητα. Η αποστροφή της μητέρας προς τη θηλυκότητα και τα «girly» χαρακτηριστικά φάνηκαν να τροφοδοτούσαν την ασυνείδητη σύγκρουση της κόρης γύρω από το φύλο. Η επιθυμία της έφηβης για επαναπροσδιορισμό του εαυτού επεξεργάστηκε ως ένας τρόπος αποχωρισμού από τη μητέρα και ως μια ασυνείδητη προσέγγιση του πατέρα. Ο τελευταίος, παρότι αυστηρός, επένδυε ιδιαίτερα στην εμφάνιση, συντηρώντας ένα αμφίσημο πρότυπο ταύτισης με ναρκισσιστικές και θηλυκές αποχρώσεις, που ενίσχυαν τη σύγχυση της έφηβης. Η σταδιακή μετακίνηση των γονιών από την άρνηση προς μια μεγαλύτερη ευελιξία και εμπειρευτικότητα ενίσχυσε την ψυχική ανθεκτικότητα της έφηβης και την μετάβαση της σε έναν πιο αυθεντικό και δημιουργικό εαυτό.

Η παρούσα ομάδα εργασίας στοχεύει στην διεξοδική ανάλυση μίας περίπτωσης δυσφορίας φύλου, ώστε να φωτίσει κάποιες πτυχές, υποθέσεις και προβληματισμούς που προέκυψαν μέσα από την θεραπεία της συγκεκριμένης έφηβης. Η δυσφορία φύλου ως φαινόμενο, είναι μια κατάσταση ιδιαίτερα πολύπλοκη, σύνθετη και μοιάζει να ακολουθεί διαφορετικές διαδρομές, ανάλογα με το άτομο που τη βιώνει. Με την παρουσίαση μας, θέλουμε να φωτίσουμε μία από τις περιπτώσεις, βάζοντας ένα λιθαράκι σε έναν τομέα με πολλά ερωτήματα και τυφλά σημεία.

Συντονισμός

Ευγενία Σουμάκη

Ψυχίατρος Παιδιού και Εφήβου, τ. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παιδοψυχιατρικής, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Κρήτης, Ψυχαναλύτρια, μέλος ΔΣ της ΕΕΨΨΘ.

Ομιλήτριες

Νεφέλη Αναγνωστοπούλου

Ψυχολόγος (MSc), Ελληνικό Κέντρο Θεραπείας & Εκπαίδευσης για την Ψυχική Υγεία Παιδιών Εφήβων & Νέων (ΕΚΘΕΨΥ), Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Ειδικευση στην ψυχική υγεία παιδιών και εφήβων. Παρέχει θεραπευτικές υπηρεσίες ψυχοδυναμικής κατεύθυνσης σε παιδιά, εφήβους και τους γονείς τους σε ιδιωτικούς φορείς και ιδιωτικό γραφείο, ενώ παράλληλα εργάζεται ως Ψυχολόγος σε ιδιωτική σχολική μονάδα.

Ελένη Αποστολίδου

Ψυχολόγος (MSc), Ελληνικό Κέντρο Θεραπείας & Εκπαίδευσης για την Ψυχική Υγεία Παιδιών Εφήβων & Νέων (ΕΚΘΕΨΥ), Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εξειδίκευση στην ψυχική υγεία παιδιών και εφήβων. Εργάζεται θεραπευτικά με παιδιά, εφήβους και γονείς σε συνεργαζόμενους φορείς και ιδιωτικά.

Όλγα Καμπέρη

Ψυχολόγος (MSc), Ελληνικό Κέντρο Θεραπείας & Εκπαίδευσης για την Ψυχική Υγεία Παιδιών Εφήβων και Νέων (ΕΚΘΕΨΥ), Εκπαιδευόμενο Μέλος της ΕΕΨΨΠΕ. Εξειδίκευση στην ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία παιδιών, εφήβων και οικογενειών της Tavistock Clinic. Εργάζεται θεραπευτικά με παιδιά, εφήβους και γονείς σε ιδιωτικό πλαίσιο και συνεργαζόμενους φορείς.